

Ideové základy transkulturní komunikace 2: Úvod do filosofické antropologie

Jan Hojda

Tato e-kniha vznikla v rámci realizace projektu
Strategický rozvoj Univerzity Hradec Králové,
reg. č. CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_015/0002427.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Recenzent: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

ISBN 978-80-7435-860-9 (online; pdf)

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons 4.0
CC-BY-SA 4.0 – Uveďte původ – Zachovejte licenci
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Základní informace o předmětu

Vyučující: Jan Hojda, doc., Th.D.

Kontakt: jan.hojda@uhk.cz

Hodinová dotace přímé výuky: 10 hodin

Hodinová dotace e-learningu: 80 hodin

Pravidla komunikace s vyučujícím: prostřednictvím e-mailové korespondence a korespondence v Moodle.

Cílem předmětu je předložit úvod do filosofické antropologie jakožto části filosofie, která hledá rozumovou cestou odpověď na otázku po člověku.

Získané znalosti a způsobilosti:

Student si má osvojit znalost základních východisek filosofie člověka. Měl by být schopen chápat stanovisko, že člověk se ve své celistvosti zjevuje jako "ontologické tajemství", které nelze zcela postihnout žádným (do sebe uzavřeným) myšlenkovým systémem a které nelze vyčerpávajícím způsobem definovat. Měl by tak být způsobilý lidskému bytí bezpodmínečně přitakat a (zejména na základě existenciálně fenomenologické reflexe vztahů já-ty-my) jej respektovat jako svébytnou "osobu". Měl by tudíž být schopen reflektovat předpoklad, že lidská osoba je ustavena vztahem k nepodmíněnému bytí, je otevřena svobodnému sdílení a své sebevlastnictví uskutečňuje skrze sebe-překročení, bytostnou receptivitu, sebedarování a vzájemnost s ostatními osobami.

Osnova předmětu

V rámci předmětu se nejprve chceme seznámit se základním vymezením a východisky filosofické antropologie jakožto samostatné součásti filosofie. Přitom budeme zohledňovat zejména takovou perspektivu, která přistupuje k člověku jako k „tajemství“ s nepodmíněnou personální (osobní) důstojností. Dále se chceme nechat konfrontovat s otázkou člověka po sobě samém, jak tato otázka zaznívá v dějinách lidského myšlení a v mezních událostech lidského života (zrození, láska, smrt).

1. Základní vymezení filosofické antropologie, I: Rizikovitost i aktuálnost filosoficko-antropologického tázání
2. Základní vymezení filosofické antropologie, II: Filosofická antropologie jako samostatný obor a její epistemologický status
3. Základní vymezení filosofické antropologie, III: Metoda filosofické antropologie
4. Základní vymezení filosofické antropologie, IV: Osoba jako podmět (subjekt) i předmět (objekt) filosofické antropologie
5. Jedinec a osoba
6. Definice osoby, I: Základní ontologická a historická východiska k formulování definice lidské osoby
7. Definice osoby, II: Jednotlivé cesty ke stanovení definice lidské osoby
8. Dějinné pozadí otázky po člověku, I.: Zájem filosofie o člověka
9. Dějinné pozadí otázky po člověku, II: Od traktátů „De anima“ (O duši) k „filosofické antropologii“ a jejím směrům
10. Člověk jako ontologické tajemství
11. Ontologické tajemství člověka v události zrození
12. Ontologické tajemství člověka v události lásky a smrti

Literatura

Studijní pomůcka vypracována zejména podle:

VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznań: Pallottinum, 1998.

Je třeba upozornit, že mnohé pasáže pomůcky parafrázuji nebo dokonce cituji vybrané části uvedeného zdroje (s ohledem na didaktický charakter pomůcky však na tato místa odkazujeme pouze nepřímým prostřednictvím seznamu literatury v závěru jednotlivých kapitol). S uvedeným zdrojem též částečně souznívá uspořádání studijní pomůcky. Studenty upozorňujeme, že tato studijní pomůcka je výukovým materiálem nikoliv odborným psaným sdělením.

V seminárních či kvalifikačních pracích je tak třeba odkazovat na originální zdroje, ze kterých pomůcka vychází a které pomáhá identifikovat.

Základní studijní literatura:

CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007.

CORETH, E. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994.

HOJDA, J. Man as a „lost cause“ – Searching for person and perspectives of transculturality in Čapek's novel *Meteor* In HOJDA, J. *The Image of Man in Selected Works of Literature and Film of the 20th Century*. Lublin: EL-PRESS, 2014, pp. 39–48.

Další doporučená literatura (některé další doporučené tituly nebo konkrétní pasáže jsou uvedeny v závěru jednotlivých kapitol):

BLECHA, I. *Filosofie*. Olomouc: FIN, 1996.

GUARDINI, R. *Konec novověku*. Praha: Vyšehrad, 1992.

GUARDINI, R. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005.

HOJDA, J. Český tomismus a kultura před II. světovou válkou. In *In Spiritu Veritatis. Almanach k 65. narozeninám Dominika Duky OP*. BEDŘICH, M.; MOHELNÍK, B.; PETRÁČEK, T.; SCHMIDT, N. (eds.) Praha: Krystal OP, 2008, s. 417–441.

HOJDA, J. Člověk jako východisko vztahu křesťanství a kultury. Reflexe tématu v díle J. Maritaina a R. Guardiniho. In *Acta universitatis reginaehradecensis. Facultas paedagogica. Humanistica I*. WOLF, V. (ed.) Hradec Králové: PdF UHK, 2008, s. 43–70.

MARCEL, G. *K filosofii naděje*. Praha: Vyšehrad, 1970.

MARITAIN, J. *Láska a přátelství*. Praha: Krystal OP, 2005.

SCHERER, G. *Smrt jako filosofický problém*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

SOKOL, J. *Filosofická antropologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008.

SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Praha: Portál, 1998.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.

ZABOROWSKI, H. Ikonické existování. K hermeneutice toho, co znamená být člověkem. *MKR Communio*, 2006, roč. 10, č. 3, s. 245–267.

VRÁNA, K. *Svoboda k pravdě*. Praha: Vyšehrad, 2008.

Požadavky na ukončení předmětu

V rámci *semináře*, který probíhá diskursivní formou, jsou studenti vedeni ke kritické reflexi tematických okruhů prezentovaných při přednáškách a prostřednictvím studijní opory (včetně zpracování kontrolních otázek k jednotlivým kapitolám). Zároveň je na ně kladen požadavek, aby prokázali porozumění vybraným textům.

Požadavky ke zkoušce: osvojení si znalostí okruhů prezentovaných na přednáškách a ve studijní pomůcce. Studentům je doporučeno, aby si při studiu vytvořili slovníček důležitých pojmů i jmen a schematický náčrt myšlenkové struktury jednotlivých okruhů. Tyto materiály si mohou vzít s sebou k ústní části zkoušky.

Obsah studijní pomůcky

1	Základní vymezení filosofické antropologie, I: Rizikovost i aktuálnost filosoficko-antropologického tázání	11
1.1	Kulturní mnohoznačnost pojetí člověka – překážka i výzva pro filosofickou antropologii.....	12
1.1.1	Rizikovost tázání po člověku tváří v tvář kulturní mnohoznačnosti lidské existence.....	12
1.1.2	Aktuálnost filosofického tázání po člověku tváří v tvář kulturní mnohoznačnosti	12
1.2	Historická mnohoznačnost člověka.....	12
1.3	Nebezpečí antropologického redukcionismu jako výzva k pokornému filosoficko-antropologickému úsilí.....	13
	Terminologické upřesnění	14
	Bytí (esse)	14
	Jsoucno (ens).....	14
	Existence.....	14
	Podstata (substantia)	14
2	Základní vymezení filosofické antropologie, II: Filosofická antropologie jako samostatný obor a její epistemologický status	16
2.1	Obor filosofické antropologie	17
2.1.1	Etymologické vymezení	17
2.1.2	Další upřesnění: vymezení skrze hranice s ostatními vědami o člověku..	17
2.1.3	Otázka vhodnosti užívání spojení „filosofická antropologie“, resp. „filosofie člověka“	18
2.2	Epistemologický status filosofické antropologie	18
2.2.1	Předmět filosofické antropologie: člověk jakožto člověk – člověk ve své celistvosti	18
2.2.2	Námítky vůči nárokům filosofické antropologie	19
2.2.3	Vztah filosofické antropologie k ostatním vědám o člověku	19
3	Základní vymezení filosofické antropologie, III: Metoda filosofické antropologie.....	22
3.1	Metodologické východisko filosofické antropologie.....	23
3.1.1	Od „psychologického já“ k „já ontologickému“.....	23

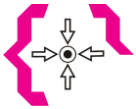
3.1.2	Existenciálně-fenomenologická, resp. fenomenologicko-metafyzická metoda	23
3.1.3	Základní momenty, ve kterých se projevuje „psychologické já“	24
3.1.4	Existence ontologického „já“ jakožto předpoklad psychologického „já“	25
3.2	Fenomenologický přístup k člověku a transcendentální reflexe	26
4	Základní vymezení filosofické antropologie, IV: Osoba jako podmět (subjekt) i předmět (objekt) filosofické antropologie.....	29
4.1	Osoba jako tajemství	30
4.2	Lidská osoba jako „subjekt–objekt“, tedy jako „poznávající“ a „poznávaný“ zároveň.....	31
4.3	Dynamika sebe-poznání člověka jako cesta vyjití ze sebe a návrat k sobě samému	32
4.3.1	Cesta od před-vědění k plnému poznání sebe sama	32
4.3.2	Pohyb sebe-poznání člověka: pohyb v hermeneutickém kruhu mezi vědomím sebe sama a fakty (zkušenostmi, událostmi ve světě).....	33
4.3.3	Pohyb sebe-poznání člověka: pohyb v „antropologickém kruhu“ mezi lidskou osobou a světem	34
4.4	Cesta sebe-poznání člověka jako cesta transcendence a její základ v interpersonálním sdílení.....	36
4.4.1	Cesta transcendence	36
4.4.2	Interpersonální sdílení jako základ cesty člověka k sobě samému: člověk jako osoba	36
4.4.3	Metafyzický kruh lásky: dynamika lidského bytí na ose „Já–Ty–My“, dialogičnost existence a jazykovost jako spojnice interpersonálního sdílení se vztahem člověka ke světu (Já–Ono)	38
5	Jedinec a osoba.....	42
5.1	Rozlišení mezi jedincem a osobou jako klíč interpretace moderních společenských problémů a tragédií.....	43
5.2	Individualismus jako ideologie „jedince“	44
5.3	„Individuum“ v metafyzickém řádu	44
5.4	Některé strukturální rysy osoby	45
6	Definice osoby, I: Základní ontologická a historická východiska k formulování definice lidské osoby	47
6.1	Základní ontologické rysy lidské osoby – kritéria pro definici osoby	48
6.1.1	Svébytnost osoby	48
6.1.2	Radikální otevřenost a vztažnost osoby.....	48
6.1.3	Dějinnost – dramatická příběhovost osoby.....	49
6.2	Výraz „persona“: etymologické východisko.....	49
6.3	Deficit pojetí osoby v řecké metafyzice	49
6.4	Zásadní význam křesťanského myšlení pro pojetí člověka jako osoby	50
6.4.1	Křesťanská zkušenost a reflexe	50
6.4.2	Terminologické vyjasnění pojmu osoba v teologickém rámci	51
7	Definice osoby, II: Jednotlivé cesty ke stanovení definice lidské osoby.....	54
7.1	Nejrozšířenější středověká definice osoby – Boëthiova teze a její rozvinutí u Tomáše Akvinského	55
7.1.1	Osoba jako „individuální podstata rozumové přirozenosti“	55
7.1.2	Rozvinutí Boëthiovy definice lidské osoby u Tomáše Akvinského (1225–1274): „to, co <i>subsistuje</i> v rozumové přirozenosti“	56
7.1.3	Intelektualistické a statické rysy Boëthiova pojetí	57
7.2	Definice Richarda od sv. Viktora (zemř. 1173) – předjímání personalismu ...	58

7.2.1	Osoba jako „nikomu nepředatelná <i>existence</i> rozumové přirozenosti“	58
7.2.2	Význam pojmu „ <i>existence</i> “ v Richardově definici: propojení svébytnosti se vztahovostí	58
7.3	Novověká reakce na Boëthiovo statické pojetí osoby a nebezpečí aktualistické redukce osoby	58
7.4	Pokusy o překonání redukcionistického pojetí osoby u Maxe Schelera a Xaviera Zubiriho	59
7.4.1	Fenomenologický přístup Maxe Schelera: konkrétní forma <i>existence</i> „ducha“ v člověku	59
7.4.2	Aktualizace Boëthiovy teze u Xaviera Zubiriho: personalita člověka jako „relativní nezávislost“ a chápavost jako specifický projev osoby	61
7.5	Lidská osoba v pojetí personalistů	62
7.5.1	Emmanuel Mounier (1905–1950): osoba v aktu autokreace, komunikace a sounáležitosti	62
7.5.2	Jean Lacroix (1900–1986): „být pánem sebe a darem ze sebe“	63
7.5.3	Martin Buber (1878–1965): <i>modus Já–Ty</i> a <i>existence</i> v dialogu	63
7.5.4	Jaques Maritain (1882–1973): tomistická perspektiva – duch jako kořen <i>personality</i>	64
7.6	Rozlišování osoby a osobnosti	65
8	Dějinné pozadí otázky po člověku, I.: Zájem filosofie o člověka	69
8.1	Antika – řecké myšlení	70
8.1.1	Předsokratice	70
8.1.2	Vrcholné období řecké filosofie	72
8.1.3	Helenismus a antická filosofie po Aristotelovi	75
8.2	Antický obraz člověka – shrnutí	77
8.2.1	Člověk jako „mikrokosmos“	77
8.2.2	Rozum jako specifický znak	77
8.2.3	Osud	77
8.2.4	Čas bez konečného naplnění	77
8.2.5	Tělesnost ve stínu duchovnosti	77
8.2.6	Nedostatek smyslu pro konkrétní existenci	77
8.3	Křesťanské myšlení: biblická a patristická východiska	78
8.3.1	Vztah raného křesťanství k filosofii	78
8.3.2	Divinizace jako poslední cíl člověka	79
8.3.3	Vnitřní ohrožení křesťanství: gnoze a manicheismus	79
8.3.4	Sv. Augustin z Hippo (354–430)	79
8.4	Středověký obraz člověka	80
8.4.1	Vliv křesťanství	80
8.4.2	Syntéza křesťanství s antikou jako jednotící prvek středověkého obrazu člověka	80
8.4.3	Člověk je (oproti řeckému pojetí) „stvořený“	80
8.4.4	Péče o stvoření a péče o bližní	81
8.5	Novověk	81
8.5.1	Koperníkovský obrát“ ve filosofii: zájem o člověka jako hlavní zájem novověké filosofie	81
8.5.2	Člověk jako „své nitro“ – obrát k subjektu	81
8.5.3	Člověk jako „myšlení“ – německý idealismus	81
8.5.4	Člověk jako „produkt dějinného vývoje“ – darwinismus, evolucionismus, dialektický materialismus	82
8.5.5	Člověk jako „konkrétní <i>existence</i> “ – existencialismus	83

8.5.6	Člověk jako „osoba ve vztazích“ – personalismus	83
9	Dějinné pozadí otázky po člověku, II: Od traktátů „De anima“ (O duši) k „filosofické antropologii“ a jejím směrům	86
9.1	Traktáty „De anima“ od klasické filosofie po scholastiku	87
9.2	Od „De anima“ k racionální psychologii	88
9.3	Nástup filosofické antropologie	89
9.3.1	Filosofická antropologie jako disciplína v užším slova smyslu	90
9.4	Rozmanitost koncepcí filosofické antropologie	91
9.4.1	Snaha syntetizovat bohatý materiál speciálních věd	91
9.4.2	Zkoumání podstaty člověka na základě fenomenologického výkladu sebeprožívání člověka	91
10	Člověk jako ontologické tajemství	94
10.1	Přístupy k lidskému já	95
10.1.1	Pluralita přístupů a nebezpečí jejich uzavřenosti	95
10.1.2	Požadavek otevřenosti	95
10.1.3	Negativní cesta	95
10.1.4	Jistota a pochybnost	96
10.1.5	Poznání jako setkání	96
10.2	K hermeneutice toho, co znamená být člověkem (jak se lidské já vyjevuje a jak sebe vykládá)	96
10.2.1	Vlastnosti člověka a lidské já	96
10.2.2	„Já jsem“: ontologické tajemství člověka	99
11	Ontologické tajemství člověka v události zrození	103
11.1	Zrození a existence	104
11.2	Dětství jako konstitutivní vztah – vztah, který ustavuje mé já	104
11.2.1	Dítě jako vztahová bytost	104
11.2.2	Každý člověk existuje jako dítě	104
11.3	Být dítětem – bytí jako dar	105
11.3.1	Jako dítě nemám svůj původ v sobě a přitom jsem sám sebou	105
11.3.2	Jako dítě žiji jen na základě přijetí a obdarování	105
11.3.3	Ontologická hodnota početí a porodu	105
11.4	Otcovství a mateřství jako služba sdílení nepodmíněného bytí	106
11.5	Relativní hodnota rodičovství a potřeba jeho relativizace	106
11.6	„Univerzální sourozenectví“ – ontologický základ lidského společenství	106
11.7	Krizové podoby dětství	107
12	Ontologické tajemství člověka v události lásky a smrti	109
12.1	Přátelství jako nepřímá forma přející lásky	110
12.2	Láska a její stupně	110
12.2.1	Žádostivá láska	110
12.2.2	Romantická láska a zamilovanost jako první stupeň přející lásky	110
12.2.3	Láska vypěstovaná	110
12.2.4	Bezmezná (pošetilá), absolutní láska	111
12.3	Ontologická hodnota lásky a přirozená nedosažitelnost absolutní lásky	111
12.4	Manželství a rodina jako znamení dynamického směřování lidského já ke svému cíli	112
12.5	Domov jako symbolické vyjádření existence lidského já v prostoru vzájemnosti (my) s druhým jakožto se svým ty	113
12.6	Dodatek: Ontologické tajemství člověka v události smrti	116

Význam ikon v textu

Cíle

Na začátku každé kapitoly je uveden seznam cílů.

Časová náročnost

Udává, kolik času budete přibližně potřebovat k nastudování kapitoly.

Pojmy k zapamatování

Seznam důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Poznámka

V poznámce jsou různé méně důležité nebo upřesňující informace.

Kontrolní otázky

Prověřují, do jaké míry student text a problematiku pochopil, zapamatoval si podstatné a důležité informace.

Souhrn

Shrnutí tématu.

Literatura

Použita ve studijním materiálu, pro doplnění a rozšíření poznatků.

1 Základní vymezení filosofické antropologie, I: Rizikovitost i aktuálnost filosoficko-antropologického tázání

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s aktuálností i rizikovitostí filosofického tázání po člověku. Budete si vědomi, že:

- snaha filosofického tázání po člověku se v dnešní době ukazuje jako něco rizikového
- rizikovitost filosofického tázání po člověku plyne z kulturní mnohoznačnosti a historické mnohoznačnosti pojetí člověka; tomuto pojetí hrozí nebezpečí jednostranného důrazu na dílčí rozměry naší existence (mluvíme zde o antropologickém redukcionismu).
- všechna zmíněná rizika jsou zároveň výzvou po postihnutí těch rysů lidské existence, které překračují hranice kulturní, historické i ideové podmíněnosti představ o člověku. Jen díky těmto obecným rysům, které jsou vlastní lidskému bytí, můžeme mluvit o člověku jako takovém. Filosofická antropologie se snaží právě tyto obecné rysy našeho lidství neustále a pokorně reflektovat
- pojmy jako jsou bytí, jsoucno, existence nebo podstata mají svůj specifický význam; budete schopni tento význam postihnout

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k zapamatování

• kulturní mnohoznačnost pojetí člověka	• historická mnohoznačnost	• bytí
• ontologická struktura člověka	• lidská „přirozenost“	• jsoucno
	• antropologický redukcionismus	• existence
		• podstata (substance)

1.1 **Kulturní mnohoznačnost pojetí člověka – překážka i výzva pro filosofickou antropologii**

1.1.1 **Rizikovost tázání po člověku tváří v tvář kulturní mnohoznačnosti lidské existence**

- uspořádání lidského života a ideová paradigmatata *v jednotlivých kulturách vykazují značné rozdíly* (pojetí rasy či národa, rodiny, vztahu jedince a společnosti, vztahu člověka a náboženství; např. sekularizovaný svět Západu, komunistické režimy v Asii nebo na Kubě, muslimské země)

- navzdory hranicím rozmanitých kultur nachází moderní svět relativní shodu ve vědách biologických a zoologických či v pojetí fyziologie člověka (medicína)

→ *nejednota naopak existuje v pojetí člověka* jako jedince, který má takto svá nezadatelná práva, v pojetí člověka jako muže a ženy, v pojetí vztahu rodiny a státu, v pojetí nároku na vlastnictví, náboženské svobody či transcendentního rozměru lidské existence

- tyto rozdíly umožňuje vysvětlit kulturní antropologie díky tomu, že za své východisko přijímá tzv. kulturní relativismus – dává tak pochopit imanentní důvody té či oné kultury k tomu, že vymezuje člověku jeho místo ve společnosti jinak než ostatní kultury (přínosem je, že neodsuzuje, ale vysvětluje)

- kulturní relativismus má však také svá úskalí – respektuje také ty jevy, které upírají člověku jeho důstojnost (např. praxe totalitních režimů, perzekuce, mnohdy velmi nelidské)

1.1.2 **Aktuálnost filosofického tázání po člověku tváří v tvář kulturní mnohoznačnosti**

- s ohledem na kulturní rozdíly se ukazuje potřeba reflektovat **základní prvky podílející se na struktuře každé lidské existence**, na ontologické osnově, která z této existence činí „osobu“

- filosofická antropologie tak ukazuje, že **člověk jako osoba má jednotnou ontologickou strukturu**

→ ať již žije v Africe, Asii, Americe, v jakékoliv kultuře a jakémkoliv společenském uspořádání (totalitní, demokratické, autoritářské...)

1.2 **Historická mnohoznačnost člověka**

- člověk je „historickou existencí“ → podléhá proměnám – odtud námitka, že pohled na člověka, resp. jeho bytí, nelze zobecnit

← kromě historického rozměru existence, má člověk svou „**přirozenost**“ – historie (a s ní související proměny) přirozenost neničí, leč zdokonaluje

- *společný rys* římského občana, středověkého vesničana, otroka z Afriky, aztéckého bojovníka, člověka industriální epochy, vězně v koncentračním táboře a moderního manažera:

→ všichni **jsou lidskou osobou – mají tutéž přirozenost a v řádu bytí tytéž nezcizitelná práva a povinnosti vlastní všem lidem** (ačkoliv jim v řádu společenském mohou být upírána)

→ **tyto rysy společné všem lidem popisuje filosofická antropologie**

1.3 Nebezpečí antropologického redukcionismu jako výzva k pokornému filosoficko-antropologickému úsilí

- nejednota panuje také v jednotlivých pojetích člověka, která jsou přítomná v západním civilizačním okruhu

→ daný přístup klade tak velký **důraz na jeden z aspektů** lidské skutečnosti (individualita, sociální rozměr, vliv ekonomiky na život, psychologické principy...), že zapomíná na ostatní

- přesto, s vědomím nedostatečnosti každé filosoficko-antropologické činnosti, je třeba **usilovat o postihnutí objektivních a univerzálních pravd, které vyjadřují skutečnost lidské osoby:**

→ toto úsilí je těžké, ale možné a potřebné:

- s ohledem na současné krize západního světa – jedná se zejména o krize identity a smyslu

- na našem pojetí člověka závisí pojetí: rodiny, společenství, hospodářství, politiky, práva, všech humanitních věd

Max Scheler; již v r. 1927:

V historii staré deset tisíc let jsme první epochou, ve které se člověk celkově a bezezbytku stal „problematickým“; epochou, ve které již člověk neví, čím je, a zároveň také ví, že to neví.

Poznámka

Terminologické upřesnění

Bytí (esse)

- bytí „se ohlašuje“ ve věcech, resp. ve jsoucnech (viz níže)
- celek toho, že něco „je“¹ – nejedná se jen o „vlastnost“ věcí – díky bytí všechny věci jsou, účastní se bytí
- původ filosofického údivu – zájem o bytí odlišuje filosofii od ostatních věd
- samostatná nauka o bytí: ontologie

Jsoucno (ens)

- všechno to, co jest – jednotlivé skutečnosti, které se účastní bytí
- ve filosofii jsou jednotlivé skutečnosti sledovány z hlediska jejich bytí, z perspektivy toho, že „jsou“ – proto se nazývají „jsoucna“
- samostatná nauka o jsoucnech: metafyzika („co je jsoucno jakožto jsoucno“)

Existence

- vyjádření toho, že něco skutečně je – konkretizované bytí („výskyt“)
  - existence osoby: konkretizace příběhovosti, totožnosti, jedinství atd. jednotlivého člověka

Podstata (substantia)

- souhrn toho, co činí věc tím, čím je
- blízké též pojmu bytnost – esence (essentia)²

Kontrolní otázky

1. Uveďte tři základní důvody toho, proč se tázání po člověku jeví jako něco velmi rizikového. Každý z těchto důvodů, prosím, vysvětlete a uveďte konkrétní příklady.

¹ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie. Základní problémy*. Olomouc: FIN, 1996, s. 15–16.

² Srov. prezentaci uvedených pojmů v rámci otevřené encyklopedie Wikipedie.

2. Vysvětlete, jak se všechny tři zmíněné důvody mohou stávat výzvou k pokornému a trvalému tázání po tom, kým je člověk v řádu bytí (po podstatě člověka)

3. Charakterizujte základní význam těchto pojmů:

- bytí
- jsoucnost
- existence
- podstata
- ontologická struktura člověka
- substanciální rysy člověka
- metafyzické tázání po člověku

Souhrn

Snaha filosofického tázání po člověku se v dnešní době ukazuje jako něco *rizikového*. Zohledníme-li *ideové, historické a kulturní rozdíly* v přístupu k lidskému životu či nepřehledné množství poznatků rozličných věd o člověku, jeví se lidská skutečnost jako něco mnohoznačného, obtížně přístupného zobecňujícímu pojetí.

Přesto se může právě tato mnohoznačnost stávat výzvou k trvalé a pokorné *reflexi* obecného (všem lidem společného) základu lidské skutečnosti. Je totiž třeba se ptát, kým je člověk *na základě svého lidského bytí* (jaká je jeho ontologická struktura či podstata).

Literatura

VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznaň: Pallottinum, 1998, s. 5–9.

BURDA, F. *Za hranice kultur. Transkulturní perspektiva*. Brno: CDK, s. 82–86.

CORETH, E. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994, s. 9.

2 Základní vymezení filosofické antropologie, II: Filosofická antropologie jako samostatný obor a její epistemologický status

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s tím, jak je vymezen obor filosofické antropologie a o jaké poznání člověka usiluje. Budete si vědomi, že:

- filosofická antropologie je samostatná součást filosofie (je filosofií člověka)
- filosofické antropologie se snaží reflektovat to, co činí člověka člověkem; ptá se po podstatě člověka, po jeho ontologické struktuře (po jeho ontologickém já)
- zvláštní epistemologický status filosofické antropologie tvoří snaha racionální cestou objasnit existenci člověka v její celistvosti
- snahou o objasnění „člověka jakožto člověka“ (tedy v jeho celistvosti) se liší filosofická antropologie od pozitivních antropologií, které zkoumají dílčí aspekty lidské existence
- že od teologické antropologie se filosofická antropologie liší tím, že k poznání člověka nevychází z reflexe víry, ale z možností přirozeného rozumu

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k zapamatování

• filosofická antropologie	• „člověk jakožto člověk“	• dílčí rysy lidské existence
• filosofie člověka	• pozitivní antropologie	• ontologická struktura člověka
• epistemologický status		

2.1 Obor filosofické antropologie

2.1.1 Etymologické vymezení

- antropologie – antropos a logos → **nauka o člověku**
- filosofická – filia a sofia → **racionální objasnění reality**

→ **filosofická antropologie:**

bádání o člověku, které s pomocí rozumového poznání objasňuje jeho existenci a rysy, které rozhodují o tom, že jej nazýváme lidskou osobou

2.1.2 Další upřesnění: vymezení skrze hranice s ostatními vědami o člověku

- **fyzická antropologie či antropobiologie:**
paleontologické výzkumy, genetika jednotlivých skupin lidstva, etoekologie
- **psychologická antropologie:**
výzkumy lidského chování a prožívání s ohledem na psychickou či psychosomatickou výbavu člověka
- **kulturní antropologie:**
zkoumá člověka z hlediska jeho sebeuskutečnění prostřednictvím kultury, zkoumá uspořádání a organizaci lidského života v kultuře; vychází z etnologických výzkumů primitivních společností, jejich zvyků, rituálů, příbuzenských svazků, jazyka, morálky, náboženství
zvláště od strukturalismu si **nárokuje stát se jedinou pravomocnou antropologií** → staví se **jako alternativa k filosofické antropologii**, která má kompetence ji nahradit: mluví o „etnologické smrti filosofie“, dokonce i o „smrti lidského subjektu“
← některé novější koncepce se však proti filosofii již nevymezují tak exkluzivisticky, filosofickou antropologii někdy dokonce zohledňují (např. tzv. kulturologické přístupy)
pozn.: kulturní antropologie úzce souvisí s antropologií sociální (někdy synonymum); dříve se odlišovalo s ohledem na stáří zkoumaných společností (sociální antropologie – současná společnost)
- **teologická antropologie:**

zabývá se lidskou skutečností ve světle křesťanské víry (jako samostatná součást teologie se vyčlenila z nauky o stvoření a dále nauky o prvotním hříchu, ospravedlnění a milosti)

→ množství „antropologií“ → mnohoznačnost při užívání pojmu:

např. v **kontinentální Evropě** – pojem označuje hlavně „fyzickou“ antropologii („kulturní“ antropologii v běžné řeči často nahrazuje „etnologie“); ve **Velké Británii** – „antropologií“ se myslí ta „sociální“ (pro antropologii zabývající se fyzickými aspekty se užívá „paleontologie“, „genetika“); v **USA** – zejména „kulturní“ antropologie

2.1.3 Otázka vhodnosti užívání spojení „filosofická antropologie“, resp. „filosofie člověka“

→ s ohledem na množství „antropologií“ by bylo vhodnější užívat vyjádření:

„**filosofie člověka**“ (podobně jako filosofie přírody, historie, vědy či jazyka)

→ nevyčlenila se z „antropologií“ (fyzické, psychologické...), ale je **pravou a skutečnou součástí filosofie**

→ z logického i epistemologického hlediska by bylo vhodnější užívat spojení „**filosofie člověka**“ ← obecně se však zaužívalo (Maxem Schelerem popularizované) vyjádření „*filosofická antropologie*“ – obě vyjádření chápeme jako věcně shodné

2.2 Epistemologický status filosofické antropologie

2.2.1 Předmět filosofické antropologie: člověk jakožto člověk – člověk ve své celistvosti

- fyzická, psychologická, kulturní a sociální antropologie → zkoumají **dílčí a empirické aspekty** existence člověka (biologické, psychologické, etnické, kulturní, společenské)

← žádná z nich nezkoumá **člověka jakožto „člověka“**, tedy **v celistvosti jeho existence, jako osobu**

→ ukazuje se potřeba takové vědy:

- jejímž předmětem by nebyly pouze dílčí aspekty, ale osoba jako reálný celek s jeho nejhlubším základem a strukturou
- k tomuto základu přistupuje s pomocí přirozeného rozumu

→ toto je vlastní úkol filosofické antropologie

2.2.2 Námitky vůči nárokům filosofické antropologie

a) vědou je pouze pozitivní poznání opřené o empirii a pozorování (redukcionistické pojetí vědy):

← existují takové předměty poznání, které vyžadují jiné metody než empirické (metoda má dostat předmětu a ne naopak) – také bytí není ohraničeno pouze na fyzické a experimentálně uchopitelné aspekty

b) mnohorozměrnost člověka → člověk nemůže být předmětem jediné všeobjímající vědy

← poznání člověka předpokládá nejen schopnost sebrat velké množství poznatků (z různých „antropologií“), ale také **nalezení (pomocí abstrakce) těch nejobecnějších struktur**, které nelze sice uchopit empiricky, ale které **reálně konstituují člověka jako osobu**; protože jsou reálné, je možné k nim přistupovat **cestou racionálního poznání**

c) jedinečnost člověka: každý člověk má vlastní a jedinečné rysy

← kromě vlastních jedinečných rysů má každý také rysy **strukturální – právě těmi se zabývá filosofická antropologie**

d) člověk jako *předmět* filosofické antropologie je totožný s jejím *subjektem*: nelze „objektivně“ zkoumat sebe sama

← filosof **neignoruje výsledky empirických věd** o člověku

← musí odlišovat to, co je jednotkové (idiografické) od toho, **co je obecné (nomotetické)** – teprve pak provádí **syntézu a dochází k poznání obecně lidského**

2.2.3 Vztah filosofické antropologie k ostatním vědám o člověku

- filosof je zavázán zohlednit jejich výsledky (biologického, sociologického, etnologického atd. rázu)
- zároveň podrobuje jejich výsledky racionálnímu hodnocení a hledá v nich to, co je obecné, co je vlastní každému člověku právě kvůli tomu, že je člověkem

a) filosofická antropologie slouží ostatním vědám:

- ostatní vědy: „jaký“ je člověk → nutně předpokládají existenci určité ontologie člověka, která jim poskytuje základ a ukotvení

- filosofická antropologie: „co“ je člověk → ostatním vědám poskytuje základ a širší ukotvení

b) kritická úloha filosofické antropologie:

- zkoumá *člověka jakožto člověka*, v integrálním pojetí → je hodnotící instancí vůči pozitivním antropologiím

Kontrolní otázky

1. *Představte předmět filosofické antropologie na základě etymologického vymezení názvu oboru.*
2. *Představte vymezení oboru filosofická antropologie na základě srovnání s ostatními vědami o člověku.*
3. *Zdůvodněte vhodnost označení „filosofie člověka“ a vysvětlete, proč se častěji užívá spojení „filosofická antropologie“.*
4. *Představte zvláštní epistemologický status filosofické antropologie. Charakterizujete její předmět, poukažte na námitky vznášené vůči jejímu nároku a na možnosti, jak se lze s těmito námitkami vyrovnat.*
3. *Charakterizujte vztah filosofické antropologie k ostatním vědám o člověku.*

Souhrn

Filosofická antropologie je samostatnou součástí filosofie (je filosofií člověka). Snaží se reflektovat to, co činí člověka člověkem: ptá se po podstatě člověka, po jeho ontologické struktuře (po jeho ontologickém já).

Zvláštní epistemologický status filosofické antropologie tak tvoří úsilí racionální cestou odpovědět na otázku „co je člověk jakožto člověk“, tedy objasnit existenci člověka v její celistvosti.

Touto snahou se filosofická antropologie liší od pozitivních antropologií (fyzické, psychologické, kulturní a sociální), které zkoumají dílčí aspekty lidské existence. Od teologické antropologie se liší tím, že k poznání člověka nevychází z reflexe křesťanské víry, ale z možností přirozeného rozumu.

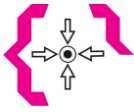
Literatura

VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznaň: Pallottinum, 1998, s. 11–18.

CORETH, E. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994, s. 9–14.

3 Základní vymezení filosofické antropologie, III: Metoda filosofické antropologie

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s metodologickými východisky filosofie člověka. Budete si vědomi, že:

- metodou nazýváme postup, kterým můžeme dospět k dosažení cíle a k odpovědi na otázku, kterou si klademe
- ve filosofické antropologii je třeba rozlišit „psychologické já“ (jak se člověk chová a prožívá) a „ontologické já“ (kým člověk je, jak je sám sebou, kým je na základě své lidské přirozenosti či podstaty)
- ve filosofické antropologii usilujeme o postihnutí ontologického já člověka (kým člověk jakožto člověk je, jak je sám sebou, viz předchozí kapitola)
- k ontologickému já člověka se můžeme přiblížit pouze prostřednictvím psychologického já; k tomu, kým člověk je („jak“ je sám sebou, ke specifickému způsobu lidského bytí) se přibližujeme prostřednictvím toho, jak sebe člověk prožívá
- nejprve musíme podstoupit široce pojatou fenomenologii psychologického já; musíme nechat vyjevit nejvlastnější způsob, jakým člověk sebe prožívá a jak se k sobě vztahuje (můžeme tak objevit, že člověk má vědomí vlastní identity a že – jakkoliv je mnoha faktory podmíněný – vyžaduje pro sebe nepodmíněnou důstojnost)
- poté se musíme tázat po metafyzických podmínkách, které umožňují ustavení psychologického já (tážeme se, kým *musí lidská bytost být*, aby se vůbec mohla specificky lidsky prožívat; *jaký způsob bytí člověku umožňuje, aby se mohl prožívat jako někdo jedinečný, nehraditelný, neinstrumentalizovatelný a nepodmíněně cenný*); tak můžeme dospět k poznání reálné existence lidské osoby s nepodmíněnou dignitou jako k podmínce lidského prožívání
- metodu filosofické antropologie můžeme popsat také jako transcendentální reflexi, ve které se tážeme po předem daných (apriorních) metafyzických podmínkách lidského prožívání

Časová náročnost

8 hodin

EVROPSKÁ UNIE
 Evropské strukturální a investiční fondy
 Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Pojmy k zapamatování

• metoda	• analýza	• transcendentální
• psychologické já	metafyzických podmínek	reflexe
• ontologické já	• vědomí	• apriorní
• fenomenologie	identity	podmínky/podmínky možnosti jevu

3.1 Metodologické východisko filosofické antropologie

3.1.1 Od „psychologického já“ k „já ontologickému“

- lidské „já“: u všech lidí vykazuje **dvojitý rozměr: psychologický a ontologický** (*prožívám sám sebe a jsem sám sebou*)

→ můžeme mluvit o:

- „**psychologickém já**“ - je předmětem empirických psychologických věd
- „**ontologickém já**“ - je **předmětem filosofie člověka** (filosofické antropologie)

metodologické východisko filosofické antropologie:

- k ontologickému „já“ je možné se přiblížit prostřednictvím široce pojaté fenomenologie psychologického „já“
- a analýzou metafyzických podmínek, které umožňují ustavení psychologického „já“

→ umožňuje dojít k nejhlubším základům skutečnosti osoby jako takové

3.1.2 Existenciálně-fenomenologická, resp. fenomenologicko-metafyzická metoda

- vychází z psychologického „já“, *překračuje* jej a *dochází* k „já“ ontologickému

→ ukazuje se jako metoda, která nejvíce umožňuje přiblížit se ke skutečnosti, již je člověk

→ skrze **fenomenologii** dochází k **analýze metafyzických podmínek** psychologického „já“: můžeme ji nazvat jako metodu **fenomenologicko-metafyzickou**

Psychologické „já“: souhrn aktů a prožitků, které se **mohou projevit** a projevují v lidském vědomí

→ fenomenologie psychologického „já“ směřující k analýze jeho metafyzických podmínek proto sleduje **základní prvky lidského vědomí**

3.1.3 Základní momenty, ve kterých se projevuje „psychologické já“

1.) vědomí vlastní identity (totožnosti):

→ osoba se díky psychickým aktům projevuje jako **ustavující jednotka, neopakovatelná, trvalá a odlišná od všeho jiných a od všech ostatních**

- dle Karla Jasperse: vědomí identity je prvním základním rysem psychologického „já“

2.) schopnost přivlastnění prožitků a chování (emocí, idejí, vzpomínek...):

prožívané akty vnímá člověk jako *své akty*, akty osobního „já-subjektu (já-podmětu)“

→ „já-subjekt“ je držitelem, **vlastníkem svých aktů**

3.) schopnost sjednocení psychických projevů v psychologickém vědomí sebe sama:

„já-subjekt“ je schopen integrovat všechny své prožitky v jeden celek

→ je **základem jednoty všech našich aktů** a zkušeností

4.) historická totožnost

„já“ má **vědomí své totožnosti a trvání v čase** - má svou historii, historii vědomí (začíná se v prvních letech dětství a končí smrtí) → vědomí, že **všechny okolnosti i dráhy osudu se týkají jeho samého**

→ člověk může měnit své postoje, pocity atd., ale **stále je sám sebou** → **změny se dějí díky tomu, že existuje subjekt těchto změn**

Podobným způsobem (jako výše) shrnul fenomenologii vědomí empirického a psychologického „já“ také Karl Jaspers

→ *vědomí já vykazuje čtyři rozlišující rysy:*

- a) vnímání našich činů – vědomí *vlastního konání*
- b) vědomí naší *nesloženosti*: v každém momentě jsem pouze jeden
- c) vědomí *historické identity*: jsem tím samým, kým jsem byl dříve
- d) vědomí *identity já v opozici k tomu, co je vnější a jiné*

Skutečnost vědomí psychologické jednoty, identity a totálnosti (tvořím celek):

- nelze vyvozovat pouze z organické konfigurace nervového systému

← tj. zřejmé zvláště při srovnání člověka s vyššími živočišnými druhy

→ také mají složitý nervový systém, ale neprojevují žádné znaky vědomí a reflexivního poznání o vlastní jednotě, identitě a totálnosti

Lidské vědomí identity je navíc hlubší než vědomí jedinečnosti (individualitu může do určité míry prožívat také zvíře):

→ specificky lidské vědomí identity je spojeno s požadavkem nenahraditelnosti, neinstrumentalizovatelnosti (odmítám být nástrojem ostatních) a **nepodmíněné hodnoty**

← toto vědomí nelze vyvozovat pouze ze zkušenosti (ta se mu často vzpírá)

3.1.4 Existence ontologického „já“ jakožto předpoklad psychologického „já“

- Psychologické „já“ → **předpokládá existenci skutečného „já“, které je vlastní každému člověku** (také člověku s nerozvinutým vědomým), „já“ ontologického

(→ ontologické „já“: „já“ transfenomenologické, metafyzické)

→ **aby člověk mohl rozvinout vědomí své identity, jednoty a totálnosti – musí skutečně být, existovat jakožto „já“**

→ jeho ontologické „já“ je předpokladem psychologického

↔ filosof, který by neuznával substanciální realnost lidského „já“ by musel rezignovat na snahu objasnit fenomén vědomí (jakožto totožnosti, jednosti, totálnosti)

→ **aby člověk mohl rozvinout vědomí své nepodmíněné hodnoty** (nenahraditelnosti, neinstrumentalizovatelnosti) – **musí skutečně**

být někým, kdo má již apriori, tj. ve své bytí (které předchází jednání) specifický vztah k nepodmíněnému bytí a existuje jakožto „já“ s nepodmíněnou důstojností (dignitou)

- → filosofická antropologie je ze své povahy *metafyzickou antropologií*

3.2 Fenomenologický přístup k člověku a transcendentální reflexe

- žádný fenomén (jev) **neexistuje bez horizontu rozumění**
  - *je podmíněn* → vědomí předpokládá nějaké *apriorní podmínky fenoménu*
- reflexe těchto podmínek: transcendentální reflexe
- ve filosofii člověka:
  - *apriorní* – podstatou člověka dané – podmínky realizace vědomí a chtění → mohou být ukázány na základě fenoménů (jevů), ve kterých se lidské vědomí a chtění projevuje
  - transcendentální reflexe → objasňuje základní zkušenosti lidského bytí (vědomí, chtění) z *předcházejících podmínek* či *základů*, které *existují v podstatě člověka*
- vede k osvětlení **ontologické konstituce člověka**

Poznámka

Tato kapitola nemusí být příliš obsáhlá, její myšlenkovou osnovu lze vyjádřit velmi stručně a jednoduše. Kapitola je však náročná na pochopení. Nevyžaduje pouze znalost uvedených informací, ale porozumění jejich vzájemnému vztahu. Proto velmi doporučujeme vytvoření podmínek pro soustředěnou reflexi předkládané látky. Porozumění nevyžaduje ani tak zarputilou snahu o pochopení (ve smyslu instrumentálního a technického myšlení), spíše vyžaduje intelektuální svobodu a prostor pro kreativitu a teoretický nadhled. Studentům proto doporučujeme promýšlení dané látky např. při poklidném pobytu v lese, tichém posezení apod. Podobně jako při vnímání uměleckého díla můžeme nejprve nahlédnout celek, abychom pak mohli porozumět jeho částem; díky tomu může dále prohloubit a upřesnit poznání celého tématu.

Doporučujeme studentům, aby se pokusili zaznamenat myšlenkovou osnovu kapitoly vlastními slovy a s využitím schémat, obrázků a grafických znaků.

Kontrolní otázky

1. Vysvětlete stručně základní význam pojmu:

- metoda

- psychologické já
- ontologické já
- fenomenologie psychologického já
- analýza metafyzických podmínek umožňujících ustavení psychologického já
- vědomí identity a důstojnosti
- substanciální reálnost lidského já
- nepodmíněná důstojnost osoby

2. Pokuste se uvést příklad existenciálně fenomenologické reflexe konkrétní lidské zkušenosti (kde se zřetelně projevuje vědomí lidské identity a důstojnosti i lidského požadavku po metafyzickém ukotvení vlastní identity).

Souhrn

Metodou nazýváme postup, kterým můžeme dospět k dosažení cíle a k odpovědi na otázku, kterou si klademe. Ve filosofické antropologii přitom usilujeme o postihnutí „ontologického já“ člověka (toho, kým člověk jakožto člověk je, jak je sám sebou, viz 2. kapitola).

Od „ontologického já“ (kým člověk je, jak je sám sebou) můžeme rozlišit „psychologické já“, tedy to, jak se člověk chová a prožívá. Toto rozlišení je pro nás zvláště důležité. K ontologickému já člověka se totiž můžeme přiblížit právě a pouze prostřednictvím psychologického já; k tomu, kým člověk je („jak“ je sám sebou, ke specifickému způsobu lidského bytí) se přibližujeme prostřednictvím toho, jak sebe člověk prožívá.

To, kým člověk je (v rovině bytí) se totiž projevuje v jeho prožívání (v rovině jevů). A zpětně platí, že člověk se může prožívat pouze takovým způsobem, jak to umožňuje jeho bytí. (Aby mohl např. hrát fotbal, musí být bytostí, která je tělesná, vykazuje schopnost pohybu, vnímání, rozhodování a koordinace s ostatními.) Postihneme-li *nejvlastnější způsob lidského prožívání* (psychologické já), můžeme následně osvětlit *vlastní způsob lidského bytí* (ontologické já).

K osvětlení ontologického já člověka proto nejprve musíme podstoupit široce pojatou *fenomenologii psychologického já*. Tzn., že musíme nechat vyjevit nejvlastnější způsob, jakým člověk sebe prožívá a jak se k sobě vztahuje. Můžeme

tak objevit, že člověk má vědomí vlastní identity a že ve své mnohé podmíněnosti pro sebe vyžaduje nepodmíněnou důstojnost.

Dále se musíme *tázat po metafyzických podmínkách*, které umožňují ustavení psychologického já. Tážeme se, kým musí lidská bytost **být**, aby se vůbec mohla specificky lidsky prožívat. Ptáme se tedy, *jaký způsob bytí člověku umožňuje, aby se mohl prožívat jako někdo jedinečný, nehraditelný, neinstrumentalizovatelný a nepodmíněně cenný*. Takto můžeme dospět k poznání reálné existence lidské osoby s nepodmíněnou dignitou jako k podmínce lidského prožívání.

Metodu filosofické antropologie můžeme popsat také jako *transcendentální reflexi*, ve které se tážeme po předem daných (apriorních) metafyzických podmínkách lidského prožívání.

Literatura

VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznaň: Pallottinum, 1998, s. 18–24.

CORETH, E. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994, s. 14–20.

SOKOL, J. *Filosofická antropologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 89–92.

4 Základní vymezení filosofické antropologie, IV: Osoba jako podmět (subjekt) i předmět (objekt) filosofické antropologie

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete obeznámeni s tím, co pro filosofickou antropologii znamená, že je člověk nejen jejím předmětem, ale zároveň také podmětem. Budete si vědomi, že:

- člověka v celistvosti jeho existence nelze zkoumat předmětně ve smyslu pozitivních věd – je tajemstvím
- člověk je však zároveň bytostí, která se táže po sobě samém – je subjektem, který ze sebe činí objekt svého poznání
- lidské vědomí je reflexivní – v aktu poznání se člověk navrácí k sobě samému (ve všem vždy zároveň poznává sebe)
- v aktu vědomí sebe člověk vychází ze sebe a k sobě se navrácí (v hermeneutickém kruhu)
- transcendentálním základem této dynamiky poznání je dynamika lidského bytí: člověk je bytostí, která je jednak sama sebou (je bytím–v–sobě) a zároveň tuto svou svébytnost uskutečňuje ve vztahovosti (je také bytím–k–jinému a bytím–od–jiného)
- posledním základem otevřenosti lidského subjektu ke světu (v modu Já–Ono) je ukotvení lidského já v interpersonálním sdílení (v modu Já–Ty–My) – zde je člověk nepodmíněně přijat, obdarován a uveden do nepodmíněné vzájemnosti lásky; dříve než vychází ze sebe na cestu svého uskutečnění (a poznání sebe sama), je již uveden do nepodmíněné lásky (je poznán v lásce a proto může i sebe poznávat ne již jen jako subjekt, ale i jako osobu s nepodmíněnou důstojností)

Časová náročnost

8 hodin

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Pojmy k zapamatování

• osoba jako tajemství	• vyjití – návrat	• modus Já–Ono/Já–Ty
• subjekt – objekt	• hermeneutický kruh	• nepodmíněné přijetí/ obdarování
• reflexivní vědomí	• svébytnost – vztahovost	• metafyzický kruh lásky Já–Ty–My

- člověk je *předmětem* filosofické antropologie ↔ je však též zároveň poznávajícím *subjektem* či *podmětem* (tj. původcem děje, nositelem činnosti...)

4.1 Osoba jako tajemství

← *základní otázka: může být předmět vědy zároveň jejím podmětem?*

- není věda deformována tím, že její předmět je shodný s podmětem?; může se člověk jakožto *subjekt* dívat *objektivně* sám na sebe?
- může být člověk „předmětem“ vědy?

→ osobu nelze „zpředmětnit“:

- osoba se realizuje dynamicky – osobní bytí se projevuje v *aktu*
  - striktně „předmětně“ lze zkoumat pouze dílčí rozměry lidské existence (fyziognomii, psychiku, kulturní složku...)
    - toto zkoumání předpokládá možnost „pokusu“
      - viz též význam pitvy pro fyzickou antropologii, pokusů pro genetiku...
  - ← *akt* osobního bytí (tj. „být někým“, „být osobou“) v jeho celistvosti nelze postihnout čistě „předmětně“: je přítomen jako „základ“ jevů – je „za nimi“
- osobu nelze nahlížet z vnějšku – při poznávání osobního bytí je poznávající člověk vždy zaangažován, **je vtažen do sféry poznávaného**
- poznávané osobní bytí **vždy poznávajícího obklopuje a překračuje – poznávající je „uvnitř“ poznávaného bytí**

→ *osobu lze poznávat jako „tajemství“ (Gabriel Marcel)*

→ osobu nelze zkoumat stejně jako předmět pozitivních a empirických věd – tímto způsobem lze zkoumat pouze dílčí rozměry lidské existence (fyziologický, psychologický, sociologický...), ne však člověka jako celek

→ osobu nelze zkoumat „zvěčňujícím“ způsobem – nelze ji redukovat na „problém“ ve smyslu přírodních věd

4.2 Lidská osoba jako „subjekt–objekt“, tedy jako „poznávající“ a „poznávaný“ zároveň

- člověk je bytostí, která se táže, čím nebo kým je, čím je jeho existence, jaká je jeho hodnota a smysl

• *schopnost tázat se po sobě samém – specifická schopnost člověka: pouze člověk má schopnost klást si otázky týkající se jeho existence*

- člověk je *subjektem*, který *poznává sám sebe*
- → *poznávající se stává poznávaným*

→ v rámci tázání po sobě samém ze sebe člověk **činí předmět svého vlastního pozorování a bádání**

→ ačkoliv nemůže být redukován na „*pouhý* předmět“ – k jeho konstituci patří schopnost být „*zároveň předmětem i podmětem*“

→ terminologická otázka: není vhodnější používat pojem „*zájem*“ než „*předmět*“?:

- pojem „*zájem*“ v sobě předpokládá *zaujetí, překročení hranice* mezi „*vnějším*“ a „*vnitřním*“, *vyjití ze sebe, uchvácení poznávaným*)

základ schopnosti člověka poznávat sám sebe: vědomí sebe sama

vědomí sebe sama: *předpokladem* a *rámcem* schopnosti člověka tázat se po sobě samém

→ **člověk vždy již ví o sobě**: každou otázku po sobě předchází základní vědomí, tj. poznání, sebe sama

→ dříve, než se člověk táže po sobě: má již **základní „před-vědění“**, **kým je: sám sebou**

→ toto „předvědění“ není dosud jasným tematizovaným **poznatkem**, ale **základem poznání** → je „vědoucím nevěděním“ (Augustin z Hippo, Mikuláš Kusánský; viz Sokrates: „vím, že nic nevím“)

4.3 Dynamika sebe-poznání člověka jako cesta vyjití ze sebe a návrat k sobě samému

4.3.1 Cesta od před-vědění k plnému poznání sebe sama

skutečnost *tázání po sobě samém*:

- předpokládá nejen před-vědění (výchozí a základní vědomí sebe sama), ale také nedostatečnost tohoto před-vědění
  - vyžaduje cestu směřující k plnějšímu poznání sebe sama
- lidské *vědomí je reflexivní* → má schopnost otevírat se novému a *navracet se ke svému nositeli*:
  - skrze akty vědomí se člověk *navrací k sobě samému*

• **transcendentální základ** tázání po sobě samém v ontologické či metafyzické rovině (*kontext viz výše: transcendentálním předpokladem vědomí vlastní identity, jedivosti a totálnosti je ontologické či metafyzické já*):

- tázání nejen *předpokládá* existenci metafyzického já,
- ale také potřebu k tomuto metafyzickému já dojít

→ *cestu návratu k sobě samému*

vědomí sebe sama se vyjasňuje v otevřenosti světu:

- své **já** si člověk uvědomuje až **na základě setkání se světem** a s jinakostí, např.:
  - v setkání s neživou přírodou si člověk uvědomuje svou odlišnost, že má život ↔ zároveň si uvědomuje i svou příslušnost k zemi (např. sedláci, ale i horolezci...)
  - hranice není neprostupná:
    - člověk na základě své odlišnosti „oživuje“ přírodu, činí z ní *svůj* „domov“, dobývá ji pro sebe – vychází ze sebe směrem k přírodě a *přivlastňuje si ji*
    - zároveň se nechává zemí „obdarovat“ – přijímá „plody“ země, zemi chápe jako svou „vlast“ (*patria; rodná hrouda*)

→ *prostřednictvím vztahu k přírodě interpretuje sám sebe*

- v setkání s ostatními živočichy si uvědomuje svou výlučnost (např. schopnost vědomí identity, jedinství a celistvosti) ↔ zároveň si uvědomuje i svou příslušnost k živočišné říši

→ hranice není neprostupná:

- člověk na základě své odlišnosti pečuje o zvířata – je schopen si je *přivlastňovat* (např. domácí zvířata; dokonce dává jména)
- zároveň se nechává „obdarovat“ živočišnou říší – vděčí jim za obživu; dává si příjmení podle zvířat...

→ *prostřednictvím vztahu k sub-humánním živočichům interpretuje sám sebe*

- v setkání s pohlavností si uvědomuje pohlavní diferenci na muže a ženu ↔ zároveň si uvědomuje i základní jednotu a stejnou důstojnost obou pohlaví

→ hranice není neprostupná:

- muž a žena jsou na základě své pohlavní odlišnosti schopni sdílet se navzájem
- jsou schopni se nechat bytostně obdarovat, odvozovat sebe od svého protějšku

→ *prostřednictvím vztahu k druhému pohlavní interpretuje sám sebe*

4.3.2 Pohyb sebe-poznání člověka: pohyb v hermeneutickém kruhu mezi vědomím sebe sama a fakty (zkušenostmi, událostmi ve světě)

1. základní lidské vědomí sebe samého vystupuje ze sebe, otevírá se faktům a přijímá je za své, přivlastňuje si je:

- → činí z faktů *své vlastní* – fakta jako *quasi-předměty*, ve kterých se *projevuje lidské já* (já ontologické, transcendentální)

→ *akt přivlastňování faktů předpokládá* jako svou apriorní podmínku *ontologické já* člověka

2. člověk na základě aktu přivlastňování si faktů neustále prohlubuje poznání svého transcendentálního já:

- → prostřednictvím faktů jako quasi-předmětů nově nahlíží svou ontologickou konstituci

→ *a takto se navrácí k sobě samému*

- své transcendentální já nepoznává člověk bezprostředním nahlížením:

- zjevuje se mu skrze schopnost přivlastňovat si fakta za své akty
→ ontologické já vystupuje jako *předpoklad* a *základ* lidského poznání
- skrze fakta, která si člověk přivlastňuje za svá, se *navrací k sobě samému*
→ ontologické já se ukazuje jako *cíl* lidského poznání

4.3.3 Pohyb sebe-poznání člověka: pohyb v „antropologickém kruhu“ mezi lidskou osobou a světem

- výše zmíněný pohyb v hermeneutickém kruhu:
    - nejen prohlubuje neustále lidské vědomí sebe sama
    - ale též přivádí k *obecným ontologickým strukturám* lidského já jako ke svému transcendentálnímu základu
- **výchozím bodem a zároveň cílem** není pouze vědomí, ale **reálná existence lidské osoby**
- hermeneutický kruh lidského sebe-poznání je *kruhem antropologickým*

Existenciálně-fenomenologická analýza souvislosti vědomí sebe sama a tázání po sobě:

a) vědomí sebe sama → je projevem svébytnosti:

„poznávat se skrze sebe“ → je projevem strukturální lidské vlastnosti „být skrze sebe“ (být sám sebou)

→ poznání vychází z bytí – je projevem bytí, je *bytím-u-sebe*

(K. Rahner) → poznání sebe sama je projevem dokonalosti bytí

b) tázání po sobě (potřeba nového poznání sebe sama), tj., že vědomí sebe sama se nechává neustále překračovat

→ je projevem toho, že také v ontologické rovině se lidské „já“ nechává neustále překračovat (své já neztrácím, ale naopak nacházím ve vztahu k alteritě → právě skrze alteritu docházím k sobě samému):

„tázání se člověka po sobě“ rozvíjí základní „vědomí sebe sama“ → je projevem toho, že **bytí člověka „skrze sebe“ je zároveň bytím „vztahovým“**

→ *vlastním* své bytí ↔ zároveň toto bytí *přijímám a sdílím*

(1. a 2. „takt“ bytí – W. Norris Clark)

→ poslední horizont: své já nacházím v ty – má personalita je vždy inter-personalitou

Jinými slovy

→ transcendentální základ otevřenosti lidského vědomí v ontologické rovině:

- **svébytnost, bytí sebou** ↔ se uskutečňuje **v aktu sdílení**
- **bytí-v-sobě (substancialita)** ↔ se uskutečňuje **v bytí-k-jinému (vztahovost)**

← obojí patří k **základní ontologické struktuře člověka** (→ je vlastní i těm lidem, kteří na rovině vědomí schopnost otevírat se jinakosti a tázat se po sobě nerozvíjejí; např. dítě – byť ještě neprojevuje vědomí sebe sama – je samo sebou na základě svého vztahu k rodičům)

4.4 Cesta sebe-poznání člověka jako cesta transcendence a její základ v interpersonálním sdílení

4.4.1 Cesta transcendence

v tázání po sobě samém se ukazuje, že člověk je bytostí přesahující sama sebe:

- vždy již je sám sebou ↔ své já však zároveň nalézá teprve ve vyjití ze sebe → v překročení sebe sama
- nechává se bytím transcendovat (z lat. trans: pře; scando: stoupat, vystoupat; tedy: překročit, přejít → ve smyslu „přesahovat“)
  - kvůli poznání, resp. nalezení, svého „já“ je nutné vyjít ze sebe, otevřít se přesažnosti bytí

tázání po sobě – potřeba nalezení sebe v přesažnosti:

- teprve sebe-překročení umožňuje → návrat k sobě samému („reditio completa subjecti in seipsum“; Tomáš Akvinský)

potřeba vlastní přesažnosti lidského „já“ – potřeba vyjití ze sebe:

- projevuje se nejprve jako potřeba:
  - zkušenosti
  - událostí
  - faktů (v nichž mé já uznává skutečnost jakožto skutečnost):
- to vše vnímáno jako „quasi-předměty“ skrze které se:
  - člověku zjevuje jeho já – v nich se částečně projevuje „tajemství“ osoby
  - člověk se nejen setkává se svým „já“, ale také se uskutečňuje a navrácí se tak sám k sobě

4.4.2 Interpersonální sdílení jako základ cesty člověka k sobě samému: člověk jako osoba

→ horizont vztahu: Já-Ono (viz rozlišování Martina Bubera: Já-Ty; Já-Ono):

- zde je vyjití ze sebe pouze částečné
- také návrat k sobě samému je částečný
- vyžaduje další krok, nalezení nového horizontu:

→ vstoupit do vztahu Já-Ty:

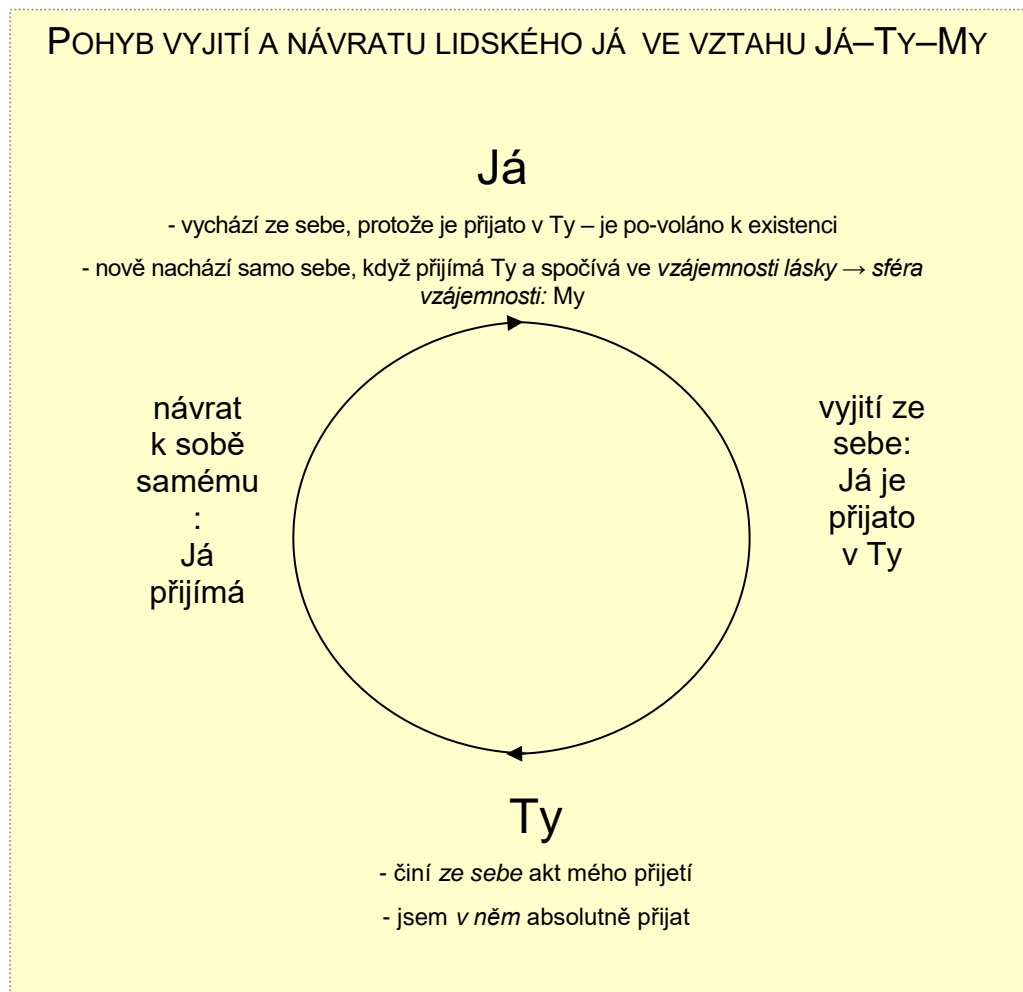

- poznávám své „já“ díky *setkání* s „někým“
- „já-jsem-osloven“: slyším své „jméno“ → své „já“ poznávám jako „bytí“, které je „po-voláno“ z nicoty, ze zapomnění
- druhý mě *bezpodmínečně přijímá* – *ze sebe samého činí mé „Ty“* (nezačleňuje mne do zvěčňujícího „ono“; nečiní ze mne „součást“ svého světa, ale ze sebe samého činí akt mého přijetí) ↔ v samotném středu svého nitra se mi svobodně otevírá
- **mé „já“ se nově zjevuje** – existuji, protože jsem přijat – protože **jsem bezpodmínečně přijat** (nejsem začleněn do zvěčňujícího se „ono“)
  - proto *vycházím ze sebe* (odpovídám na přijetí)
  - a nacházím tak plně sám sebe, když bezpodmínečně přijímám druhého – *v bytostném sdílení se navracím k sobě samému*
- **za svou existenci začínám vděčit svému „Ty“** – existuji *díky* obdarování – protože **jsem bezpodmínečně obdarován**

→ ve vztahu Já-Ty: lidské „já“ se neukazuje primárně jako subjekt, ale jako „osoba“, jejíž *svébytnost je totožná se vztahovostí* → osoba má absolutní dignitu, která pramení z absolutního přijetí a obdarování: svébytnost se uskutečňuje ve vztahovosti (*jsem sám sebou ve vzájemném sdílení*)

- ve vztahu Já-Ty vstupují *do bytostné vzájemnosti*:
  - „já“ a „ty“ se společně nechávají touto vzájemností přesahovat
  - sféra „*My*“
  - metafyzika lásky

4.4.3 Metafyzický kruh lásky: dynamika lidského bytí na ose „Já–Ty–My“, dialogičnost existence a jazykovost jako spojnice interpersonálního sdílení se vztahem člověka ke světu (Já–Ono)

Metafyzický kruh lásky „Já–Ty–My“ přesahuje a završuje pohyb sebeporozumění člověka ve vztahu Já–Ono:

- člověk vykládá své bytí v setkání se světem: s událostmi, fakty, zkušenostmi
- pohyb podle hermeneutického, resp. antropologického kruhu:
  - před-porozumění: před-vědění *co jsem*
  - jevy: člověk se učí rozumět skutečnosti – tím zároveň nachází porozumění sobě samému (viz výše)

zvláštní místo v reflexi lidského bytí zaujímá jazyk:

- umožňuje nejen poznat skutečnost – *pojmenovat, pojmut* realitu do sebe → *přivlastnit si* fakta za svá (→ a poznávat skrze ně – jako *quasi-předměty* – své já)
- ale také zapojuje člověka do procesu *komunikace* a *sdílení* → každé poznání je již neseno inter-personálním sdílením
  - *jazykovost* poznání člověka – spojovací článek mezi sebepoznáním člověka ve vztahu Já-Ono (*skrze pojmy*) a Já-Ty (*skrze dialog*)
  - jazyk jako způsob, skrze nějž vychází lidské já ze sebe a otevírá se vůči Ty – v rámci tohoto procesu se otevírá světu a poznává jej
    - bytí je *onto-logické*: dokonalostí bytí je *poznání* a *sdílení* sebe sama (resp. *vyslovení* sebe sama; logické → logos: smysl, rozum, ale také *řeč*)

Kontrolní otázky

1. Pokuste se schematicky načrtnout myšlenkovou osnovu kapitoly a stručně ji komentovat.

3. Charakterizujte základní význam těchto spojení:

- člověk jako tajemství
- člověk jako subjekt i objekt svého poznání
- reflexivní vědomí
- dynamika vyjití a návratu v procesu lidského poznání sebe sama poznání
- dynamika svébytnosti a vztahovosti člověka
- interpersonální sdílení
- metafyzika lásky a metafyzický kruh lásky Já-Ty-My
- nepodmíněná důstojnost osoby

Souhrn

Člověka jakožto člověka (v celistvosti jeho existence) nelze zkoumat čistě předmětně, není problémem (ve smyslu pozitivních věd), ale tajemstvím. Je však zároveň bytostí, která se táže po sobě samém; můžeme proto říci, že je subjektem, který ze sebe činí objekt svého vlastního poznání. Lidské vědomí je totiž reflexivní, takže v aktu poznání světa se člověk vždy navrácí k sobě samému (ve všem vždy zároveň poznává sebe). V aktu vědomí sebe člověk vychází ze sebe a k sobě se navrácí (v hermeneutickém kruhu).

Transcendentálním či metafyzickým základem této dynamiky poznání je dynamika lidského bytí: člověk je bytostí, která je jednak sama sebou (je bytím-v-sobě) a zároveň tuto svou svébytnost uskutečňuje ve vztahovosti (je také bytím-k-jinému a bytím-od-jiného).

Posledním metafyzickým základem reflexivní otevřenosti lidského subjektu ke světu (v modu Já-Ono) je ukotvení lidského já v interpersonálním sdílení (v modu Já-Ty-My). Zde je člověk nepodmíněně přijat, obdarován a uveden do nepodmíněné vzájemnosti lásky; dříve než vychází ze sebe na cestu svého uskutečnění (a poznání sebe sama), je již uveden do nepodmíněné lásky. Je nejprve plně „poznán“ v bezpodmínečné lásce a proto může i sebe poznávat jako osobu s nepodmíněnou důstojností (nejen již jako subjekt ve světě).

Literatura

VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznań: Pallottinum, 1998, s. 31–35.

K otázce personálního vztahu:

GUARDINI, R. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005, s. 111–122.

K otázkám týkajících se bytí v sobě a v transcendenci, resp. bytí v aktu sdílení (zejména personálního):

CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 70–87 (dále s. 13–31).

HOJDA, J. Man as a „lost cause“ – Searching for person and perspectives of transculturality in Čapek's novel *Meteor* In HOJDA, J. *The Image of Man in Selected Works of Literature and Film of the 20th Century*. Lublin: EL-PRESS, 2014, pp. 39–48. (Originál: Člověk jako „ztracený případ“? Hledání osoby a perspektivy transkulturality v Čapkově románu *Povětroň*. In HOJDA, J. *Obrazy člověka ve*

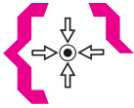
vybraných dílech literatury a filmu 20. století. Teologicko-antropologické interpretace.
Ostrava: Moravapress, 2013, s. 34–42.)

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

5 Jedinec a osoba

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete obeznámeni s důležitostí rozlišení člověka jako jedince a osoby. Budete si vědomi:

- důležitosti rozlišení mezi jedincem a osobou pro pochopení tragédií 20. století
- že redukce osoby na jedince může vést ke zneužití člověka na nástroj celku či ostatních
- že osoba je garantována absolutně a její důstojnost je dána darem nepodmíněné lásky; jedinec (individuum) své místo získává na základě své schopnosti prosadit se nebo na základě uznání od ostatních
- že personalisté vnímali novověký individualismus jako příčinu všech moderních krizí a tragédií (nejen hospodářského vykořisťování, ale i válek a dokonce i totalitarismu a kolektivismu)
- strukturálních rysů osoby (svébytnost – vztahovost – svobodné uskutečnění) a budete je schopni vysvětlit na základě fenomenologie tváře a jejího odlišení od tvaru

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k zapamatování

• Individuum	• důstojnost	• tvář a tvar
• osoba	• část a funkce celku	• svébytnost/vztahovost/svoboda a odpovědnost
• personalisté		

- ve třicátých letech 20. stol.; zejména u francouzských personalistů:
→ dochází k výraznému *rozlišování* mezi *jedincem* (individuem) a *osobou*

5.1 Rozlišení mezi jedincem a osobou jako klíč interpretace moderních společenských problémů a tragédií

- 1. světová válka:
  - projev ničivé moci moderní civilizace – výtobytky techniky a vědy použity proti člověku (tanky, ...chemické zbraně) v nové velmi ničivé síle
  - obří armády – celé generace lidí redukovány na nástroj mocenského boje
- průmyslová epocha, hospodářská krize: obrovské továrny, člověk redukován na masu a výrobní sílu – pohlcen stroji
- bujení velkých diktatur (komunismus a nacismus v Evropě): programová nenávisť vůči celým národům či společenským třídám, koncentrační tábory, genocidy, experimenty narušení klasické rodiny

→ ve všech zmíněných jevech a společenských systémech: *člověk pojmán jen jako jedinec, nikoliv osoba*

- toto rozlišení mezi *osobou* a *jedincem*:
  - bylo přijímáno nejen mezi *personalisty* (Emmanuel Mounier, Denis de Rougemont, Romano Guardini), ale např. i mezi *novotomisty* (Garrigou-Lagrange, Jacques Maritain) a dalšími
→ u personalistů až do dnes

Základní rozdílnost mezi „jedincem“ a „osobou“:

- personalisté: osoba zakotvena ve vztazích „Já-Ty(-My)“:
  - bytost *chtěná, bezmezně přijatá v (absolutním) Ty*
→ viz teologická matrice dialogického personalismu: osoba je konstituována tím, že Bůh se svobodně stává jejím Ty – svobodně se jí otevírá ve svém vlastním bytí, přijímá k existenci...
  - není nutnou částí celku – je *svobodně a bezpodmínečně přijatou*
  - její *dignita* (důstojnost) nezávisí na celku – je jí dána bezpodmínečně: → je *absolutní*
  - *nevyděluje* se z celku jako pouhá část druhu – uskutečňuje se na základě dějinného *setkání*
- novoscholastici, resp. novotomisté:

- jedinec je „částí celku“ a je „pro celek“
- osoba jako taková je charakterizována relativní nezávislostí na celku
- jedinec je pro kosmos – kosmos je pro osobu
- jedinec je bytostí uzavřenou – osoba je bytostí otevřenou vůči světu

5.2 Individualismus jako ideologie „jedince“

- je chápán jako jeden ze základních rysů novověkého myšlení (→ od Rousseaua – filosofie individua a autonomních jednotek)
- je mu přisuzováno, že:
  - je příčinou společenského chaosu, liberálního „rvaní se“ za vlastním úspěchem bez ohledu na druhé
  - je paradoxně též příčinou totalitárních režimů:
  - autonomismus nakonec ve svém posledním účinku působí, že ostatní lidé jsou redukováni na nástroje mých cílů a na *masu*
  - *masa* je pak lehce ovládána diktátorem a třídní či rasovou ideologií (vzorové příklady: marxismus-leninismus, německý národní socialismus)

- **individuum, jedinec – často chápán zejména jako podmět „individualismu“ → proto interpretován negativně:**

→ jako zásadní pojem, který označuje existenci lidského jedince v jeho nezcizitelné důstojnosti, se jasně uplatňuje pojem „osoba“

5.3 „Individuum“ v metafyzickém řádu

- v metafyzickém řádu nemá pojem „jedinec“ (či individuum) negativní význam:
  - individualita není nedokonalostí → že jsem takový a ne jiný, je metafyzickou skutečností
  - nelze tvrdit, že individualita se odvozuje pouze od materie a personalita (osobovost) od ducha → jednalo by se o nepřipustný návrat do karteziánského dualismu

jedinečnost pojmu osoba:

- pojem „osoba“ umožňuje vyjádřit ontologickou strukturu, která je vlastní právě člověku

- pojem „jedinec“ je širší – označuje jednotlivého nositele určitého druhu či rodu
- jedinec nemusí být (na rozdíl od toho, jak to platí v případě člověka) osobou; např. ovce uprostřed stáda, včela v úlu, analogicky i strom

5.4 Některé strukturální rysy osoby

- osoba **není věcí**, která náleží do světa přírody
  - nestává se tudíž předmětem fyzických věd
- osoba existuje jako **svébytné „já“**:
  - jedinečné, disponující racionální přirozeností, která se projevuje v potenci vědomí, poznávání, svobodného jednání
- jedinec má svůj vlastní tvar (vyčleněný v rámci druhu) ← **osoba má tvář**:
  - tvář symbolicky vyjadřuje, že je „někým“
- jedinec je uzavřený do sebe (má tvar) ← osoba je **otevřená setkání** → symbolika *tváře*:
  - tvář se nevymezuje jako část celku – vyjadřuje **podstatnou svébytnost osoby**
    - *osoba je sama sebou*
  - tvář nelze k ničemu přiřadit, je však otevřena setkání, je *obrácena k druhému* – vyjadřuje **podstatnou vztahovost osoby**
    - *osoba je sama sebou, nakolik přijímá obdarování, daruje se a sdílí (je excentrická)*
- osoba **je svobodná**
  - je zavazována (nikoliv vnější nutností, ale) morálně
    - má práva a povinnosti; řídí se hodnotami, které přijímá reflexivním způsobem

→ *osoba je: vlastněním sebe a darováním sebe – „je pánem sebe samé a darem ze sebe“*

Kontrolní otázky

1. *Pokuste se interpretovat některé aktuální problémy či krize současného světa s pomocí rozlišení pojetí člověka jako jedince nebo jako osoby.*

3. *Charakterizujte základní význam těchto spojení:*

- redukce osoby na jedince
- individualismus
- strukturální rysy osoby
- tvar a tvář

Souhrn

Ve třicátých letech minulého století zdůraznili francouzští personalisté důležitost rozlišení mezi jedincem a osobou. V tomto rozlišení spatřovali klíč k pochopení tragédií a krizí své doby. Poukázali na to, že redukce osoby na jedince může vést ke zneužití člověka na nástroj celku či ostatních. Osoba je garantována absolutně a její důstojnost je dána darem nepodmíněné lásky; oproti tomu jedinec (individuum) získává své místo na základě schopnosti prosadit se, začlenit se do celku a na základě uznání od ostatních.

Zmínění francouzští personalisté vnímali novověký individualismus jako příčinu všech moderních krizí a tragédií (nejen hospodářských krizí a vykořisťování, ale i válek a dokonce i totalitarismu a kolektivismu).

I když individualita nemá v metafyzickém řádu negativní hodnotu, přesto neumožňuje plně postihnout specifičnost lidského bytí a s ní spojenou důstojnost člověka. Tato personální důstojnost se může projevit na základě fenomenologie lidské tváře. Zatímco jedinec má tvar (zasazený do kontur celku), lidská tvář vyjevuje základní strukturální rysy osoby: svébytnost – vztahovost – svobodné uskutečnění.

Literatura

VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznaň: Pallottinum, 1998, s. 36–39

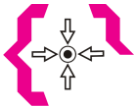
REALE, G. *Kulturní a duchovní kořeny Evropy*. Brno: CDK, 2005, s. 102–104.

SOKOL, J. *Filosofická antropologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 15–17, 172–176.

GUARDINI, R. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005, s. 93–95.

6 Definice osoby, I: Základní ontologická a historická východiska k formulování definice lidské osoby

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete obeznámeni s východisky formulování definice osoby. Budete si vědomi, že:

- hledání definice osoby je obtížnou a nikdy neukončenou snahou
- osobu sice nelze vyčerpávajícím způsobem definovat, je však možné a potřebné popsat její základní bytostné (metafyzické, resp. ontologické) rysy
- k základním metafyzickým či ontologickým rysům osoby patří: a) *radikální svébytnost* (která se může projevit ve vědomí); b) *radikální vztahovost* (která se projevuje v potřebě neustálého prohloubení prožívání lásky); c) *dramatická příběhovost* (jež se projevuje ve svobodném hledání dobra a záchrany od zlého)
- zmíněné rysy poskytují kritéria pro definice osoby
- pojetí člověka jako osoby neplyne z klasické řecké filosofie, ale ze zkušenosti křesťanské víry (dle níž je člověk nekonečně milován Bohem, resp. nezaslouženě uveden k účasti na věčné lásce Boha Otce a Syna v Duchu svatém)
- samotný pojem osoby prošel vývojem a etymologicky se opírá o terminologii užívanou v římském divadle (*personare – personā*), event. též v římském právu

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k zapamatování

• definice	• svébytnost	• persona
• kritérium	• vztahovost	• křesťanská
• metafyzické rysy osoby	• příběhovost	zkušenost:
		člověk jako osoba

obtížnost definice:

← člověk je tajemstvím: → jeho existence je *paradoxní*:

- náležitost k přírodě, podřízenost přírodním zákonům

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

- a zároveň transcendence, nepostihnutelnost
  - „vznešenost v bídě“ – Blaise Pascal (1623–1662): důraz na symboliku „srdce“, které je otevřené nekonečnu, v něm se konečný člověk vztahuje k nekonečné lásce (viz též sv. Augustin – nekonečná hloubka srdce)

← v definici odpovídáme na otázku, „co je“ daná skutečnost:

- osoba však **není „něco“, ale „někdo“**

6.1 Základní ontologické rysy lidské osoby – kritéria pro definici osoby

→ úkol pokusu o definici osoby – vyjádřit *komplexně níže uvedené prvky*

6.1.1 Svěbytnost osoby

- sebevlastnictví – být „v sobě“ a „pro sebe“
  - zakotveno v podstatě – nezávisí pouze na *aktu* vědomí sebe sama
- osoba má svou vlastní vnitřní jednotu
  - ta se *odráží a projevuje* ve vědomí sebe sama
- radikální samostatnost osoby – nedělí se s nikým o svou odpovědnost

→ *zároveň s tím, neoddělitelně (v paradoxní jednotě) →*

6.1.2 Radikální otevřenost a vztažnost osoby

- otevřenost ke sdílení – je *sama sebou* tak, že je *ze sdílení* (*personalita* je vždy *inter-personalitou*)
  - radikální přijímání a vyjití ze sebe – podobně jako svěbytnost je zakotveno v podstatě, resp. v nejhlubší ontologické struktuře osoby
    - lidská osoba nemá své bytí ze sebe – vlastní bytí je jí *dáno*, své bytí *přijímá*; za svou existenci *vděčí „jinému“* (zjevně v události zrození, svobodně rozvinuto v události lásky)
      - být osobou znamená nejen *být-v-sobě* ale i *být-ze-sdílení*
  - radikální otevřenost – nechává se obdarovat a daruje sebe
- rozměry vztažnosti a inter-personality
  - horizontální vztažnost
    - konkrétní mezilidské sdílení (např. zrození díky rodičům, láska...)

- a zároveň vertikální vztažnost
  - konkrétní sdílení ve vztazích s lidmi se neustále otevírá vůči svému naplnění
  - a vyžaduje své překročení – má absolutní horizont:
    - láska, receptivita má nekonečnou kapacitu – vyžaduje „vždy více“ (např. zrozená osoba není *pouze* produktem činnosti rodičů a není jejich vlastnictvím, láska vždy hledá svou absolutní míru...)

6.1.3 Dějinnost – dramatická příběhovitost osoby

→ příběh osoby se vyznačuje *dramatičností*:

- člověk buď přilne k dobru
- nebo propadá zlu

6.2 Výraz „*persona*“: etymologické východisko

→ *osoba* – latinsky *persona*:

- latinské sloveso *personare*: ozývat se, hlaholit, hlasitě se rozeznít
  - užití v římském divadle
    - maska aktéra (výrazně v díle Cicera, 106–43 př.n.l.) – hlas aktéra se rozeznával přes masku – odtud název *persona*
    - později role
  - obě linie na konec jednotné:
    - *persona* neoznačuje již to vnější a zjevné, ale *samotného aktéra*
- začíná se užívat také ve společensko-právním kontextu:
  - svobodný člověk, nositel práv a závazků v rámci římské společnosti
    - za osoby nejsou považováni otroci
      - s nimi mohl jejich vlastník disponovat a nakládat s nimi jako s věcmi a zvířaty
    - za osoby nejsou považováni ani barbaři
      - nejsou římskými občany

6.3 Deficit pojetí osoby v řecké metafyzice

- Řecká metafyzika vykazuje **nedostatek**
  - v pojetí člověka (jakožto člověka) není rozvinut rozměr personality

- důraz je kladen spíše na duchovnost či rozumnost – jejím prostřednictvím člověk přísluší k vyššímu světu
- V řecké metafyzice není probuzen smysl pro:
  - dějinnost:
    - v řeckém myšlení změna jako nedokonalost ← osoba se však uskutečňuje v meziosobním setkání
  - vztahovost a sdílení:
    - v řeckém myšlení mnohost jako nedokonalost ← personalita je však vždy spojena s inter-personalitou
  - jedinečnost a bezpodmínečnou důstojnost každého člověka, která plyne ze svobodného aktu přijetí v absolutním Ty (z po-volání k existenci):
    - v řeckém myšlení je hodnota člověka podmíněna mírou jeho rozumnosti → chybí zde vědomí, že existují nezcizitelná práva a nedotknutelná důstojnost *všech* lidí;
    - v řeckém myšlení není člověk milován Bohem (božství se dle řeckých filosofů svobodně nesdílí a nesklání ke konečnému tvoru) → proto zde chybí absolutní garance hodnoty každého člověka (oproti křesťanskému vědomí, že každý člověk je absolutně chtěný)

6.4 Zásadní význam křesťanského myšlení pro pojetí člověka jako osoby

6.4.1 Křesťanská zkušenost a reflexe

- člověk je Bohem povolán k existenci, je nekonečně chtěný:
  - je Bohem bezpodmínečně přijat a obdarován v Ježíši Kristu:
    - sebe nachází v absolutní lásce (Bůh je láska; Bible: 1 Jan 4,8)
      - je milován bezpodmínečně
    - proto se člověk realizuje ve vztazích lásky
      - ve vycházení ze sebe a přijímání druhých
  - skrze Ježíše Krista se k Bohu vztahuje jako k Otci:
    - své já nachází v absolutním Ty
      - každý člověk je absolutně obdarovaný a chtěný (jeho nezcizitelná hodnota je absolutně garantována: každý člověk má absolutní důstojnost)

- důstojnost člověka není pouze abstraktní → bezpodmínečné „ano“ vůči konkrétní existenci *každého* člověka
- je zahrnut Duchem lásky - je zahrnut do Božího „My“ (do *vzájemného* sdílení Boha Otce a Ježíše Krista jako jeho vtěleného Syna)
    - tvoří společenství („my“) → osobní bytí člověka, jeho já se uskutečňuje ve *vzájemnosti* s „ty“
      - nachází sám sebe v bytostném sdílení (jako muž a žena; vzájemná sounáležitost se všemi lidmi)

6.4.2 Terminologické vyjasnění pojmu osoba v teologickém rámci

→ v souvislosti s formováním křesťanské nauky o trojjediném Bohu v prostředí helénské kultury

- obecná souvislost: pojetí člověka vždy souvisí se světonázorovým či náboženským rámcem → zde vždy úloha, jak opodstatnit či vysvětlit jednotu a mnohost, příp. též dějinnost člověka, např. monismus, polyteismus, dialektický idealismus či materialismus; křesťanské myšlení
- úkol vyjádřit jednotu a odlišnost vzájemně se darujících božských Osob → zásadní úkol rozlišit jedinstvo Boží podstaty (též vůle, poznání...) a rozdílnost osob Otce, Syna a Ducha svatého
- řecký termín hypostasis:
    - ztratil díky kapadockým otcům (4. stol.) charakter hypokeimenon (subiectum / to co je základem/ a substance)
    - a přiblížil se významu slova „osoba“ ve smyslu římského práva - protikladnému k *res* (věc)
      - ne něco, ale *někdo* (tak to formuluje např. Xavier Zubiri)
  - trinitární dogma - v Bohu osobní sdílení (tři hypostáze, jedna úsía; tres personae, una substantia) → zakládá *pojetí každého člověka jako osoby*

→ *koncepte osoby (odlišné od přirozených věcí), kterou je každý člověk, je dílem křesťanské filosofie*

Kontrolní otázky

1. *Vysvětlete, proč je obtížné osobu definovat.*
2. *Popište tři základní ontologické rysy osoby a vysvětlete jejich rozdílnost i souvislost s projevy v lidském vědomí a jednání.*
3. *Vysvětlete, proč není v řecké metafyzice rozvinuto pojetí člověka jako osoby s nezcizitelnou důstojností.*
4. *Popište důvody toho, že pojetí člověka jako osoby se rodí v rámci křesťanského myšlení.*
5. *Charakterizujte etymologii latinského pojmu „persona“.*

Souhrn

Hledání definice osoby je obtížnou a nikdy neukončenou snahou. Osobu sice nelze vyčerpávajícím („definitivním“) způsobem definovat, je však možné a potřebné popsat její základní metafyzické, resp. ontologické rysy.

K základním metafyzickým či ontologickým rysům osoby patří:

- a) *radikální svébytnost* (která se projevuje, resp. může projevit ve vědomí sebe; jinak řečeno: je apriorním či transcendentálním základem vědomí sebe, je *podmínkou možnosti* tohoto pro-jevu; analogicky to platí i u dalších níže uvedených rysů)
- b) *radikální vztahovost* (která se projevuje v potřebě neustálého prohloubení prožívání lásky)
- c) *dramatická příběhovost* (jež se projevuje ve svobodném hledání dobra a záchrany od zlého)

Zmíněné rysy jsou tedy každému člověku dány již apriorně v řádu bytí (neplynou z lidského jednání, ale mohou se v něm projevit). Proto poskytují vhodná kritéria pro definici osoby: právě s jejich pomocí můžeme rozdílné definice osoby hodnotit.

Je třeba zdůraznit, že pojetí člověka jako osoby neplyne z klasické řecké filosofie, ale ze zkušenosti křesťanské víry. Podle ní je totiž každý člověk nekonečně milován Bohem, resp. je nezaslouženě uveden k účasti na věčné lásce Boha Otce a Syna v Duchu svatém.

Samotný pojem osoby (latinsky: *persona*) prošel vývojem a etymologicky se opírá o terminologii užívanou v římském divadle (*personare – persona*), event. též v římském právu. Ustálil se v teologickém rámci v průběhu starších dějin křesťanského myšlení.

Literatura

VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznań: Pallottinum, 1998, s. 39–51.

CLARKE, W. N. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 50–87.

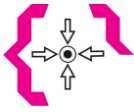
GUARDINI, R. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005, s. 120–134.

SOKOL, J. *Filosofická antropologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 18–20.

VRÁNA, Karel. *Dialogický personalismus*. Praha: Zvon, 1996, s. 12–21.

7 Definice osoby, II: Jednotlivé cesty ke stanovení definice lidské osoby

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s různými cestami formulování definice osoby v dějinách. Budete:

- znát Boëthiovu definici, dle které je osoba „individuální podstatou rozumové přirozenosti“
- si vědomi, že se jedná o nejrozšířenější středověkou definici osoby, která zdůrazňuje *substancialitu* osoby (to že osobou je člověk již na základě své podstaty) a která vykazuje také *intelektualistické rysy* (lidská přirozenost je spojována zejména s rozumností)
- vědět, že Tomáš Akvinský Boëthiovu definici doplňuje důrazem na vlastnictví aktu bytí („osoba je to, co *subsistuje* v rozumové přirozenosti“)
- znát definici osoby od Richarda ze sv. Viktora („nikomu nepředatelná *existence* intelektové přirozenosti“); budete si vědomi, že tato definice zdůrazňuje prostřednictvím specifického výkladu pojmu „*existence*“ spojení *svěbytnosti* se *vztahovostí*; *ex-sistere* znamená, že *mám* bytí (svěbytnost) i *odkud* ho mám (vztah bytí ke svému původu či zdroji).
- si vědomi, že na statické (substancialistické) a intelektualistické pojetí středověku reaguje novověké myšlení jednostranným důrazem na dynamické a volní rysy lidského bytí; tak mu hrozí nebezpečí *redukovat osobu (lidské já) na pouhý čin* tedy *akt* (mluvíme proto o tzv. *aktualismu*)
- chápat snahy překonat jednostranné důrazy středověku (statický intelektualismus) a novověku (aktualismus) u Maxe Schelera a Xaviera Zubiriho
- vědět, že Max Scheler se snaží k personalitě člověka přiblížit prostřednictvím fenomenologie a všímá si toho, že člověk jako osoba zůstává nezpředmětnitelný a situuje své já za všechny časoprostorové jevy (takže osoba je *konkrétní formou existence „ducha“ v člověku*); Xavier Zubiri se oproti tomu snaží aktualizovat Boëthiovu tezi novověkými důrazy a všímá si, že se člověk právě ve své chápavosti projevuje jako někdo, kdo je relativně nezávislý a samostatný, kdo je „sám sebou“ (protože je podstatně začleněný také do materiální skutečnosti, zůstává jeho nezávislost relativní: je *absolutní relativitou*)
- seznámeni s přístupy personalistů, kteří se zdráhají osobu definovat, ale snaží se poukázat na její podstatné rysy: osoba je bytost, která se uskutečňuje v aktu autokreace, komunikace a sounáležitosti (Emmanuel

Mounier), je „pánem sebe a darem ze sebe“ (Jean Lacroix), je existencí v dialogu Já-Ty a dvoupólovým bytím spolu (Martin Buber), je duchem oživujícím hmotu a spojuje se v ní integrálně vertikála s horizontálo (novotomista Jacques Maritain).

Časová náročnost

8 hodin

Pojmy k zapamatování

• Boëthius	• substancialismus	• personalismus
• individuální podstata	• aktualismus	• E. Mounier
• rozumová přirozenost	• Max Scheler	• autokreace-komunikace-sounáležitost
• Richard sv. Vikt.	• nezpředmětnitelnost	• Martin Buber
• ex-sistere	• Xavier Zubiri	• Já-Ty
• intelektualismus	• relativní nezávislost	• J. Maritain
	• chápavost	
	• absolutní relativita	

7.1 Nejrozšířenější středověká definice osoby – Boëthiova teze a její rozvinutí u Tomáše Akvinského

o Boëthius (480–524/525 – „první scholastik a poslední Říman“):

7.1.1 Osoba jako „individuální podstata rozumové přirozenosti“

- *Persona est naturae rationalis individua substantia*
- *Osoba je individuální podstata rozumové přirozenosti*

definice používá aristotelsko-scholastické kategorie → třeba vyjasnit:

- *substantia, substance, podstata:*
  - o to, co Aristoteles nazývá „první substancí“, tzn. konkrétní bytí, které „je-v-sobě“ a ne v něčem jiném
- *individuální substance:*
  - o existence, která „je-v-sobě“ a takto je *nedělitelná sama v sobě a oddělená od všeho jiného*

- *neslučuje se* s jinou existencí ani jako případek, ani jako část celku, ani jako neúplná přirozenost s přirozeností úplnou
  - ve scholastické filosofii se *úplná a nesloučená substance* nazývá *suppositum* (etymolog. *pod-loží*) nebo *hypostasis*
  - od substance se odlišuje *případek*
    - vlastnost, která je sice individuální, ale je sloučená
    - není sama-v-sobě, ale slouží substanci (např. bílá barva stolu – není sám-v-sobě, ale náleží ke stolu tak, že nemůže být samostatně)
- **racionální přirozenost:**
  - specifikuje individuální substanci tak, že má schopnost myšlení, vědomého sebe sama, reflexivního, relačního a abstrahujícího
  - být osobou – **být podmětem obdařeným rozumovou přirozeností**

→ Boëthius (podobně jako později Tomáš Akvinský):

- připisuje největší hodnotu lidské *rozumnosti*
- a činí z ní *specifický rozlišující znak substance, kterou je osoba*

7.1.2 Rozvinutí Boëthiovy definice lidské osoby u Tomáše Akvinského (1225–1274): „to, co *subsistuje* v rozumové přirozenosti“

- návaznost na Boëthiovu definici osoby – důraz **na rozumovou přirozenost**
- rozumová přirozenost však není dostačující → představuje pouhý základ osobního bytí

• osobní bytí → **vlastnictví aktu bytí** – osoba je sama sebou, má své vlastní bytí (své já): „*subsistens in rationali natura*“

- tj. základem:
  - vědomí sama sebe
  - odpovědnosti³
- osoba označuje *to, co je nejdokonalejší v celé přírodě* (příp. přirozenosti; natura), jmenovitě *to, co subsistuje (bytuje) v rozumové přirozenosti* (S. Th. I, q. XXIX, a. III c.)

³Srov. MACHULA, Tomáš. *Osoba jako rozumové bytí ve vztahu. Studijní materiál pro výuku Filosofické antropologie*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské Univerzity, 2004, s. 10n. (Přístup z: http://www.eamos.cz/amos/kfi/externi/kfi_744/fil-antrop.pdf.)

7.1.3 Intelektualistické a statické rysy Boëthiova pojetí

Hlavní důraz Boëthiovy definice:

- lidská rozumnost (je specifickým znakem osoby) → vliv Aristotela:
  - člověk jako *zon logikon, zon logon ekon* – živočich rozumný, obdařený rozumem
    - živočich:
      - široký rod, do kterého člověk náleží
    - rozumný:
      - zásadní rozdílnost člověka od ostatních živočichů
  - člověk se od ostatních „živočichů“ liší právě rozumem
    - jakoby „živočišnost“ byla „zvířeckostí“, kterou mají lidé i zvířata společnou
      - ← toto vyjádření zamlčuje či skrývá, že být „živočichem“ znamená u člověka něco jiného než u zvířat (E. Coreth)

Boëthiovo pojetí člověka:

- bytost substantiální a racionální
  - pojetí **statické a intelektualistické**

Hodnocení Boëthiova pojetí osoby:

- pozitivní důraz na osobní charakter bytí člověka
  - být osobou: týká se lidské podstaty, nejen vědomí → etické důsledky⁴
- opomenutí vztahového charakteru osoby a nedostatečný důraz na metafyzický rozměr dynamických prvků osoby (dokonalost bytí je v aktu)
  - dynamické (vůle, ale zejména vztahovost) prvky mají stejnou ontologickou závažnost
  - jsou stejně skutečné jako bytí-v-sobě, nezávislost, rozumnost

→ scholastika sice tvrdí, že svobodné a etické akty jsou projevem rozumové činnosti:

- ale podmětem lidských aktů je člověk, osoba – ne rozum
  - proto je **třeba hledat definici, která zohledňuje také dynamický a vztahový prvek osoby**

⁴ Srov. MACHULA, Tomáš. Co činí člověka člověkem? *Perspektivy*, 21/2006. Přístup z: <http://www.konzervativniklub.cz/vypisclanku.php?id=263>.

7.2 Definice Richarda od sv. Viktora (zemř. 1173) – předjímání personalismu

Východiskem k tajemství osoby je metafyzika lásky:

→ tajemství osoby se projevuje v lásce:

- dokonalá láska vyžaduje osobní vztah *milujícího* a *milovaného*, ale i *spolumilovaného*
  - vztah lásky mezi „já“ a „ty“ by nebyl dokonalý, kdyby se neotvíral a nesdílel svou vzájemnost někomu „třetímu“
  - ve 20. stol. rozvinul Richardovu intuici Dietrich von Hildebrandt v tom, že personalistické kategorie „já-ty“ doplnil o sféru „my“

7.2.1 Osoba jako „nikomu nepředatelná existence rozumové přirozenosti“

Richardova definice:

- „*Persona est intellectualis naturae incomunicabilis existentia*“
- „*Osoba je nikomu nepředatelná existence rozumové přirozenosti*“

- výraz **existence** (chápaný jako „ex-sistere“ – „být-z“) vyjadřuje **vlastnění bytí i jeho původ** – vyjadřuje, že „mám“ bytí a „odkud“ ho mám⁵ → jsem sám sebou – díky svému původu („jsem-z“; „ex“)

7.2.2 Význam pojmu „existence“ v Richardově definici: propojení svébytnosti se vztahovostí

- „ex-sistere“: **svébytnost a vztahový charakter** se nevyklučují → definice odpovídá člověku i trojičnímu tajemství Boha (← Richard formuluje svou definici osoby v rámci teologického spisu *De Trinitate*)

7.3 Novověká reakce na Boëthiovo statické pojetí osoby a nebezpečí aktualistické redukce osoby

- reakce proti statickému redukcionismu: jednostranný důraz pouze na dynamický aspekt osobního bytí → osoba zcela ztotožněna s činností, v níž člověk uskutečňuje sám sebe
  - ← je přehlíženo, že člověk je osobou již ze své podstaty (jeho osobní důstojnost *nezávisí* na tom, jak uskutečňuje sám sebe)
  - **redukce osoby na čin** – tendence začínající u Fichteho – tzv. aktualistický přístup:

⁵ Srov. RICHARD OD SV. VIKTORA. *De Trinitate*, kniha IV., XII. Citováno podle: RICHARD VON SANKT-VICTOR. *Die Dreieinigkeit*. Einsiedeln: Johannes Verlag, 1980, s. 126.

- osoba redukována pouze a výlučně na dynamický souhrn aktů – bytí by pak bylo redukováno na projevy vůle a emocí (Nietzsche, Sartre)

→ osoba jako pouhý čin či projev evoluce

→ etické důsledky:

- důstojnost by člověku mohla být přiznávána jen tehdy, pokud si ji prosadí volnými akty...

→ „aktualistický“ přístup (např. Fichte) je nedostatečný:

- proto je **třeba dále hledat** takové pojetí, které **nebude lidskou osobu redukovat**:
  - pouze na statické aspekty osobního bytí (personalita je dána jen lidskou podstatou a nevyžaduje své uskutečnění, resp. příběhovost)
  - ani pouze na dynamické aspekty osobního bytí (lidská personalita jako pouhý čin)

→ na tento požadavek různým způsobem reagují ve 20. stol. Max Scheler a Xavier Zubiri

7.4 Pokusy o překonání redukcionistického pojetí osoby u Maxe Schelera a Xaviera Zubiriho

7.4.1 Fenomenologický přístup Maxe Schelera: konkrétní forma existence „ducha“ v člověku

Max Scheler (1874–1928):

- přistupuje k lidské personalitě prostřednictvím fenomenologie
  - osobu poznává skrze konkrétní projevy člověčenství člověka

→ člověka jako osobu nelze zpředmětnit a zachytit:

- situuje se jako to, *co je za všemi projevy časoprostorovými*:
  - člověk je osobou tak, že se situuje jako *duch* (širší pojem než rozum v řeckém myšlení → duch není předmětně zachytitelný, lze jej respektovat, ne popsat předmětně)

• **„Osoba“ jako konkrétní forma existence „ducha“ v člověku**

- vzájemný poměr mezi pojmy „osoba“ a „duch“:
  - *osoba je konkrétním a reálným způsobem existence ducha*

- **souhrnné hodnocení Schelerova pojetí:**
  - Max Scheler se chce se vyhnout:
    - biologickému vitalismu (člověk jen jako produkt vývoje)
    - i objektivistickému substancialismu (člověk jako rozumový živočich)
  - zůstává však otázka, zda je „duch“ v Schelerově pojetí *ontologickou strukturou* nebo *výhradně projevem činu* (aktualismus)
    - Scheler je někdy označován za aktualistu:
      - podobně jako u Fichteho je „já“ pouhým „činem“, má být i u Schelera „osoba“ pouhým „aktem“
    - hodnocení Schelera jakožto aktualisty je však jednostranné a nejednoznačné:
      - viz tvrzení: „osoba je *jednotou* aktů“, ale i „bytí osoby *poskytuje základ* všem aktům“
    - kvůli odlišnosti osoby od věci Scheler neváže osobu explicitně na substanci (tento pojem se mu jeví příliš zpředmětňující) → daní za to je určitá nejednoznačnost
  - Scheler nepředkládá přesnou „definici“ (vymezení) osoby → nicméně zohledňuje mnoho prvků, projevů a hodnot osoby, které (statické) scholastické pojetí vycházející z Boëthia přehlíží

7.4.2 Aktualizace Boëthiovy teze u Xaviera Zubiriho: personalita člověka jako „relativní nezávislost“ a chápavost jako specifický projev osoby

Xavier Zubiri (1898–1983):

- snaha o **aktualizaci klasické Boëthiovy definice** (z perspektivy vyrovnávající se velkým novověkým filosofům)
- k definici člověka přistupuje skrze **vlastnosti, které spoluvytvářejí skutečnost lidské existence**:
  - člověk je bytostí živou
  - schopnou pociťovat, tj. přijímat vjemy
  - obdařenou inteligencí, čili schopností chápat – myslí
- substance (či esence) podle X. Zubiriho:
  - soubor rysů, které jsou se sebou vnitřně provázané → tímto souborem je člověk a specificky lidským rysem je *chápavost*
    - člověk je živočichem poznávajícím reálnost věcí, je schopen poznávat to, co je skutečné jako to, co je skutečné (je schopen chápat – vytvářet pojmy)

• člověk vlastní **osobovou, personální podstatu**:

- která je souborem mnoha substanciálních prvků *materiálního charakteru*
- a jednoho substanciálního prvku *duchového charakteru*:

- má podstatu nezávislou na všech ostatních skutečnostech, která dovoluje člověku existovat jakožto „já“, být „sebou“ tím způsobem, že může o sobě říci „já jsem sebou samým“

- podstata člověka se skládá z *různých* elementů, jejichž spojení je relativní → lidská osoba je ohraničená → je *absolutní relativitou*:
  - je absolutní ↔ „já sám“ je nezávislé na ostatních skutečnostech
  - je relativní ↔ bytí člověka se skládá z různých podstatných prvků
- tato teorie umožňuje spatřovat následující *vlastnosti, které konstituují a charakterizují lidskou osobu*:
  1. niternost bytí „mnou samým“, „mým já“

2. svoboda a s ní spojená zodpovědnost
3. více či méně racionální inteligence – v závislosti na stupni rozvoje
4. citový fyzický život, vědomý i nevědomý, uskutečňovaný nyní nebo v minulosti
5. otevřenost vůči skutečnosti věcí a osob, a také vůči skutečnosti nepodmíněného základu bytí, tedy vůči Bohu

Doporučení pro zájemce o další reflexi problematiky.⁶

7.5 Lidská osoba v pojetí personalistů

- bylo by možné očekávat, že o jasnou definici osoby se pokusí personalisté:
  - není tomu tak – spíše popisují rysy a projevy, které charakterizují osobu:
    - namísto metafyzické definice osobního bytí jakožto takového předkládají fenomenologický popis osoby

7.5.1 Emmanuel Mounier (1905–1950): osoba v aktu autokreace, komunikace a sounáležitosti

- V první řadě předkládá, *čím osoba není*:
  - částí celku, vnitřně „opevněnou“ bytostí,
  - principem vyabstrahovaným z našich konkrétních činů,
  - typovou strukturou ukrytou pod pláštěm jednání,
  - vědomím, které o ní vlastním,
  - ani individuem
- Osoba je *prožívána v aktu*:
  - autokreace
  - komunikace
  - sounáležitosti

→ lze ji poznat v její činnosti – v *dynamice personalizace*:

---

⁶ V souvislosti s výše zmíněnými pokusy o postihnutí lidské personality můžeme upozornit také na pojetí Karola Wojtyły (budoucího papeže Jana Pavla II.), které je přehledně prezentováno v článku: TATRANSKÝ, Tomáš. Subjekt a transcendence. Základy filosofické antropologie Karola Wojtyły. *Teologické texty*, 2007, č. 3 (přístup z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2007-3/Subjekt-a-transcendence-Zaklady-filosoficke-antropologie-Karola-Wojtyly.html>).

- prožívá se jako nezávislé duchovní bytí – její svoboda se projevuje v právu volby řebříčku hodnot
- je otevřeností vůči jiným a světu transcendence
- je komunikací, tj:
  - vycházením ze sebe
  - chápáním a přebíráním odpovědnosti za soud ostatních
  - darováním se
  - bytím oddaným
  - tvořením vzájemnosti skrze primát „my“ nad „já“ a „ty“
  - tvořením společenství
    - a tak je „osobou osob“, „patřící“ jiným osobám (viz hluboký personální význam *příslušet* k někomu, být „jeho“ na základě vzájemného sdílení a sebedarování – zvláště vyniká ve srovnání s příslušností k druhému na základě nutnosti a moci, např. otroctví; osobní příslušnost neruší svébytnost)

→ nejedná se o definici osoby, ale o popis osobních aktů

7.5.2 Jean Lacroix (1900–1986): „být pánem sebe a darem ze sebe“

- tento Mounierův přítel zakončuje souhrnným způsobem svůj rozsáhlý fenomenologický popis osoby:

○ Osoba je vlastněním sebe samého a darováním sebe samého; je „pánem“ sebe a darem ze sebe

7.5.3 Martin Buber (1878–1965): modus Já–Ty a existence v dialogu

- snaží se definovat člověka tak, aby se vyhnul:
  - monadickému individualismu
  - a odosobňujícímu kolektivismu
- základním faktem lidské existence: spolubytí člověka s člověkem, setkání „Já–Ty“
- k odpovědi na otázku po člověku docházíme tím, že člověku rozumíme jako existenci v dialogu, jako dvoupólově obecnému bytí–spolu

7.5.4 Jaques Maritain (1882–1973): tomistická perspektiva – duch jako kořen personality

- nepatří přímo k „dialogickým“ personalistům – řadí se k novotomistům, promýšlí však intenzivně metafyzickou otázku po člověku a po konkrétních rozměrech lidského života (politika, etika, manželství...)

- vychází z aktualizace nauky Tomáše Akvinského:
  - člověk je duch oživující hmotu – uskutečňuje se v něm jednota hmotného s duchovním
  - v Tomášově myšlení nacházení východisko pro takové pojetí člověka, které nebude redukováno – tak jako jednotlivé směry novověkého myšlení –, na pouze některé rozměry (duchovní, racionální, vitální, fyzickou)
    - tyto redukcionistické humanismy se snaží překonat „**integrálním (úplným) humanismem**“
- pokud mluvíme o člověku jako o osobě, máme na mysli:
  - není pouze jednotkou, tak jako atom, žitný klas nebo slon
  - člověk je jednotkou řídicí se inteligencí a vůlí
    - neexistuje pouze fyzicky, ale duchovně – uskutečňuje se skrze poznání a lásku
  - proto je sám v sobě univerzem – je mikrokosmem, ve kterém lze rozpoznat celé univerzum
  - díky lásce může darovat sebe bytostem, které jsou stejné jako on – tento typ vztahu nemá obdobu ve fyzickém světě
  - skutečnost, že lidská osoba vykazuje zmíněné rysy, vyvěrá z toho, že člověk má duchovnou duši, která vládne nad časem i smrtí
    - kořenem personality je duch

→ Maritainovy teze: nejsou definicí v úzkém slova smyslu – mohou však aktualizovat klasické pojetí Boëthia a Tomáše Akvinského

7.6 Rozlišování osoby a osobnosti

- Osoba a osobnost (podle Lionela Franca):
  - Osoba:
    - **metafyzická struktura** – dána přirozeností
    - *východisko*
  - Osobnost:
    - **morální realizace osoby** – plyne z úsilí
    - *ideál, ke kterému se lze pouze přibližovat*

Poznámka

Tato kapitola je co do množství informací poměrně obsáhlá. Její studium však nemusí být příliš náročné, pokud jste věnovali dostatek snahy porozumění předchozím kapitolám (např. představení ontologických rysů osoby, resp. kritérií pro hodnocení definicí osoby v předchozí kapitole). Na jejich pozadí můžete velmi dobře chápat látku této kapitoly v širším rámci. Pokud pochopíte kontext a provázanost jednotlivých pokusů o postihnutí definice lidské osoby, nemusí se vám obsah kapitoly jevit jako komplikovaný.

Kontrolní otázky

- 1. Uveďte a vysvětlete Boëthiovu definici osoby.*
  - 2. Popište, jak Boëthiovu definici osoby rozvíjí Tomáš Akvinský.*
  - 3. Uveďte a vysvětlete definici osoby Richarda od sv. Viktora. Jaký význam přisuzuje výrazu „existence“ a v čem tato definice odkazuje k personalistům 20. stol.*
  - 4. Vysvětlete, jak na středověké statické pojetí osoby reaguje novověk (např. Johann Gottlieb Fichte).*
  - 5. Charakterizujte přístupy Maxe Schelera a Xaviera Zubiriho (jaký záměr je spojuje, čím se liší jejich východiska, k jakým torzením docházejí).*
  - 6. Charakterizujte pojetí osoby u personalistů (jmenovitě u Emmanuela Mouniera, Jeana Lacroixe a Martina Bubera)*
  - 7. Představte stručně přístup Jacquese Maritaina k lidské osobě.*
- 3. Charakterizujte základní význam těchto pojmů (v kontextu pojetí osoby):*
- substancialismus
  - intelektualismus
  - aktualismus
  - fenomenologický přístup
  - personalismus
  - novotomismus

Souhrn

Nejrozšířenější středověkou definicí osoby je Boëthiova teze (5./6. stol.), podle které je osoba „individuální podstatou rozumové přirozenosti“. Tato definice zdůrazňuje *substancialitu* osoby (osobou je člověk již na základě své rozumové podstaty) a vykazuje *intelektualistické rysy* (lidská přirozenost je spojována zejména s rozumností). Tomáš Akvinský ve 13. stol. Boëthiovu definici doplňuje důrazem na vlastnictví aktu bytí („osoba je to, co *subsistuje* v rozumové přirozenosti“).

Ve 12. stol. přichází Richard ze sv. Viktora s definicí, dle níž je osoba „nikomu nepředatelná *existence* intelektové přirozenosti“. Tato definice zdůrazňuje prostřednictvím specifického výkladu pojmu „existence“ spojení svébytnosti se vztahovostí: *ex-sistere* znamená, že *mám* bytí (svébytnost) i *odkud* ho mám (vztah bytí ke svému původu či zdroji).

Na převládající statické (resp. substancialistické) a intelektualistické pojetí středověku reaguje novověké myšlení jednostranným důrazem na dynamické a volní rysy lidského bytí; tak mu hrozí nebezpečí *redukovat osobu (lidské já) na pouhý čin*. Mluvíme zde o tzv. *aktualismu*.

Snahu překonat jednostranné důrazy středověku (statický či substancialistický intelektualismus) a novověku (aktualismus) můžeme ve 20. stol. sledovat u Maxe Schelera a Xaviera Zubiriho.

Max Scheler se snaží k personalitě člověka přiblížit prostřednictvím fenomenologie a všímá si toho, že člověk jako osoba zůstává nezpředmětnitelný a situuje své já za všechny časoprostorové jevy (takže je osoba *konkrétní formou existence „ducha“ v člověku*).

Xavier Zubiri se oproti tomu snaží aktualizovat Boëthiovu tezi novověkými důrazy a všímá si, že se člověk právě ve své chápavosti projevuje jako někdo, kdo je relativně nezávislý a samostatný, kdo je „sám sebou“. Protože je podstatně začleněný také do materiální skutečnosti, zůstává jeho nezávislost relativní: je proto *absolutní relativitou*.

Personalisté 20. stol. zdůrazňují, že osobu nelze vyčerpávajícím způsobem definovat. Proto se snaží poukázat na její podstatné rysy. Podle Emmanuela Mouniera je osoba bytost, která se uskutečňuje v aktu autokreace, komunikace a sounáležitosti. Jean Lacroix poukazuje, že osoba je „pánem sebe a darem ze

sebe“. Podle Martina Bubera být osobou znamená existenci v dialogu Já-Ty a dvoupólové „bytí spolu“. Podle novotomisty Jacquese Maritaina je kořenem personality duchovnost a člověk jako osoba je duchem oživujícím hmotu; proto se v člověku integrálním způsobem spojuje cesta transcendence se zájmem o svět časné hodnoty.

Literatura

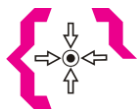
VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznaň: Pallottinum, 1998, s. 39–51.

VRÁNA, Karel. *Dialogický personalismus*. Praha: Zvon, 1996, s. 12–31.

HOJDA, Jan. Člověk jako východisko vztahu křesťanství a kultury. Reflexe tématu v díle J. Maritaina a R. Guardiniho. In *Acta universitatis reginaehradecensis. Facultas paedagogica. Huministica I*. WOLF, V. (ed.). Hradec Králové: KNVCHP PdF UHK, 2008, s. 43–70.

8 Dějinné pozadí otázky po člověku, I.: Zájem filosofie o člověka

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s tím, jak se v dějinách filosofie rozvíjel zájem o člověka (v návaznosti na předchozí studium se pravděpodobně nebudete seznamovat se zcela neznámou problematikou, ale připomenete si již dříve osvojenou látku dějin filosofie a její znalost aktualizujete s ohledem na pojetí člověka). Seznámíte se tak s hlavními přístupy antické, středověké a novověké filosofie k člověku, budete znát nejen důrazy zmíněných přístupů, ale také jejich představitele. Budete si vědomi, že:

- v *antické filosofii* převládá tendence vnímat člověka jako obraz kosmu, jako „mikrokosmos“, ve kterém se setkává vyšší duchovní dimenze světa (rozumová duše) s dimenzí nižší materiální (tělo – hrob duše: sóma-séma); cílem člověka je příklon k vyššímu světu, člověk začíná být zaměřen k duchovnímu racionálnímu principu, ke světu idejí a tak i k určitému ideálu; přesto člověk zůstává podřízen osudu a smysl pro dějinné uskutečnění ideálu nemůže být zcela naplněn
- s momentem lidské svobody jako základním prvkem dějin přichází *křesťanská zvěst*; Bůh zde není „něčím“, ale zjevuje se jako „někdo“ osobní a zcela transcendentní, kdo ze své svrchovanosti svobodně sdílí sám sebe člověku; proto i člověk existuje jako personální a dialogická bytost, která ve svobodném aktu víry, naděje a lásky odpovídá na Boží láskyplné sdílení; proto se také člověk jako osoba stvořená a vykoupená Bohem uskutečňuje v lásce; středověké myšlení je projektem hluboké syntézy mezi křesťanskou zvěstí a antickou filosofií
- středověké křesťanství na jedné straně vyvyšuje význam člověka a světa pro věčnost (prostor svobody a díla spásy), na druhé straně však nedovede časnou lidskou existenci zcela docenit: proto se začíná s novověkem člověk i svět emancipovat mimo křesťanský a posléze i obecně náboženský rámec; v *novověku* se člověk stává hlavní otázkou a hlavním zájmem filosofie; na jedné straně je vnímán ve své duchovnosti (oddělené od hmotného světa) jako subjekt a čistě rozumová bytost (racionalismus), která se nakonec stává pouhým momentem nekonečného duchovního dění (německý idealismus); na druhé straně pak člověk začíná sám sebe poznávat jako bytost výhradně smyslovou a materiální (empirismus), omezenou na ověřitelná fakta (pozitivismus) až nakonec rozumí sobě jen jako pouhému momentu vývoje striktně materiálního světa (materialismus)

- na *konci novověku* se v reakci na velké systémy, které redukuje člověka na projev obecných zákonitostí, přiklání existencialismus ke konkrétnosti lidského bytí; personalismus pak dále zhodnocuje to, že člověk poznává a zakouší sám sebe nejhlouběji v konkrétnosti osobního setkání s „jiným“ ve vztazích já-ty-my

Časová náročnost

8 hodin

Pojmy k zapamatování

• řecká filosofie	• křesťanské	• novověk
• duše	myšlení	• antropologický
• teorie idejí	• Boží svoboda	obrat
• mikrokosmos	• dějinný,	• subjekt
• logos	personálně-	• idealismus
• hylemorfismus	dialogický	• materialismus
• ctnosti	charakter víry	• existencialismus
• emanace	• stvoření	• personalismus
	• láska	

8.1 Antika – řecké myšlení

8.1.1 Předsokratici

- souhrnný název pro rané řecké filozofy v období před Sókratem (→ obrat ve filosofii)

- krize tradiční společnosti a jejich mýtů → pokusy o racionální výklad světa⁷

→ hledají **princip (původ) univerza**, ze kterého všechno vychází, do kterého se vše vrací a který je důvodem všeho jsoícího

→ **člověk je součástí universa**

→ **duše člověka je však stejného druhu jako jeho princip**

→ **původ univerza**

- **pralátka** – milétské filozofy
- **prazákon** – pythagorejci
- **jedno neměnné** – eleaté
- **logos jako harmonie protikladů** – Hérakleitos

Milétské přírodní filozofy → pralátka – z ní vše vzešlo

⁷ Srov. Předsokratici. Přístup z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Předsokratici>.

Tháles (nar. cca 640 př. n. l.) → voda; Anaximenes → vzduch; Anaximandros, cca 611 – 549 př. n. l. → „apeiron“ – neurčité, neomezené (peiras – mez, hranice) z něhož vše vzešlo → vše existuje tak, že se z něho vyděluje

pralátku nelze vnímat striktně materialisticky (např. Anaximenes pod pojem pralátky vzduchu zahrnuje i duši)

Pythagoras a pythagorovci

→ **prazákon – neměnné číselné vztahy mezi součástmi světa**

Pythagoras (cca 580–500 př. n. l.) – vliv Orientu na jeho nauku → stěhování duší, vegetariánství, zdrženlivost a střídmost

Eleaté – existuje jen „jedno – neměnné“

Xenofanés (nar. cca 580 př. n. l.) → nejvyšší a nejlepší skutečnost **nepodléhá změnám** – je „jedno“ (nejvyšší bůh je identický s jednotou celku světa – panteizmus)

Parmenidés (nar. cca 540 př. n. l.) → systematické formulování myšlenky o neproměnlivosti jsoucna

- může být pouze bytí – *nebytí není* („Jen jsoucno jest, nejsoucno není a nemůže být myšleno.“) → *neexistuje pohyb* (pohyb předpokládá, že se stane to, co není)

→ **bytí je jedno – neměnné**

→ pravé poznání: rozum

- obrací se proti smyslům (smysly – pouhé zdání)

Zenón z Eleje – obhajoba Parmenida a kritické rozpory plynoucí z představy pohybu → aporie (tj. neřešitelný protiklad), např. Achilles nedohoní želvu → smyslová zkušenost klame

Hérakleitos z Efesu (nar. cca 540 př. n. l.)

- **povaha bytí: neustálá proměna**
  - **jediný zákon – boj protikladů** (oheň jako prvotní princip je dynamickou veličinou)
  - **logos** (řád, regule, racionální zákon) **vládne protikladům**
    - **harmonie protikladů** – jako tětíva u luku a lyry
- **duše člověka:**
  - **odlišuje člověka od ostatního jsoucího**
  - její přirozenost **identická s přirozeností prvního principu** (tj. ohně)

8.1.2 Vrcholné období řecké filosofie

Sofisté (5.–4. stol. př. n. l.)

- předchozí proudy: zájem o princip celého univerza
  - obrat → filosofický zájem o člověka
    - člověk má v rámci univerza výjimečný význam
    - člověk sám dává význam věcem
      - soudí a hodnotí je
      - cíl člověka, jeho záměr → dává jednotný smysl univerzu
        - Protagoras: „Člověk je mírou všech věcí“
- moudrost: schopnost podřizovat ostatní svému cíli
→ áreté: ctnost i schopnost vládnout ostatním (politik)

Sókrates (469–399 př. n. l.)

- **Zájem o člověka a společnost:**
  - filosofie praxe → vše důležité se odehrává v životě samém
  - „Snesl filosofii z nebe na zem.“ (Cicero)
- **Duše**
  - specifická výbava člověka → **cíl či smysl života je člověku dán imanentně** – má ho přítomen v sobě (jeho bytí je samo v sobě zacíleno)
  - princip základního pohybu, zacílení člověka – entelecheia (zaměření k cíli) → dává člověku rozhodovat o sobě samém
- **Cíl a smysl života jako nejvyšší dobro člověka**
  - člověk o něm „nějak“ ví, tuší ho → je v člověku přítomen
  - **nelze ho postihnout v žádné definici** – nelze jej zpředmětnit
  - stojí v základu věcí → **nelze ho pozorovat a popsat jako jednotlivou věc**
  - sám se **člověku ohlašuje** – tam, kde se mu člověk otevírá, kde se mu podřizuje → **v otázkách**

→ **dialog jako základní forma poznání smyslu života**

- základní forma „**péče o duši**“
- tázání po smyslu života – odhaluje všechny odpovědi jako nedostatečné → odhaluje falešné cíle života
- končí bez odpovědi a **vede neustále k novým otázkám** → člověk se otevírá pro skutečný, nedefinovatelný smysl života

- **Maieutická metoda – Sókratova dialogická metoda tázání**
  - negativní poznání – vylučování špatných hypotéz

Platón (427–347 př. n. l.)

- hledá teoretickou oporu pro Sókratovu praxi
- **Univerzum**
  - je založeno na **idejích** → ideje jsou **věčné, neměnné, nerozdělené**
  - smyslová, **hmotná skutečnost je odleskem idejí** – chybí jí dokonalost (→ je pomíjivost, změna, mnohost)
- **Člověk**
  - **spojení dvou různorodých prvků** – duše a tělo → bytost rozumová i smyslová
  - **duše** spojuje se světem idejí → **je věčná a neměnná** → člověk je schopen pravého poznání – rozpomínání na svět idejí (kontemplace idejí)
  - tělo spojuje člověka se smyslovým světem → je pomíjivé, proměnlivé a mnohé (→ viz rozdílnost muže a ženy) → zdroj nedokonalosti, zabíjí duši – duše se musí oprostit od vlivu těla
  - ideje nerozdělené → **mnohost lidí je důsledkem nedokonalosti**
    - lidská **jedinečnost a rozdílnost** – je něčím **negativním** → je třeba překonat
- **Společnost – obec – stát (Platonova sociologie)**
  - dokonalý stát → vedený filosofy
    - stejně jako v dokonalé duši rozumnost ovládá ostatní složky
  - je uspořádán třemi třídami
    - filosofové – vládcí
      - převaha rozumové složky duše → ctnost moudrosti
    - strážci a bojovníci
      - převaha afektivní složky duše → ctnost statečnosti
    - pracující
      - převaha žádostivé složky duše → ctnost umírněnosti
- **Úloha filosofie: kontemplace idejí – nejvyšší dobro**
  - člověk nazírá přímo dobro, pravdu a krásu
    - oprošťuje se od zdání, které je smyslové
  - **rozpomínání na svět idejí**
  - umožňuje vystoupit ze smyslového světa do světa idejí

Aristoteles (384–322 př. n. l.)

- Člověk jako specifická součást univerza → **jeho pojetí závisí na pojetí univerza**
- **Hylemorfismus** → každá část univerza konstituována z materie (hyle), které je vtištěna forma (morfé)
  - forma aktualizuje hmotu (akt → potence)
    - dává zacílení jinak beztvaré hmotě
  - forma ani hmota jednotlivých částí univerza neexistuje sama o sobě
  - vše má základ v „čirém aktu“ bez potence (actus purus)
    - dává všemu zacílení → prvotní příčina všeho – prvotní hybatel
  - také materia existuje věčně (materia prima)
    - je potencí, na jejímž základě vznikají věci

→ člověk jako jednota duše a těla

- duše – forma materie, jež je schopna přijmout život → **duše je formou těla**
- **duše** aktualizuje příslušnou materii → **vnitřní princip života**
  - obsahuje vše, co člověk potřebuje k dosažení cíle → **entecheia** (v sobě obsahuje cíl)
- duše a tělo neexistují samy o sobě – opozice vůči platonskému dualismu
- duše **odlišuje člověka od ostatních tvorů**, rostlin a věcí → má intelektovou, **rozumovou povahu**
- intelektová, rozumová duše – v sobě **zahrnuje i nižší stupně** (senzitivní, smyslová duše → zvířata; vegetativní – rostliny)
  - intelektová duše člověka odlišuje od ostatních tvorů
  - intelektová duše člověka připodobňuje prvnímu hybateli (actus purus, absolutní intelekt) → aristotelský intelektualismus

→ lidské poznání - smyslová a intelektuální činnost

- smysly
  - vnější: zrak, sluch, chuť, čich a hmat
  - vnitřní: společný smysl, představivost, paměť a instinkt
- rozum, intelekt
  - pasivní: rozum se připodobňuje poznávanému
  - aktivní: rozum připodobňuje poznávané sobě (přisuzuje mu smysl, utváří)

- poznání: shoda intelektu a poznávané věci

8.1.3 Helenismus a antická filosofie po Aristotelovi Helenismus (obecně)

pronikání řeckého myšlení za hranice Řecka - na Východ i Západ;
pronikání do Orientu → řečtina se na Východě stala jazykem dvora a elit
- orientální vlivy na řecké myšlení (eklekticismus - vliv orientálních náboženství a židovství), kosmopolitní myšlení; vliv římského myšlení (otázky mravního jedince a státu) → důraz na etiku

Stoicismus (4. stol. př. n. l. - 1. stol. n. l.)

helenistická filosofická škola s nejděší životností; např. Diónenés z Seleukeie, Seneca, Marcus Aurelius

- **typické rysy:**
    - systematičnost - snaha o vytvoření ucelené myšlenkové soustavy
    - **důraz na jednotu celého lidstva**
    - blažený život jako cíl filosofie → ideál mudrce
    - **etika jako těžiště filosofie**
    - **důraz na ctnosti**
  - **člověk jako jedinec a světoobčan:**
    - **důraz na jedince - rozvoj individuální etiky** ← nástup vyšších státních celků a ztráta politické samostatnosti řeckých městských států
    - **důraz na univerzalitu lidstva** - zásadní otázka jednoty celého lidstva ← „kosmopolis“ (obec všech lidí) na místo „polis“ (město)
      - člověk jako **příslušník jednotného lidstva** → spřízněnost všech lidí
  - **cíl života a cesta ctností:**
    - „ataraxia“ a „apatheia“ jako cíl života
      - vyrovnání se skutečností → duševní klid a neochvějnost (ataraxia)
      - zbavení se vášní → nenáruživost (apatheia)
- blaženost - **život v souladu s rozumem a přírodou**
- nezávislost na věcech a společenském postavení
  - bůh jako všepřonikající substance (tvůrčí oheň, světlo) → soulad s rozumem a přírodou - **zároveň soulad s božstvím**
  - přijetí vlastního osudu - **determinismus**

- **ctnostný život jako cesta k blaženosti**

- hlavní ctnosti:
  - rozumnost
  - uměřenost
  - spravedlnost
  - statečnost⁸

Novoplatonismus

poslední ze systémů antické filosofie (2.–6. stol.); Plotin (205–270)

- **vznik světa – emanace boha**

- bůh – Jedno, Dobro, První, Nejvyšší:
  - svou dokonalostí je **nucen vycházet sám ze sebe**, přetéká, vyzáruje → emanuje
  - není totožné se „stvořením“ – svět zde nevzniká svobodným rozhodnutím
- emanace – má svůj řád →
  - svět je **hierarchicky uspořádán** (vyšší a nižší dokonalost)
  - ideje jsou již produktem emanace – na rozdíl od Platona
- vše má **tendenci navrátit se** ke svému Původu

- **člověk – vyjití a návrat duše ke svému Původu**

- duše **vycházejí z boha** – emanují
- duše se **oddělují od boha** → **život v těle** – ztrácejí na dokonalosti
- duše mají **tendenci navrátit se** ke svému Původu → ponořením se člověka do svého nitra – zároveň vyjití ze sebe (extáze)⁹
  - jedinec **pozbývá identity**

---

⁸ Srov. Stoicismus. Přístup z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Stoicismus>.

⁹ Srov. Novoplatonismus. Přístup z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Novoplatonismus>.

8.2 Antický obraz člověka – shrnutí

8.2.1 Člověk jako „mikrokosmos“

celý svět shrnut v člověku – nižší i vyšší, tj. rozum

8.2.2 Rozum jako specifický znak

odlišuje člověka od ostatních jsoucen

duše – princip v člověku: projev vyššího světa nepodléhajícího změnám a rozdělení, založena ve světě idejí nebo v zacílení člověka k neproměnnému

8.2.3 Osud

nemožnost svobodného překročení předem daných hranic – i bohové jsou mu podřízeni → skrytý smutek antického obrazu člověka

antika zná svobodu a vzlet, ale ne jejich naplnění – pokud by se chtěl člověk ztotožnit s absolutnem, musel by přestat být člověkem (splnutí apod.)

8.2.4 Čas bez konečného naplnění

nejen cyklický → spíše spirálovitý – má tendenci k naplnění, která však není zcela realizovatelná

8.2.5 Tělesnost ve stínu duchovnosti

projev nahodilosti a rozdělení → je podceňována

8.2.6 Nedostatek smyslu pro konkrétní existenci

antika nerozvíjí smysl pro konkrétní existenci – konkrétní existence je ovlivněná nahodilostí a je proměnlivá → jedinec „jen“ jako mikrokosmos – viděn v perspektivě řádu univerza¹⁰

---

¹⁰ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, s. 21–25.

8.3 Křesťanské myšlení: biblická a patristická východiska

8.3.1 Vztah raného křesťanství k filosofii

Základní momenty vztahu křesťanství a filosofie:

- **zásadní rozdílnost víry a filosofie**
  - Bůh se zjevil v Ježíši Kristu → zásadní **dějinnost víry**
    - člověk osloven Bohem – poznává ho v událostech (zejm. exodus – vyjití z otroctví; život, smrt na kříži a vzkříšení Ježíše Krista)
  - Bůh je **osobní** (není neosobním řádem či abstraktní dokonalostí)
    - člověk Bohem po-volán k existenci – existuje, protože je *svobodně chtěný*, tj. svobodně přijatý a obdarovaný, Bohem → člověk je „někým“ (je „povoláný jménem“) – je **osobou**
    - Bůh se člověku svobodně sdílí, svobodně se stává se jeho Ty → to je umožněno tím, že Bůh sám ve své svrchovanosti je věčným interpersonálním sdílením (člověku se otevírá ve své vlastní inter-personalitě)
    - Otec Ježíše Krista, Kristus je Syn a Duch je Darem vzájemné lásky Otce i Syna – od věků žije v osobních vztazích, ve vzájemném sebe-darování osob → Trojice (osoby jsou *subsistující vztahy* – jsou totožné se vztahy)
    - **primát Boží iniciativy** → **absolutní nárok na přijetí** ze strany člověka (víra jako odpověď na Boží milost – **dialogický charakter víry**)
  - Bůh je stvořitel
    - **stvoření** nevychází *nutně* z Boha, ale Bůh tvoří *svobodně* a z ničeho (ex nihilo)

→ víra **spočívá na jiných základech** než rozumové poznání – Tertullianus (cca 160–220) slavný výrok: „*credo quia absurdum est*“ (věřím proto, že je to absurdní)
- **historická spřízněnost křesťanství s filosofií**
  - staří filosofové byli často v opozici k lidovému i oficiálnímu pohanskému náboženství (např. Sókrates odsouzen pro bezbožectví a kažení aténské mládeže) – kritizovali lokální bohy, modly a pohanskou náboženskou praxi
    - křesťanské myšlení vnímá **spřízněnost s filosofií** – staré filosofy považuje za spojence
      - vnímá je jako **proroky připravující příchod Kristovy pravdy**
      - ve víře se **nauka filosofů naplňuje** → pravdy víry je možné formulovat s pomocí filosofie
        - apologii provádí **jazykem filosofie**

- ústřední pojem *Logos* (biblicky: Slovo; filosoficky: řád, smysl,) – **Kristus jako vnitřní Logos Boží** → tvoří a uspořádává svět

8.3.2 Divinizace jako poslední cíl člověka

- lidské bytí se naplňuje v účasti na bytí Božím → zbožštění (divinizace)

- **Člověk jako obraz Krista, vtěleného Logu – rekapitulace lidství v Kristu:**
  - člověk jako obraz Boží – stvořený podle Krista, vtěleného Syna → také tělesnost člověka je součástí jeho zbožštění

8.3.3 Vnitřní ohrožení křesťanství: gnoze a manicheismus

- **gnoze, manicheismus: dualistické systémy pronikající do křesťanství**
  - svět a dějiny jako střet dobrého a zlého boha (Nový zákon stavěn proti Starému zákonu)
  - hmota – důsledek pádu
  - stupňovité emanace – prostřednické bytosti – návrat z hmoty k božství
  - záchrana tajným poznáním či askezí
    - gnoze – tajné poznání: spása není záležitost osobního vztahu, ale poznání duchovních principů
    - manicheismus: přísná askeze jako očištění od zla

8.3.4 Sv. Augustin z Hippo (354–430)

- víra je pravým poznáním → neodděluje filosofii od teologie
- **Vybrané důrazy Augustinova učení o člověku:**
  - důraz na **hlubiny lidského nitra** – člověk potřebuje absolutní naplnění v Bohu (→ „Stvořil jsi nás pro sebe Bože a nepokojné je naše srdce, dokud nespočine v Tobě“)
  - *"Ty jsi totiž, byl v mém nitru více než moje soukromí, a byl jsi ve mně výše než moje nejvyšší část" (Vyznání, III, 6,11)*
  - člověk je **imago Trinitatis**, obraz Trojice – v jeho duši se zrcadlí Trojice v **analogii paměti, rozumu a vůle** (→ tzv. psychologický výklad Trojice)
    - obraz Boží v duši „jedince“ → nedocenění mezilidských vztahů
  - naplnění lidského života v **lásce a intimitě s Bohem** – základ v Bohu – Trojjediný Bůh je věčnou láskou
    - *"Pozdě jsem si tě zamiloval, krásu tak dávnou a tak novou, pozdě jsem si tě zamiloval! A hle, ty jsi byl uvnitř, a já venku, tam jsem tě hledal, a do krás, které jsi stvořil, jsem se vrhal znetvořený. Ty jsi byl se mnou, ale já jsem nebyl s tebou. Daleko od tebe mě držely věci, které by neexistovaly, kdyby nebyly v tobě. Volals a křičels, a prolomil jsi moji"*

hluchotu, zazářils a ukázals svůj jas, a protrhl jsi moji slepotu; rozšířils svou vůni, já jsem dýchal a vdechuji tebe, ochutnal jsem, a mám hlad a žízeň, dotkl ses mě, a já jsem vzplanul v tvém pokoji." (Vyznání, X 27, 38)

- **primát Boží milosti** – bez Boží milosti není možné nic dobrého vykonat
- **předurčení člověka** → kvůli nesprávnému zdůvodnění primátu milosti připouští tzv. negativní předurčení (Bůh není povinen dát milost všem lidem → ne všichni jsou předurčení ke spáse) → myšlenka „negativního“ předurčení způsobí v budoucnu velké množství sporů a zmatků (zastiňuje evangelní poselství víry – evangelium z řec. eu-angelion: radostná, osvobozující zvěst)
- svět je stvořený → **zlo nemá vlastní povahu** – je pouze nedostatkem, nepřítomností dobra

8.4 Středověký obraz člověka

8.4.1 Vliv křesťanství

→ smysl pro „konkrétní“ existenci člověka a pro jeho personalitu:

- víra jako odpověď na konkrétní činy Boží
- člověk jako osoba: Kristus a Bůh ve svém vnitřním životě jsou vždy konkrétní Osoby (konstituované vzájemnými vztahy božských Osob) → člověk je obrazem Božím, proto je „osobou“ existující ve „společenství“

8.4.2 Syntéza křesťanství s antikou jako jednotící prvek středověkého obrazu člověka

- člověk jako obraz Boží je středem kosmu
- v člověku se spojuje smyslový svět s racionálním
- pod vlivem antiky je částečně podceňována tělesnost

8.4.3 Člověk je (oproti řeckému pojetí) „stvořený“

- má počátek – není nutným a nedokonalým odleskem absolutna
- je ve své podstatě dobrý (i navzdory porušení jeho přirozenosti hříchem)
- je jednotou duše a těla (→ překonání dualismu)
- má úkol a uskutečňuje se svobodně
- není podřízen osudu, ale vede zápas o věčný život¹¹

¹¹ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, s. 25–28.

8.4.4 Péče o stvoření a péče o bližní

- vychází z obrazu Boha sdílejícího se, milosrdného a pečujícího
- „prokonstruovaný svět“: člověk uvnitř světa, ale i nad ním → jako obraz Boží poznává úmysly Stvořitele → na tomto základě uspořádává svět¹²

8.5 Novověk

8.5.1 Koperníkovský obrat“ ve filosofii: zájem o člověka jako hlavní zájem novověké filosofie

- podle I. Kanta (1724–1804): tři základní otázky filosofie („co mohu vědět?“, „co mám dělat?“, „v co mohu doufat“) směřují k otázce „co je člověk?“
- F. W. J. Schelling (1775–1854): „jediným předmětem filosofie je člověk“

8.5.2 Člověk jako „své nitro“ – obrat k subjektu

- R. Descartes (1569–1650): „Cogito ergo sum“ – o všech smyslových zkušenostech mohu pochybovat – jedinou jistotou je akt vlastního ducha
- dualismus hmoty (objektu) a ducha (subjektu) – v člověku je sice přítomen svět ducha i svět těles – zůstávají však samostatnými substancemi¹³

8.5.3 Člověk jako „myšlení“ – německý idealismus

- východiskem systematického a celostního pochopení skutečnosti je „myšlení samo“
- člověk jako čistě rozumová bytost → jeho konečný rozum se však ruší v nekonečném duchovním dění → s tím zaniká i význam jednotlivého člověka (jako osoby)¹⁴
  - rozumový řád je pevným a uzavřeným systémem, který překračuje konkrétního člověka
  - jednotlivý člověk je často vnímán jen jako nevědomý nositel tohoto řádu¹⁵
- Johann Gottlieb Fichte (1762–1814)
  - „bůh“ je ztotožňován s mravním řádem světa, který spočívá v úsilí lidského Já o blaženost → není samostatnou substancí¹⁶

¹² Srov. GUARDINI, Romano. *Konec novověku. Pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992, s. 13–15.

¹³ Srov. René Descartes. Přístup z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/René_Descartes](http://cs.wikipedia.org/wiki/Ren%C3%A9_Descartes).

¹⁴ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, s. 28–32.

¹⁵ Srov. Německý idealismus. Přístup z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Německý_idealismus](http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A9meck%C3%BD_idealismus).

¹⁶ Srov. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 7. vyd. (v KNA 1. vyd.) Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 341.

- německý idealismus vrcholí v díle G. W. F. Hegela (1770–1831)¹⁷:

božství se uskutečňuje spolu s dějinným vývojem¹⁸ → vývoj
absolutního ducha

člověk jako produkt vývoje absolutního ducha - jedinec je jen
projevem dialektického dějinného vývoje absolutního ducha →
navazuje dialektický materialismus (staví Hegela z „hlavy“ na
„nohy“ - od „idealismu“ k „materialismu“), viz níže

8.5.4 Člověk jako „produkt dějinného vývoje“ – darwinismus, evolucionismus, dialektický materialismus

- darwinismus - člověk jen jako poslední článek vývojového řetězce

- dialektický materialismus - vše včetně člověka je pouze produktem
dialektického vývoje hmoty (vývoj prostřednictvím revolucí) - vrcholí v
dialektickém vývoji uspořádání lidské společnosti → revoluce způsobí
absolutní jednotu; jedinec má hodnotu pouze jako nositel dialektického
vývoje dějin (resp. hmoty)

- Ludwig Feuerbach (1804–1872) - německý materialistický filosof

člověk promítá své touhy do náboženství - bůh je projekcí toho, co
člověk považuje za dobré → bůh je zidealizovaným obrazem
člověka - má ukojit lidský egoismus a zajistit člověku blaženost

úloha filosofie - poznání skutečného člověka (neidealizovaného) -
nové náboženství humanity - vybudované na mravnosti

uskutečnění člověka pomocí státu - spojení lidského egoismu s
altruismem¹⁹

---

¹⁷ Srov. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Přístup z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel.

¹⁸ Srov. MARITAIN, Jacques. *Integrální humanismus*. Řím: Křesťanská akademie, 1967, s. 27.

¹⁹ Srov. Ludwig Feuerbach. Přístup z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ludwig_Feuerbach.

8.5.5 Člověk jako „konkrétní existence“ – existencialismus

- reakce na předchozí systémy; ty vnímají člověka jen podle jeho obecných „vlastností“ a snaží se o jeho abstraktní definici → přehlížejí jeho vlastní **existenci** – konkrétní a nedefinovatelný rozměr lidského bytí
- lidské „já“ je nedefinovatelné, je tajemstvím – lidské já se zjevuje v konkrétní existenci (v rozhodování, ve vztazích, ve snaze o vlastní uskutečnění atd.) – existenci člověka nelze redukovat na některé obecné charakteristiky
- člověk je nepostižitelným a paradoxním – jeho vznešenost se zjevuje v bídě (již Blaise Pascal, 1623–1662)
- zakladatel existenciální filosofie:

Søren Kierkegaard (1814–1855), tzv. Sókrates z Kodaně

8.5.6 Člověk jako „osoba ve vztazích“ – personalismus

- oproti obecnému a definovatelnému hraje klíčovou roli hodnota konkrétních osobních vztahů
- tyto vztahy se rozvíjejí v kategoriích „já–ty–my“²⁰
- zvláštní vyjádření v dialogu → „dialogický“ personalismus
- teologické východisko personalismu: smysl pro ontologický význam osobních vztahů se rodí v prostředí biblické víry – Bůh povolává člověka k existenci (volá ho jménem), tj. volá ho k účasti na svém životě²¹ → lidské já je založeno díky absolutnímu Ty Boha → lidská existence má charakter „odpovědi“ na povolání Stvořitelem²²
- Emmanuel Mounier (1905–1950) – „zakladatel personalismu“:
  - 1936 – Manifest personalismu (hodnota lidské osoby – vymezení proti bezohlednosti kapitalismu i proti socialistickému a fašistickému kolektivismu)²³
- další představitelé:
  - Denis de Rougemont (1906–1985), Gabriel Marcel (1889–1973), Jean Lacroix (1900–1986), Romano Guardini (1885–1968)
- židovští filosofové blízcí personalismu:

Martin Buber (1878–1965), Emmanuel Lévinas (1906–1995)

²⁰ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, s. 32–42.

²¹ Srov. VRÁNA, Karel. *Dialogický personalismus*. Praha: Zvon, 1996, s. 20.

²² Srov. GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005, s. 121.

²³ Srov. Emmanuel Mounier. Přístup z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mounier>.

Poznámka

Při osvojení znalostí obsahu této kapitoly hraje velký význam orientace studenta v dějinách filosofie. Někteří studenti si tak zde mohou připomenout a upřesnit již známé poznatky, někteří další mohou stát před úkolem získat základní orientaci v problematice teprve při studiu této kapitoly. Zejména jejich pozornosti doporučujeme odpovídající pasáž knihy Emericha Coretha *Co je člověk?*, která do problematiky uvádí přehledným způsobem (CORETH, E. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994, s. 20–45).

Kontrolní otázky

Ověřte své porozumění problematice kapitoly prostřednictvím písemného testu.

Otázky testu jsou uvedeny v příloze č. 1.

Připravit se můžete také s pomocí uvedené části knihy: CORETH, E. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994, s. 20–45.

Souhrn

V této kapitole jste si stručně připomněli dějiny filosofie a povšimli si, jak se v nich rozvíjel zájem o člověka. V antické filosofii převládá tendence vnímat člověka jako obraz kosmu, jako „mikrokosmos“, ve kterém se setkává vyšší duchovní dimenze světa (člověk má, tj. rozumovou duši – psyché, resp. rozum – logos) s dimenzí nižší materiální (tělo; dokonce jako hrob duše: sóma–séma). Cílem člověka je příklon k vyššímu světu, člověk začíná být zaměřen k duchovnímu racionálnímu principu, ke světu idejí a tak i k určitému ideálu. Přesto zůstává podřízen osudu a smysl pro dějinnost nemůže být zcela naplněn.

S momentem lidské svobody jako základním prvkem dějin přichází křesťanská zvěst. Bůh zde není „něčím“, ale zjevuje se jako „někdo“ osobní a zcela transcendentní, kdo ze své svrchovanosti svobodně sdílí sám sebe člověku. Proto i člověk existuje jako personální a dialogická bytost, která ve svobodném aktu víry, naděje a lásky odpovídá na Boží láskyplné sdílení; proto se také člověk osoba stvořená a vykoupená Bohem uskutečňuje v lásce. Středověké myšlení je pak projektem hluboké syntézy mezi křesťanskou zvěstí a antickou filosofií.

Protože však středověké křesťanství na jedné straně vyvyšuje význam člověka a světa (prostor svobody a díla spásy), na druhé straně však nedovede časnou lidskou existenci zcela docenit, začíná se novověkem člověk i svět emancipovat mimo náboženský rámec. V novověku se člověk stává hlavní otázkou a hlavním zájmem filosofie. Na jedné straně je vnímán ve své duchovnosti (oddělené od hmotného světa) jako subjekt a čistě rozumová bytost (racionalismus), která se nakonec stává pouhým momentem nekonečného duchovního dění (německý idealismus). Na druhé straně pak začíná sám sebe poznávat jako bytost výhradně smyslovou a materiální (empirismus), omezenou na ověřitelná fakta (pozitivismus); nakonec rozumí sobě jen jako pouhému momentu vývoje striktně materiálního světa (materialismus).

V reakci na velké systémy, které redukuje člověka na projev obecných zákonitostí, se existencialismus přiklání ke konkrétnosti lidského bytí. Personalismus pak zhodnocuje to, že člověk poznává a zakouší sám sebe nejhlouběji v konkrétnosti osobního setkání s „jiným“ ve vztazích já–ty–my.

Literatura

CORETH, E. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994, s. 20–45.

GUARDINI, R. *Konec novověku*. Praha: Vyšehrad, 1992.

9 Dějinné pozadí otázky po člověku, II: Od traktátů „De anima“ (O duši) k „filosofické antropologii“ a jejím směrům

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s tím, v jakých spisech a traktátech se ve filosofii rozvíjelo pojednání o člověku (až po samostatný obor filosofické antropologie ve 20. stol.); seznámíte se též s hlavními směry filosofické antropologie. Budete si vědomi:

- že od dob klasické filosofie (od Aristotela) až po raný novověk byla ucelená pojednání o člověku rozvíjena v traktátech „de anima“, tj. „o duši“
- že v novověku (v 17. stol.) spolu s obratem k subjektu obrací pojednání o člověku svůj zájem k lidskému vědomí a začínají se nazývat „psychologií“
- že v 18. stol. rozvíjí Christian Wolf pojednání o člověku racionalisticky, postupuje tedy deduktivně a začíná ho nazývat „racionální psychologií“; tento název je posléze přijat také u novoscholastiků 19. stol.
- že ve 20. stol. začíná název „racionální psychologie“ ustupovat a prosazuje se spojení „filosofická antropologie“ (v širší návaznosti na Kantovo tvrzení, že všechny filosofické otázky lze shrnout do tázání „co je člověk?“, tedy do „antropologie“)
- že filosofická antropologie je jako samostatná disciplína spojena s dílem Maxe Schelera (a dále Helmuta Plessnera)
- rozmanitosti koncepcí filosofické antropologie a jejich dvou pólů: snahy syntetizovat materiál speciálních věd o člověku na straně jedné (např. Arnold Gehlen) a zkoumání člověka na základě fenomenologického výkladu jeho sebeprožívání na straně druhé (např. personalisté, existencialisté)

Časová náročnost

5 hodin

Pojmy k zapamatování

- „De anima“,
- „O duši“
- obrat k subjektu
- psychologie
- racionální psychologie
- filosofická antropologie
- Max Scheler
- syntéza speciálních věd
- výklad sebeprožívání

9.1 Traktáty „De anima“ od klasické filosofie po scholastiku

V klasické filosofii pojednání o člověku: „de anima“ (o duši)

Prvním autorem traktátu „o duši“ – Aristoteles (384–322 př. n. l.):

- *De anima, Peri psychés:*
  - tradiční členění Aristotelova traktátu do tří knih: obsahují tyto tematické celky:
    - a) vymezení psycho-logie
    - b) názory předchůdců a jejich zhodnocení
    - c) duše jako princip života, její složky, pět smyslů
    - d) rozum, myšlení, poznání
    - e) příčiny pohybu živých bytostí
    - f) další poznámky k problematice smyslů
- Aristoteles je též autorem třech knih o živých jsoucnech *Malá přírodovědná pojednání, tzv. Parva naturalia:*
  - zde fyzicko-psychické aspekty, které jsou společné lidem i zvířatům: smysly, paměť a vzpomínání, spánek a bdění, sny (a jejich výklad), dlouhověkost a krátkověkost, mládí a stáří, dýchání, život a smrt

→ neoddiskutovatelný význam těchto textů: představují výsledky empirických pozorování - v těchto oblastech autor předčil Platóna

Augustin z Hippo (354–430):

- Pod vlivem novoplatoniků: traktáty *De immortalitate animae, De quantitate animae, De anima et eius origine*

Averroes (1126–1198):

- komentář k Aristotelově *De anima* – vliv na nejvýznamnější myslitele 13. stol.

Tomáš Akvinský – nejvýznamnější ze scholastiků:

- komentář k Aristotelově *De anima*; dále *Questio disputata de anima* atd.

9.2 Od „*De anima*“ k racionální psychologii

Scholastici renesance a baroka:

- také oni psali traktáty *De anima*
- nejvýznamnější **Francisco Suarez (1548–1617)**; vydáno v r. 1621, 4 roky po autorově smrti:
  - souhrn scholastického učení a zároveň zohlednění výtěžků renesance (obrat k člověku)
  - tradiční témata: přirozenost duše, možnost jejího trvání po smrti, svoboda
  - kromě toho se zabýval také experimentální psychologií: lokalizace psychických činností v mozku

Antropocentrický a subjektivistický obrat – dokonáno u Reného Descarta (1596–1650):

- vnější svět pro nás existuje **pouze prostřednictvím vědomí**, nikoliv nezávisle na něm:
  - ne v tom smyslu, že svět neexistuje mimo vědomí
  - ale svět má pro člověka hodnotu *díky vědomí subjektu*
- od té chvíle se filosofie zaměřuje k lidskému nitru → stala se **psychologií**

Christian Wolf (1679–1754): filosofie člověka jako *racionální psychologie*

- jakožto krajní racionalista buduje pojetí člověka deduktivně → deduktivní antropologie
- od Wolfa přejat název *racionální psychologie* – dokonce i od novoscholastiků 19. a 18. stol.

Racionální psychologie → obecně nahrazuje název *De anima*:

- Hlavní témata (novoscholasticky pojímané) racionální psychologie:
  - život jako takový;
  - život vegetativní; povaha smyslového a rozumového života; na rozdíl od ostatních živočichů: člověk má rozumovou duši
  - svoboda

- uspořádání lidské existence
- duše a její svazek s tělem
- původ duše
- nesmrtelnost duše
- v rámci vyrovnávání se s darwinismem: počátky života a jeho evoluce
- kromě klasických aristotelsko-tomistických východisek zohledňování také výsledků humanitních a empirických věd

9.3 *Nástup filosofické antropologie*

20. stol. - ustupuje název „racionální psychologie“ a začíná dominovat výraz „filosofická antropologie“:

- odvozuje se již od Kanta:
  - podle něho lze předmět filosofie popsat prostřednictvím tří otázek:
    - co mohu poznat? → odpovídá metafyzika
    - co mám dělat? → odpovídá etika
    - v co mohu doufat? → odpovídá náboženství
  - všechny tyto otázky lze shrnout do jediné otázky: **co je člověk?** → **odpovídá antropologie**

→ antropologie u Kanta vnímána jako **filosofická nauka o člověku** a také **souhrn veškerého filosofování** (→ završení antropocentrismu započatého renesancí)

- po Kantovi byl antropocentrismus zastíněn idealismem
- ale s **novou silou se projevil u Feuerbacha, Marxe, Kierkegaada a Maxe Schelera**

9.3.1 Filosofická antropologie jako disciplína v užším slova smyslu

Spojena s dílem Maxe Schelera (1874–1928):

- spis: „Místo člověka v kosmu“ (1927 v ročence „Der Leucher“; 1928 samostatně) – shrnutí filosoficko-antropologických názorů:
  - člověk v poměru k rostlinám, zvířatům, jeho zvláštní postavení
  - tři ideové okruhy:
    - židovsko-křesťanský – člověk jako muž a žena, osoba, stvoření, pád a vykoupení
    - řecko-antický – člověk má rozum
    - přírodní vědy – člověk jako poslední výsledek vývoje, liší se stupněm složitosti²⁴

Vznik filosofické antropologie bývá spojován též s dílem Helmuta Plessnera (1892–1985):

- spis: „Stupně organického a člověk“ (r. 1928 – stejně jako Schelerovo dílo „Místo člověka v kosmu“)
  - sleduje člověka – podobně jako Aristoteles – v jeho souvislosti s organickou přírodou (člověk jako 3. stupeň po /1/ rostlinách a /2/ zvířatech); všímá si též odlišnosti člověka
  - důležitá teze: „**excentrické postavení**“ člověka:
    - na rozdíl od ostatních živočichů neexistuje „centrický“
    - reflektuje svůj vlastní „střed“ (centrum) → tím jej překračuje, existuje „ex-centrický“
    - jeho vztah k ostatním a světu je složitější než u zvířat – je spojen s určitým odstupem, je reflektován a zprostředkovan jazykem
- od té doby filosofická antropologie vnímána jako samostatná disciplína
- vliv fenomenologie, transcendentální filosofie, zohlednění výsledků kulturních a empirických věd
- snaha o celkovou syntézu dosavadního vědění o člověku

²⁴ Srov. LEHKÝ, Martin. *Max Scheler: Místo člověka v kosmu*. Práce k předmětu filosofie I. Brno: 2004. Přístup z: http://www.phil.muni.cz/~lehky/fil_scheler_misto_cloveka_v_kosmu.pdf.

9.4 Rozmanitost koncepcí filosofické antropologie

- dva póly:

9.4.1 Snaha syntetizovat bohatý materiál speciálních věd

- → a takto vytvořit filosofický obraz člověka
  - představuje např. Arnold Gehlen (1904–1976)
    - spis „Člověk – jeho přirozenost a místo ve světě“:
      - shromažďuje a vyhodnocuje materiál empirických věd – biologie, věda o vývoji, etologie, psychologie, sociologie, lingvistika
      - důležitá teze: člověk se projevuje jako biologicky nehotový, bytost s nedostatky, „nehotová bytost“ – ve srovnání se specializovanou a pudově jistou výbavou živočichů
      - z toho plynou vyšší duchovní a kulturní výkony člověka
      - Gehlenova tvrzení vyvolávají polemiku, např. Adolf Portmann: člověk je již biologicky vybaven k duchovním a kulturním výkonům, k personálním a sociálním vztahům – k tomu, co je specificky lidské je člověk „specializován“

9.4.2 Zkoumání podstaty člověka na základě fenomenologického výkladu sebeprožívání člověka

- *relativní nezávislost na speciálních vědách*

- přechod k tomuto přístupu tvoří např. Helmut Plessner (viz výše)
- reprezentováno např. těmito směry:
  - **dialogický personalismus:**
    - kategorie „já-ty-my“ (Martin Buber, Ferdinand Ebner, Emmanuel Mounier, Jean Lacroix, Romano Guardini)
  - personalismu blízké **důrazy na interpersonální vztahy a osobní participaci** (Gabriel Marcel)
  - **existenciálně-filosofické východisko:**
    - vyjasňování existence (Karl Jaspers);
    - existenciálně-ontologická hermeneutika lidského bytí (Martin Heidegger)

- **neomarxismus:**
  - návrat k „mladému“ Marxovi – socialismus vnímán jakožto humanismus
- **novotomismus:**
  - filosofie vycházející z nauky Tomáše Akvinského (člověk jako jednota duše a těla; vtělený duch);
  - v tomášovské nauce vidí východisko k *integrálnímu humanismu* (Jacques Maritain);
  - zohledňuje též aspekty novověké a moderní filosofie; např. transcendentální tomismus (Karl Rahner, Emerich Coreth) nebo tomistické zhodnocení personalismu (W. Norris Clarke)

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte Aristotelův traktát „O duši“.
2. Popište, jak došlo k proměně názvu traktátu o člověku z „de anima“ na „psychologii“ a následně na „racionální psychologii“.
3. S jakým dílem je spojen vznik disciplíny „filosofická antropologie“ (v užším slova smyslu) a jak se v širším kontextu navazuje na Kantovu charakteristiku základních filosofických otázek.
4. Popište dva základní póly vymezující rozmanitost koncepcí filosofické antropologie.

Souhrn

V kapitole bylo nastíněno, jak se rozvíjelo pojednání o člověku od dob klasické filosofie až po vznik samostatné disciplíny filosofické antropologie ve 20. stol. Od Aristotela až po raný novověk byla ucelená nauka o člověku pojednávána v traktátech „de anima“, „o duši“.

Spolu s obratem k subjektu se začínají pojednání o člověku zaměřovat na lidské vědomí a jsou nazývána „psychologií“. V 18. stol. přistupuje Christian Wolf k člověku racionalisticky, postupuje deduktivně a odpovídající traktát začíná nazývat „racionální psychologii“; tento název je posléze přijat také u novoscholastiků 19. stol.

Ve 20. stol. začíná název „racionální psychologie“ ustupovat a prosazuje se spojení „filosofická antropologie“. Děje se tak v širší návaznosti na Kantovo tvrzení, že všechny filosofické otázky lze shrnout do otázky „co je člověk?“, na kterou odpovídá „antropologie“. Filosofická antropologie je jako samostatná disciplína spojena s dílem Maxe Schelera a dále Helmuta Plessnera.

Rozmanitost koncepcí filosofické antropologie lze přitom charakterizovat pomocí dvou pólů: na jedné straně se může filosofická antropologie snažit syntetizovat bohatý materiál speciálních věd o člověku (např. Arnold Gehlen); na druhé straně se může snažit postihnout podstatu člověka na základě fenomenologického výkladu jeho sebeprožívání (např. personalisté, existencialisté).

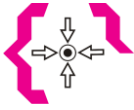
Literatura

VALVERDE, C. *Antropologia filosoficzna*. Poznań: Pallottinum, 1998, s. 51–55.

CORETH, E. *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994, s. 42–45.

10 Člověk jako ontologické tajemství

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s perspektivou přístupu k lidskému já a (v návaznosti na kapitolu 3) si budete vědomi, že:

- k lidskému já se lze přiblížit jen pokorným přístupem, který si bude vědom vlastní nedostatečnosti a bude neustále otevřený setkání s „tajemstvím“ lidského bytí
- předmětné pojmání člověka rozkládající jeho existenci na jednotlivé funkce vytlačuje jeho „já“ z centra pozornosti, to se stává odsunutým na okraj či „vykolejeným“
- pojmání člověka podle jeho vlastností se snaží stanovit „co“ je člověk a čím se liší od ostatních jsoucen – tato snaha člověka „definovat“ (tj. vymezit) vede k rozporuplným závěrům a ukazuje se jako nedostatečná
- člověk se ukazuje jako bytost, která se *vymyká definicím* a která existuje také jiným způsobem než „něco“ (dle svých vlastností definovatelného): tak je třeba otázku po člověku položit nově a tázat se *po specifickém způsobu lidského bytí*, tedy „jak je člověk“ sám sebou; protože není člověk sám sebou jen jako „něco“, ale i „někdo“, je třeba se ptát, „kdo“ je člověk
- vlastní způsob lidského bytí se vyjevuje jako bytí sebou samým, jako bytí svým já; „já jsem“ se tak stává základním sebe-vyslovením člověka, ve kterém se projevuje jeho svébytnost (je vlastníkem svého bytí, bytí mu není cizí) i jeho vztažnost k bytí (nemá bytí ze sebe, může se k němu vztahovat a po něm tázat, může rozvíjet a hledat vztah k bytí nepodmíněnému, kterým je přesahován)
- člověka můžeme nazývat „ontologickým tajemstvím“; o něm (je sebou, účastní se na bytí jako „já“) svědčí užívání vlastních jmen a projevuje se v mezních událostech (které nemají věcný předmět a které se vymykají účelovosti, např. zrození, láska, smrt)

Časová náročnost

8 hodin

Pojmy k zapamatování

- poznání jako setkání
- vlastnosti
- definice „co jsem“ (a „co nejsem“)
- způsob bytí: „jak jsem“
- „kdo“ je člověk
- „já jsem“
- ontologické tajemství
- jméno (ne název, ani přezdívka)
- mezní události

10.1 Přístupy k lidskému já

10.1.1 Pluralita přístupů a nebezpečí jejich uzavřenosti

- jednotlivé přístupy: vnitřně jednotné myšlenkové útvary, které přesto zohledňují jen určitá vlastní hlediska → nebezpečí uzavření do svého vlastního systému - povýšení dílčích hledisek na celek → snaha o definování člověka

- definování člověka: vymezení vždy také jako omezení („to“ je člověk - „to“ ostatní už ne - viz nacismus, komunismus, ideologie státu či občanství - Francouzská revoluce, kmenová příslušnost atd.)

10.1.2 Požadavek otevřenosti

- jen takový přístup, který se zříká nároku na vyčerpání celé pravdy o člověku, může zprostředkovat poznání skutečného člověka

- symbolický charakter poznání: člověk sám naše myšlení o člověku přesahuje, ale naše myšlenky o člověku mohou být znamením setkání se skutečným člověkem, výrazem naší otevřenosti vůči němu a projevem vzájemného sebesdílení (poznání jako „dýchání“)

10.1.3 Negativní cesta

- tvrzení doprovázeno negací a otevřeností k přesahu

př. člověk je tvor rozumový → je však mnohem více než souhrnem racionálních schopností (viz dítě, mentálně postižený) → hodnota člověka nepřamení jen z jeho racionálních schopností - spíše se zde projevuje

- blízké Sokratovu přístupu - víme, že smysl člověka existuje, neumíme ho ale pojmenovat - spíše odhalujeme falešná a nedostatečná pojetí a tak se dotýkáme smyslu člověka

10.1.4 Jistota a pochybnost

- jistota opravdového poznání člověka roste s pochybností – pochybnost je znakem otevřenosti našeho přemýšlení o člověku vůči skutečnému člověku
- při setkání s člověkem ho poznávám tak, že ztrácím své představy a pevnou půdu pod nohama – své já vydávám všanc jeho ty²⁵

10.1.5 Poznání jako setkání

- své já otevírám jinému ty, ty druhého přijímám a takto se mi zjevuje
- nakolik je toto setkání „bytné“ (dotýká se mého lidského bytí), natolik překračuje subjektivní horizont a zjevuje samotné bytí člověka

10.2 K hermeneutice toho, co znamená být člověkem (jak se lidské já vyjevuje a jak sebe vykládá)

10.2.1 Vlastnosti člověka a lidské já

- předmětné pojmání člověka:

→ jedinec jako shluk „funkcí“

funkce vitální, sociální, psychologické²⁶ – pojetí, že funkce určují a ospravedlňují existenci člověka (výrazně se projevuje v materialismu, freudismu):

důsledek – rozložení života na plnění jednotlivých funkcí podle časového rozvrhu (spánek, zaměstnání, stravování, rodina, aktivní relaxace, zájmy)

→ vykolejené já

redukce lidského bytí na funkce, které je třeba zajistit (lékařství, psychologická péče, sport, zdravá výživa, péče o vzhled)

→ člověk jako stroj vyžadující údržbu²⁷ – já potlačeno, vytlačeno na okraj, vykolejeno

- pojmání člověka na základě jeho vlastností:

- identita člověka pojímaná jako souhrn vlastností (člověk je „to“ a „to“ není):

→ odpověď na otázku „co“ je člověk, tj. čím se liší od ostatních tvorů:

- má „logos“ – řeč a rozum (Aristoteles)

²⁵ Srov. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Praha: Vyšehrad, 1970, s. 11–16.

²⁶ Srov. MARCEL, Gabriel. Postavení ontologického tajemství a jak se k němu konkrétně přiblížit. In *K filosofii naděje*. MARCEL, G. Praha: Vyšehrad, 1971, s. 6.

²⁷ Srov. MARCEL, Gabriel. Postavení ontologického tajemství a jak se k němu konkrétně přiblížit. In *K filosofii naděje*. MARCEL, G. Praha: Vyšehrad, 1971, s. 7–8.

- „koruna stvoření“ – vládne zemi – též padlý a potřebuje vykoupení (středověk)
- subjekt – svoboda a účel sám pro sebe (novověk, Descartés)
- nositel lidských práv
- „v základě hrozná zvíře“ Schopenhauer (blízké též F. Nietzsche, S. Freudovi) – je druhému člověku vlkem (Thomas Hobbes) – vzpřímeným zvířetem → má moc uskutečňovat své hrozné sny
- *homo faber* – bytost utvářející svět (se vzrůstající mírou tohoto naráží na hranice)
- *homo laborans* – člověk pracující – v tom také sám sobě se odcizující
- *homo ludens* – člověk, který si hrou zpřístupňuje svět
- *homo ridens* – smějící se člověk – humorem se může distancovat od všeho hrozného („švejk“)
- *homo oeconomicus* – člověk, který je zakotven v obchodních a směnných vztazích k jiným lidem
- rozporuplnost definicí a zkušenost „jiného“ poznání v rámci osobního vztahu:
  - člověk jako **bytost, jež nemůže být určena žádnou definicí** (vymyká se každé definici)
  - člověk je vždycky „něco víc“, resp. **je vždycky nějak jiný**
  - neznámá bytost: *homo ignotus* → bytost stále jiná: *homo semper alius*²⁸
- člověk chápaný výhradně jako souhrn vlastností:
  - existence vnímaná pouze jako souhrn vlastností – existence určená **účelností** → člověk hodnocený z hlediska vnější moci
  - člověk jako **nástroj vnější moci**
    - silák – může uzvednout trám; inteligent – může něco vymyslet;
    - bystrý – všimne si potřebného; krasavec – schopen upoutat svým vzhledem; dobrák – nástroj šíření dobra
  - viděno z **hlediska účelnosti** ztrácejí své kouzlo i mezní události života (např. zrození, láska, smrt) a člověk se stává jen prostředkem k naplnění potřebného účelu
  - **bytí podřízeno funkci:**
    - pro „boháče“ je zrození dítěte jen získáním dědice

²⁸ Uvedený přehled přímo vychází z článku: ZABOROWSKI, Holger. Ikonické existování: k hermeneutice toho, co znamená být člověkem. *MKR Communio*, 2006, č. 3, s. 245.

pro „inteligenta“ je láska projevem vlastního úsudku

pro „dobráka“ smrt uvolněním místa pro ostatní

- *potřeba nového kladení otázky po člověku* → „*kdo je člověk?*“:

- charakteristika vlastností člověka neodpovídá na otázku lidského „já“, na otázku: „kdo“ je člověk²⁹

- ontologický význam lidského ztroskotání:

- ukazuje, „kdo“ je člověk; nechává vystoupit jeho vlastní „tvář“

u G. Greena (1904–1991): neúspěch a ztroskotání – neúspěch zlidšťuje

u J. Durycha (1886–1962): bytostná chudoba – člověk není vázán na „něco“, není zařazen, neslouží *účelu* jako např. šlechtici, boháči, úředníci či dělníci, ale je plně sám sebou (→ a takto žije z daru – tj. vlastní způsob lidského bytí)

- *mezní události života jako místo zjevení lidského já:*

- mezní události – např. zrození, láska a smrt → v nich se samo zjevuje **nepostizitelné lidské „já“** – zjevuje se **lidské bytí** – ukazuje se zde, **kdo je člověk**³⁰

---

²⁹ Srov. ZABOROWSKI, Holger. Ikonické existování: k hermeneutice toho, co znamená být člověkem. *MKR Communio*, 2006, č. 3, s. 246.

³⁰ Martin Heidegger (1889–1976) poukázal na to, že západní myšlení se věnovalo „podstatám“ (co je) a zapomnělo na „bytí“. I v řeči se bytí stalo jen sponou: *já jsem to* či *ono*. Specifikem lidského bytí je, že není „příruční“ ani jej nelze nezaujatě a „objektivně“ zkoumat. Autor popisuje lidské bytí pomocí spojení „je zde“, „Dasein“. Bytí je člověku *vlastní* a proto o něho člověk může pečovat. Způsob lidského bytí se zvláště ukazuje ve zkušenostech, které nemají věcný předmět (např. úzkost). Srov. Bytí. Přístup z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Bytí>.

10.2.2 „Já jsem“: ontologické tajemství člověka

- *způsob lidského bytí – jsem sám sebou, jsem „já“:*

- v mezních událostech lidského života (zrození, láska, smrt) se ukazuje:
  - mé bytí má **vlastní smysl**, je mi vlastní a nemůže být ničím nahrazeno
  - mé bytí **nedává prostor k tomu, aby bylo „využito“**, je jednoduché
- od ostatních jsoucnen se neliším v posledku tím, *co* jsem, ale **způsobem jakým jsem: jsem sám sebou, jsem „já“**

→ odpověď na lidské „já“ spočívá v respektování „vlastního“ bytí (bytí je člověku vlastní):

- mezi člověkem a bytím je překročena hranice vnějšího oddělení (jaká je u věcí; např. strom je součástí lesa, ale může přestat být součástí lesa a stát se surovinou → jeho bytí je mu propůjčeno z vnějšku; otázka způsobu bytí u zvířat – zvířata vymezena vlastnostmi, ale zároveň do nich člověk projektuje svou identitu, přisuzuje jim schopnost „být sami sebou“ – jedná se o projekci specificky lidského způsobu bytí)

→ **člověk má vlastní bytí, existuje jakožto „já“ → jeho já nelze nahradit ani využít;** lidské já se může proměnit a obnovit – může se sdílet a darovat, ale stále má svou identitu – „já budu já“ (viz Forrest Gump); snaha o „využití“ člověka pro nějaký účel útočí na jeho já (a žádná snaha využít člověka nemůže jeho já zcela umlčet a zcela si jej podmanit)

- *vzájemný vztah „bytí“ a lidského „já“:*

- bytí se zjevuje v lidském já a potvrzuje jej:
    - bytí směřuje k mému já, je s ním jeden celek³¹ (ne jako u věcí – jim je bytí propůjčeno z vnějšku, jsou proto, že jsou částí světa)
    - bytí by bez mého já zůstávalo nesnesitelným, bylo by abstraktní heteronomní instancí ničící vše živé
  - bytí je lidskému já dáno:
    - bytí je mému já „dáno“: proto rozlišování života a existence – má existence (mé já) přesahuje můj život; jsem, protože mi je dáno bytí, jsem chtěný
- proto se mohu ke svému bytí vztahovat³²

³¹ Srov. MARCEL, Gabriel. Postavení ontologického tajemství a jak se k němu konkrétně přiblížit. In *K filosofii naděje*. MARCEL, G. Praha: Vyšehrad, 1971, s. 13–14.

³² Srov. ZABOROWSKI, Holger. Ikonické existování: k hermeneutice toho, co znamená být člověkem. *MKR Communio*, 2006, č. 3, s. 249.

- mé já by bez daru bytí zůstávalo věčnou uzavřeností od sebe, sebesžiravým horizontem, autonomií bez naděje (byl bych jedinou nadějí sám sobě)

- *ontologické tajemství člověka a jeho vyjádření ve vlastních jménech:*

„já jsem“: identita člověka spočívá v tom, že „je člověkem“, je sám sebou – jeho bytí je mu vlastní³³ – jeho já není účelem něčeho jiného, není funkcí – nelze jej popsat a uchopit, protože není pouhé „něco“ (není podřízen vnějšímu účelu): nedefinovatelnost jeho já → lidské já je **ontologickým tajemstvím** (viz biblické vyjádření, že člověk „je volán jménem“)

- **vlastní jméno jako vyjádření ontologického tajemství člověka:**

- **nepopisuje vlastnosti** (významový rozměr ustupuje – Jaroslav, Miroslav, Drahomír atd.), ale říká pouze jediné: **jsm někdo, já jsem** (nelze mne popsat, ale lze mne oslovit, pozvat, sdílet se spolu se mnou)

- **rodiče** nečekají na narození a projevení se vlastností dítěte → **dávají jméno: jsou připraveni přijmout dítě jako někoho, kdo je sám sebou** – sami se tak stávají jakoby-(quasi-) přijímáním dítěte (dávám jméno: chci tě, svobodně tě přijímám jako někoho – vytvářím prostor pro tvé já)

- **přezdívky**: popisují vlastnosti nebo zařazují do funkce celku – umožňují uchopit člověka a obejít tak sdílení se s ním (užívají se často u lidí, se kterými se nemohu sdílet a před kterými se musím bránit tím, že si je zařadím, popíšu a vymezím se tak pevně vůči nim – kverulanti, učitelé a nadřízení); přezdívky vymezují své nositele³⁴ – pomáhají mi, abych jim nebyl vydán všanc (např. třídní učitel jako „Pinochet“)

---

³³ Naše stanovisko je zde blízké pojetí Gabriela Marcela (1889–1973). Ke stručnému shrnutí Marcelova přístupu: Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie. Základní problémy*. Olomouc: FIN, 1996, s. 193.

³⁴ Srov. ZABOROWSKI, Holger. Ikonické existování: k hermeneutice toho, co znamená být člověkem. *MKR Communio*, 2006, č. 3, s. 247–248.

Kontrolní otázky

1. Vytvořte, prosím, vytvořit myšlenkové schéma kapitoly.
2. Pokuste se nastínit souvislost mezi výpovědi této a 3. kapitoly.
3. V čem se hledání „definice“ člověka ukazuje jako nedostatečné? Jak je třeba si otázku po člověku položit nově?
4. Proč se otázka po způsobu lidského bytí váže na výklad výpovědi „já jsem“? Jaký vztah lidského já k bytí je v ní vyjádřen?
5. Jak se způsob lidského bytí může vyjadřovat v užívání vlastních jmen (mj. na rozdíl od přezdivek)?

Souhrn

K lidskému já se lze přiblížit jen pokorným přístupem, který si bude vědom vlastní nedostatečnosti a bude neustále otevřený setkání s „tajemstvím“ lidského bytí. Předmětné pojmání člověka rozkládající jeho existenci na jednotlivé funkce vytlačuje jeho „já“ z centra pozornosti, to se stává odsunutým na okraj či „vykolejeným“. Pojmání člověka podle jeho vlastností se snaží stanovit „co“ je člověk a čím se liší od ostatních jsoucen. Tato snaha člověka „definovat“ (tj. vymezit jeho existenci pouze podle vlastností) vede k rozporuplným závěrům a ukazuje se jako nedostatečná.

Člověk se ukazuje jako bytost, která se vymyká definicím a která existuje také jiným způsobem než „něco“ (dle svých vlastností definovatelného): takto je třeba otázku po člověku položit nově. Je třeba se tázat *po specifickém způsobu lidského bytí*, tedy „jak je člověk“ sám sebou; protože není člověk sám sebou jen jako „něco“, ale i „někdo“, je třeba se ptát, „kdo“ je člověk.

Vlastní způsob lidského bytí se vyjevuje jako bytí sebou samým, jako bytí svým já; „já jsem“ se tak stává základním sebe-vyslovením člověka, ve kterém se projevuje jeho *své-bytnost* (je vlastníkem svého bytí, bytí mu není cizí) i jeho *vztažnost* k bytí (nemá bytí ze sebe, může se k němu vztahovat a po něm tázat, může rozvíjet a hledat vztah k bytí nepodmíněnému, kterým je přesahován).

Člověka pro jeho zvláštní vztah k bytí můžeme nazývat „ontologickým tajemstvím“. O tomto tajemství (že je sebou, účastní se na bytí jako „já“) svědčí

užívání vlastních jmen. „Ontologické tajemství“ člověka se projevuje v mezních událostech, které nemají věcný předmět a které se vymykají účelovosti. V tomto smyslu bude v dalších kapitolách mluvit o tom, jak se ontologické tajemství člověka vyjevuje v událostech zrození, lásky a smrti.

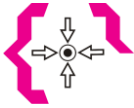
Literatura

ZABOROWSKI, Holger. Ikonické existování: k hermeneutice toho, co znamená být člověkem. *MKR Communio*, 2006, č. 3, s. 245–267.

MARCEL, Gabriel. *K filosofii naděje*. Praha: Vyšehrad, 1971.

11 Ontologické tajemství člověka v události zrození³⁵

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s možností transcendentálně-fenomenologické reflexe události zrození a budete si vědomi, že:

- zrození můžeme chápat jako mezní událost, ve které se projevuje či vyjevuje vlastní způsob lidského bytí: být člověkem znamená mít původ mimo sebe (mimo své „já“) a zároveň být sebou (existovat jako „já“) – „já jsem“ pro člověka znamená vděčit za své vlastní bytí (za to, že já jsem) svému původu
- vztah dětství je pro člověka vztahem konstitutivním – bez něho by vůbec nebyl
- vztah dětství vyjevuje, že člověku je jeho bytí zcela vlastní (je sám sebou, je „já“; není majetkem rodičů) a zároveň nemá toto bytí ze sebe: proto se lidské bytí vyjevuje jako dar – „já jsem“ znamená pro člověka „já jsem svým bytím zcela obdarován“
- vztah rodičů k dítěti (početí, prenatální péče, porod, péče o narozené a postupně dospívající dítě a jeho výchova...) je „účastí“ na daru bytí: rodiče sami nejsou úplným darem, resp. dárcem bytí – rodičovství musí být relativizováno vůči bezpodmínečnému a ryzímu daru bytí
- rodičovská láska, která se podílí na bezpodmínečném daru bytí, může tento dar zjevovat a odkazovat k nepodmíněnému bytí jako k „absolutnímu Ty“, „absolutnímu dárci“ a „absolutní lásce“, která se sdílí člověku
- krizové podoby dětství mohou odkazovat k jeho poslední ontologické hodnotě – mohou poukazovat na to, že důstojnost každého lidského já (nejen v počátcích života) je garantována absolutně

Časová náročnost

7 hodin

³⁵ Některé teze obsažené v následujícím oddíle jsou publikovány v článku: HOJDA, Jan. Dětství člověka a Boží otcovství. *MKR Communio*, 2009, č. 4, s. 537–544.

Pojmy k zapamatování

- mezní událost
- zrození
- dětství
- konstitutivní vztah
- být člověkem: být dítětem
- rodičovství: účast na daru bytí
- krizové podoby dětství

11.1 Zrození a existence

- zrození – mezní událost³⁶, která zjevuje vlastní způsob lidského bytí:

jsem dítě (nikoliv „něco“, „část potomstva“, ale „někdo“, „já“) – někdo, kdo existuje díky vztahu k rodičům, existuje „z“ nich

ex-sistere ve smyslu být, vyvstávat „z“; podle Richarda od sv. Viktora (12. stol.) výraz *existence* vyjadřuje vlastnění bytí i jeho původ – vyjadřuje, že „mám“ bytí a „odkud ho mám“³⁷

Richard od sv. Viktora: osoba jako „nepředatelná *existence* racionální přirozenosti“ („nepředatelná“ existence – ve smyslu „vlastního“ bytí); tj. **jsem sám sebou** – a za to **vděčím svému původu**, jsem „z“ (ex)

- *dětství jako forma lidské existence: bytí „z“ → lidské já nemá původ v sobě samém*

11.2 Dětství jako konstitutivní vztah – vztah, který ustavuje mé já

11.2.1 Dítě jako vztahová bytost

- za svou nejsobitější hodnotu vděčím vztahům k bližním (Jean Lacroix, 1900–1986)³⁸: o mezilidských vztazích to neplatí absolutně – mé „já“ existuje nezávisle na tom, jak prožívám vztahy (oproti pojetí tzv. aktualistického personalismu) – pouze o vztahu **dětství** platí, že tento **vztah mi dává samotnou existenci**

11.2.2 Každý člověk existuje jako dítě

- kdybych nebyl dítě, nebyl bych vůbec – mám bytí jako dítě, mé já je nutně já dítěte → „já **jsem** dítě“ (pouze vztah dětství je „podstatně“ spjat

³⁶ Zrození (spolu s láskou nebo smrtí) můžeme považovat za jednu ze zkušeností, které nemají věčný předmět a ve kterých se člověk setkává s bytím jako takovým. Setkávám se s tím, že jsem sám sebou, tedy s vlastním bytím.

³⁷ Srov. RICHARD OD SV. VIKTORA. *De Trinitate*, kniha IV., XII. Citováno podle: RICHARD VON SANKT-VICTOR. *Die Dreieinigkeit*. Einsiedeln: Johannes Verlag, 1980, s. 126.

³⁸ Srov. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Praha: Vyšehrad, 1970, s. 37.

s existencí každého člověka – na rozdíl od ostatních vztahů, které jsou případkové)³⁹

člověk existuje jako dítě → na dětství je na zvláště patrná důstojnost člověka (reakce na úsměv dítěte jako kritérium osobnostní integrity; posvátná hodnota dítěte – ukazuje se např. ve válce, při katastrofách; etická závažnost toho „být dítětem“, např. nesmíření s vlastními rodiči často trápí i ve stáří atd.)

11.3 Být dítětem – bytí jako dar

11.3.1 Jako dítě nemám svůj původ v sobě a přitom jsem sám sebou

- nemám své bytí ze sebe samého – **jsem** zcela „z“, nemám svůj původ v sobě samém

- mé bytí je mi vlastní – jsem sám sebou, **jsem** „já“

→ **mé bytí** je mi vlastní a přitom není ze mě → **je mi darované**

existuji na základě daru (na rozdíl od věcí, které vznikají jako součást svého druhu a vydělují se v rámci procesu uskutečnění nějakého celku, existuji jako svobodné já – lidská plodnost působí nové svobodné já – proto má ve své podstatě charakter svobodného sdílení, tj. charakter daru⁴⁰ → to se zjevně projevuje až následně v péči o dítě, viz níže)

11.3.2 Jako dítě žiji jen na základě přijetí a obdarování

sytím se tím, co *dostávám*, ne tím, co si sám obstarám – žiji a rostu, protože *jsem obdarovaný a opečovávaný*

těhotenství, porod, kojení – matka dává sama sebe všanc ve prospěch mé existence – jsem, protože *jsem přijatý* a obdarovaný

→ „*jsem z daru*“ (rodiče se stávají darem i v případě, že s tím nesouzní – jen *díky* jejich existenci vzniká svobodné já dítěte)

11.3.3 Ontologická hodnota početí a porodu

porod: bezmezné vydání se (darování se) matky ve prospěch dítěte (při porodu je matka „celá bez sebe“, „je mimo“ sebe)

symbolický význam aktu početí: v sexuálním odevzdání se druhému člověk extaticky vychází ze sebe, daruje se druhému → plodnost je

³⁹ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. Nikdy nekončící zápas o člověka. Lidská osoba ve světle christologie a trinitologie. In *In Spiritu Veritatis. Almanach k 65. narozeninám Dominika Duky OP.* BEDŘICH, M.; MOHELNÍK, B.; PETRÁČEK, T.; SCHMIDT, N. (eds.) Praha: Krystal OP, 2008, s. 304.

⁴⁰ Mohu dítě chtít a sdílet se mu nebo jej odmítat. Druhý případ však závisí na prvním: je nedostatkem svobodného sdílení se vzhledem k dítěti. K vlastnímu dítěti nelze mít ambivalentní postoj, přičemž základním postojem je jeho svobodné přijímání – rodiče tak jsou předurčeni k tomu, aby se stávali darem dítěti.

umožněna tím, že se lidé vzájemně darují a dítě je svébytným výrazem tohoto sebedarování

11.4 Otcovství a mateřství jako služba sdílení nepodmíněného bytí

- rodičovství není konstitutivním vztahem:

nemusím být otcem či matkou, ale mohu se jím či jí stát – mohu se „podílet“ na daru bytí osobě dítěte

- rodičovství jako účast na absolutním darování, které ustavuje existenci dítěte (tvoří jeho já):

nemusím se stát rodičem, ale rodičovstvím se účastním *na něčem absolutním*, co má moc způsobit vznik lidského já – účastním se *na absolutním darování bytí dítěti*

→ *dítě za své já vděčí absolutnímu Ty – Původ osobního bytí člověka je transcendentní*

11.5 Relativní hodnota rodičovství a potřeba jeho relativizace

- jako dítě existuji zcela z daru, ale rodiče sami „nejsou“ absolutním darem:

proto musí rodičovství ve prospěch dítěte ustoupit, umenšit se – jinak by neumožnilo plný život dítěte

- dítě musí své rodiče opustit, aby mohlo plně realizovat své já – nemůže však opustit své bytí:

jeho já **stále žije z absolutního daru** – tak se člověk jako dítě neustále vztahuje ke svému transcendentnímu Ty

→ **stává se „dospělým dítětem“** – svobodně se obrací k nepodmíněnému základu bytí jako ke svému transcendentnímu Původu (zde již filosofie překročena v náboženské sféře)

11.6 „Univerzální sourozenectví“ – ontologický základ lidského společenství

všichni „jsme děti“ → vztahujeme se k jedinému transcendentnímu zdroji bytí: základ nezcizitelné důstojnosti každého člověka i univerzality celého lidského společenství

11.7 Krizové podoby dětství

krize **může odhalit podstatu** (krisis: posouzení pravého stavu skutečnosti)
– siroba; odložení dětí; babyboxy; ohroženost dítěte interrupcí:

- mohou ukázat **poslední ontologickou hodnotu dětství** →
důstojnost osoby nezávisí na člověku, je absolutně a nepodmíněně
garantována

Kontrolní otázky

1. Co znamená tzv. mezní událost, čím je charakterizována?
2. Jaký poměr lidského já k bytí vyjadřuje událost zrození?
3. Co znamená, že dětství je (na rozdíl od rodičovství) konstitutivním vztahem? Proč tento vztah vyjadřuje, že bytí lidské osoby je darem?
4. Jaký je vztah rodičovství k daru bytí? Jak odkazuje k nepodmíněnému základu bytí?

Souhrn

V kapitole byly nastíněny některé možnosti existenciálně-fenomenologické, resp. transcendentálně-fenomenologické reflexe (viz 3. kapitola) události zrození. Zrození můžeme chápat jako mezní událost, ve které se projevuje či vyjevuje vlastní způsob lidského bytí: být člověkem znamená mít *původ mimo sebe* (mimo své „já“) a zároveň *být sebou* (existovat jako „já“). „Já jsem“ pro člověka znamená vděčit za své vlastní bytí (za to, že jsem sám sebou) svému původu.

Vztah dětství je pro člověka vztahem konstitutivním, bez něho by žádný člověk vůbec nebyl. Vztah dětství vyjevuje, že člověku je jeho *bytí zcela vlastní* (je sám sebou, je „já“; není majetkem rodičů) a zároveň *nemá toto bytí ze sebe*: proto se lidské bytí *vyjevuje jako dar* – „já jsem“ znamená pro člověka „já jsem svým bytím zcela obdarován“.

Vztah rodičů k dítěti (početí, prenatální péče, porod, péče o narozené a postupně dospívající dítě a jeho výchova...) je „účástí“ na daru bytí – rodiče sami nejsou úplným darem, resp. dárce bytí. Rodičovství musí být relativizováno vůči bezpodmínečnému a ryzímu daru bytí.

Rodičovská láska, která se podílí na daru bytí, může tento dar zjevovat a odkazovat k nepodmíněnému základu bytí jako k „absolutnímu Ty“, „absolutnímu dárci“ a „absolutní lásce“, která se svobodně a věrně sdílí člověku.

Krizové podoby dětství mohou odkazovat k jeho poslední ontologické hodnotě. Mohou poukazovat na to, že důstojnost každého lidského já (nejen v počátcích života) je garantována absolutně.

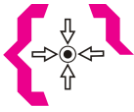
Literatura

HOJDA, J. Dětství člověka a Boží otcovství. *MKR Communio*, 2009, č. 4, s. 537–544. (Jedná se o pojednání obsahu kapitoly v teologickém rámci.)

LACROIX, J. *Smysl člověka*. Praha: Vyšehrad, 1970.

12 Ontologické tajemství člověka v události lásky a smrti

Cíle

Po prostudování této kapitoly budete seznámeni s možností transcendentálně-fenomenologické reflexe události lásky (a smrti) a budete si vědomi, že:

- láska, ve které se lidské já přejícím způsobem obrací k druhému, má různé stupně směřující k plnosti
- dynamika lásky je nezměrná: láska má nekonečný horizont a směřuje k bezmezné lásce, ve které člověk celé své „já“ zcela sdílí druhému jako svému „ty“
- bezmezná láska je přirozeně nedosažitelná: lidské já se na ní účastní po způsobu obdarování (přijímá ji jako ryzí dar) a vztahuje se k ní jako k nepodmíněnému horizontu vlastního bytí
- v bezmezné lásce lidské já plně vychází ze sebe, spočívá v druhém a ve společné vzájemnosti: existence lidského já se tak vyjevuje jako účast na dynamice ryzí *extáze* (vyjítí ze sebe k druhému jako k „ty“), *kenoze* (otevřenosti „já“ pro druhého) a *perichoreze* (spočinutí spolu s druhým v „my“ vzájemného sdílení) – být člověkem znamená existovat na horizontu nepodmíněné lásky „já-ty-my“
- účast lidského já na dynamice bezmezného sdílení lásky ve vztahu „já-ty-my“ se nenahraditelným způsobem projevuje v manželství: to v sobě spojuje momenty mezilidské *jednoty* (být jedno), *diference* (být jinak – v odlišnosti muže a ženy) a *plodné vzájemnosti* (být spolu otevřeností novému já); manželství vyjadřuje, že člověk je identitou v transcendenci
- manželská láska je spojena s nárokem úcty a věrnosti: tím vyjadřuje a zpřítomňuje esenciální nenahraditelnost a nezpředmětnitelnost lidské osoby – vyjadřuje nárok lidské osoby na uznání její nepodmíněné důstojnosti a na to, aby nebyla redukována na nástroj (neinstrumentalizovatelnost)
- rodinný domov (nikoliv jen příbytek) je místem *sdílené intimity*: je vyjádřením podstatné vzájemnosti („my“) mezi „já“ a „ty“ spojených v lásce
- smrt je výrazem toho, že lidské já ztrácí vše, co může „mít“; stává se projevem toho, že „být“ pro člověka (pro lidské já) znamená být ukotven ve vztazích, resp. v účasti na sdílení nepodmíněné lásky

Časová náročnost

8 hodin

Pojmy k zapamatování

- stupně lásky
- bezmezná láska
- přirozená nedosažitelnost bezmezných lásky
- extáze, kenoze, perichoreze
- manželství
- jednota, odlišnost, plodnost
- úcta a věrnost
- domov
- sdílená intimita
- smrt: ztráta všeho, co „mám“

12.1 Přátelství jako nepřímá forma přející lásky

v přátelství **dávám druhému to, co „mám“ a prostřednictvím toho mu sdílím sebe** – přátelství vrcholí v darování svého života

v přátelství s druhým sdílím nějaké dobro – přítel se stává „součástí“ tohoto dobra, proto k němu lnu

rozdílnost přátelství a lásky: **v lásce daruji druhému sám sebe přímo**, sdílím se mu *bezprostředně*

12.2 Láska a její stupně

12.2.1 Žádostivá láska

z druhého činí nástroj mého uspokojení – sama o sobě není přející, nejedná se o autentickou lásku; přející láska mne otevírá pro druhého

12.2.2 Romantická láska a zamilovanost jako první stupeň přející lásky

poutám se k druhému „jakoby“ absolutně, ale spíše ve svých snech → *domnělá* láska (přesto vyjadřuje lidské já – je autentickou zkušeností, která je však pouze prvním krokem ke skutečnému osobnímu sdílení – to vyžaduje přijetí druhého v jeho svobodě)

12.2.3 Láska vypěstovaná

láska získaná postupně prostřednictvím utrpení a sebeodříkání → *krásná* láska; mé sebedarování je skutečné, ale chybí mu plnost

12.2.4 Bezmezná (pošetilá), absolutní láska

druhému **dávám zcela a bezprostředně sám sebe**, své „já“ – mé já spočívá v „ty“ milované osoby, nachází samo sebe v „ty“ – překročení hranice vnějšího a vnitřního světa jedince

12.3 Ontologická hodnota lásky a přirozená nedosažitelnost absolutní lásky

- *oproti přátelství má „pošetilá“ láska novou ontologickou kvalitu:*

- vymezuje (nově konstituuje) mé „já“ svobodným vztahem k „ty“ → odnímá mému „já“ vlastní samostatnou existenci, **mé „já“ existuje už pouze skrze spojení s „ty“ a v „ty“** → existuje již pouze **ve vzájemnosti (ve sféře „my“)** s „ty“

- všechno ostatní pro mě přestává existovat⁴¹ (vše je již symbolem dokonalého sdílení – „...ty, já, jsme my, my a náš je svět...“)

- *existence jako extáze (vyjití)⁴² – kenoze (uprázdnění) – perichoreze (pronikání) osob v lásce:*

→ existence lidského já se vyjevuje v dynamice:

- *extáze:* vyjití ze sebe k druhému jako k „ty“
- *kenoze:* uprázdnění sebe (vyvlastnění sebe), resp. plné otevřenosti vlastního „já“ pro druhého
- *perichoreze:* spočinutí v druhém a spolu s druhým ve vzájemném sdílení⁴³

„já“ jsem v „tobě“ – „ty“ jsi ve „mně“ – „já a ty“ jsme ve společném „my“ vstup do sféry dokonalé vzájemnosti neruší osobní identitu „já“ a „ty“: vzájemné „my“ jako nový „prostor“ existence, nová „atmosféra“ bytí

- *přirozená nedosažitelnost absolutní lásky:*

v čase uskutečněno jen jako tendence, předzvěst a jako znamení: zjevuje poslední cíl lidského bytí

S. Kierkegaard – zamilovanost má tendenci k naplnění v absolutní lásce; z oblasti estetické vystupuje do roviny etické a náboženské⁴⁴

⁴¹ Srov. MARITAIN, Jacques. *Láska a přátelství*. Praha: Krystal OP, 2005, s. 8–11

⁴² Srov. PECKA, Dominik. Záhada lidské existence. *Na hlubinu*, 1936, ročník 11, s. 624.

⁴³ V teologickém rámci to reflektuje: HOJDA, Jan. Diakonia jako účast člověka na věčném sdílení trojiční lásky. *Studia theologica*, 2016, roč. 18, č. 3, s. 131–146. (Přístup: DOI: 10.5507/sth.2016.032)

⁴⁴ Srov. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Praha: Vyšehrad, 1970, s. 39.

12.4 Manželství a rodina jako znamení dynamického směřování lidského já ke svému cíli

- v manželství zavazuji sám sebe (své já) ke vztahu k druhému - mé já samo sebe odvozuje od vztahu k druhému

- to se projevuje ve vypjatých situacích:

poslední vzpomínka před popravou - fundamentální nezníčitelnost mého já se zjevuje ve vztahu lásky - v lásce s druhým člověkem se zjevuje se, že já jsem, protože jsem absolutně chtěný; pozdravy z „koncentráku“ - po odsouzení k smrti; V. E. Frankl - zjevení manželky v koncentračním táboře jako utvrzení jeho já

- *manželství jako nové vyjevení způsobu, jakým „já jsem“:*

zůstávám sebou, ale pouze ve vztahu k druhému a v prostoru vzájemnosti

mimo prostor vzájemnosti již neexistují - vztah mne zavazuje zevnitř a trvale - i v případě časoprostorové vzdálenosti

„já jsem“ - „ty jsi“ - „my jsme“: já vděčím za své bytí tobě, ty vděčíš za své bytí mně, já i ty vděčíme za své bytí společné vzájemnosti, společnému my

- *instituce rodiny:*

rodina jako „prapůvodní, privilegované my“ (Gabriel Marcel): zavazuje mé já k plněšímu bytí, tj. k bytí ve vědomě a svobodně prožívané vzájemnosti („my jsme“)

- *věrnost:*

mé já již existuje pouze ve spojení s ty druhého:

činím sám ze sebe jeho „ty“ a svým vlastním bytím ho tak utvrzuji v bytí

láska a věrnost:

věrnost jako výraz absolutní závaznosti lásky

věrnost a bytostná vzájemnost:

věrnost nepůsobím jen já, ale je projevem i bytostné vzájemnosti, tj. toho, že skutečně již **jsme** (existujeme jako) „**my**“

→ z tohoto hlediska je věrnost „darem“, ve kterém se zjevuje a naplňuje mé bytí

- *ontologická hodnota manželství:*

pokud bych chtěl opustit prostor vzájemnosti, zrazuji své já - nepřestanu sice existovat, ale jedná se o defekt mého bytí;

ve skutečnosti nelze z tohoto prostoru vzájemnosti zcela vystoupit, lze jej pouze přezírat či popírat (příp. – při nemožnosti soužití – povznášet na vyšší rovinu)

ontologická kvalita manželství se zjevuje tváří tvář k smrti:

- někdy po smrti jednoho brzy umírá druhý; „věrnost až za hrob“ – péče o hrob (někdy i každodenní); tragická smrt obou manželů – nejsou vnímáni jako samostatní jedinci, ale ve vzájemnosti

→ manželství přináší mému já novou ontologickou kvalitu (týká se bytí), ale relativně (není zcela totožné s bytím) – manželství není jen funkcí či rolí → je reálným znamením posledního údělu lidského já v transcendentní lásce

- *samota a její smysl:*

- nedobrovolná samota – lidské já je zaměřeno k lásce, ale tato tendence nemusí být vždy realizována:

→ nedostatek mezilidské lásky odkazuje na absolutní a nepodmíněný základ bytí lidské osoby („transcendentní Ty“)

12.5 Domov jako symbolické vyjádření existence lidského já v prostoru vzájemnosti (my) s druhým jakožto se svým ty

prostor vzájemnosti je symbolicky vyjádřen ve fenoménu „domova“: **rodinný domov** jako trvalé místo mého já, místo trvalého spojení s ty a prostor vzájemnosti („my“) → místo, kde mohu být „sám sebou“, kde se odhaluje, zjevuje mé já – místo sdílení s ty – kde existuji jen v rámci vzájemnosti, uvnitř „my“

- *domov je „konsubstanciální“ – je spojen s naší podstatou:*

symbolicky vyjadřuje naše bytí, naše místo, naši pozici: způsobem bytí lidského já je vzájemné sdílení ve výlučném vztahu s ty – tvoří samostatnou sféru vzájemnosti, svébytné „my“

- *domov jako znamení svébytnosti společného „my“:*

domov není jen produktem sdílení, ale též „prostorem, rámcem“ vzájemnosti – vyjadřuje, ale i *spoluurčuje* vztah já a ty;

relativní „svébytnost“ domova se projevuje v tom, že poskytuje bezpečí – je útočištěm, kde já nachází ty; domov jako prostor sdílení „přesahuje“ jeho zakladatele – projev v jeho fundamentální otevřenosti pro dítě (ale i hosty, potřebné)

to zjevuje způsob lidského bytí: sféra vzájemnosti „my“ je *výrazem i prostorem* vztahu já–ty (já nachází sebe v ty, ale i já a ty společně nachází sebe ve sféře vzájemnosti, v my) – „my“ jako sféra vzájemnosti je **svébytná**:

→ výrazem toho je podstatná otevřenost vztahu já–ty pro ostatní → nejzjevnější výraz svébytnosti společného „my“ je existence dítěte – umožnění bytí nového „já“

→ další výrazy svébytnosti „my“: vztah já–ty se stává místem útočiště pro ostatní lidi – výjimečným způsobem se projevuje v adopci, dále v pohostinnosti, v zájmu o „cizí“ a trpící

→ „my“ zachovává intimitu ve vztahu já–ty a zároveň otevírá tento vztah univerzálnímu společenství lidí

- defekty domova odhalují defekty lidského bytí:

odosobnělý domov – člověk redukován na nástroj fungování domácnosti
– domov není prostorem bytostné vzájemnosti členů rodiny (ne domácnost pro člověka, ale člověk pro domácnost)

→ zjevný projev – dítě vnímané jako funkce zajištění trvání majetku – jakoby existovalo jen kvůli dědictví – lidé vázání ne na „my“, ale na „ono“ (majetek, dobrá pověst, živnost, profese atd.)

- skrytá forma otroctví: hodnota já ustupuje hodnotě vlastnictví (viz např. film: Je třeba zabít Sekala)

- rodinný domov jako znamení sdílené intimity v rodině:

rodinná vzájemnost jako prostor intimity ve společenství → intimita vystupuje v důvěrném setkání, v prostoru věrného vztahu – intimita se zjevuje ve vzájemnosti (podobně jako lidská tvář se zjevuje pouze v setkání)

vřelá rodinná interiorita (niternost) – „sdílená niternost“ v rodině: sdílené soukromí, které nepřestává být soukromím – niterně odhalují své já, a přesto má niternost není zveřejněna, není vydána všanc světu → má niternost je zjevena, povznesena a zintenzivněna ve sdílení → mé nitro (mé já) roste v bytí, když se sdílí a nachází samo sebe ve vzájemném svazku

- různé pokusy o dosažení intimity ve společenství:

- formy blízké squatterství:

tendence ke sdílení bez hranic – na úkor intimity vlastního já – lidské já je pohlceno společným životním stylem: vzájemnost je neosobní – ne „my“, ale splynutí s okruhem spoluobytel

→ já není vymezeno niterně, tj. sdílením intimity s ty ve společném my; vymezuje se pouze „negativně“ vůči vnějšímu světu (ignorování vnějšího světa a jeho pravidel) – já se liším od světa, splývám s okruhem squatterů

- „bulvár“:

kouzlo odhalené intimity – intimita se ale odhaluje veřejně, tj. bez vzájemného sdílení, mimo sféru „my“ – je vydána všanc předmětnému světu

→ intimita přestává být niternou – já je degradováno na objekt

- „singl“ fenomén (trend samostatného bydlení z důvodu zachování nezávislosti):

snaha o zachování niternosti a intimity – předpoklad: abych zůstal sám sebou, nesmí nikdo zcela proniknout „mé vlastní“ já → sdílení není bytostné:

sdílím se jen do té míry, aby nikdo nepronikl do mé niternosti – strach z toho, abych nebyl využit někým jiným; i sexuální život je vykázan mimo intimitu – nezasahuje střed mého já

namísto společného domova, návštěvy podle zájmu – bytostná vzájemnost („my jsme“) je nahrazena „koalicí“:

→ intimita uzavřená do sebe se stává smutnou – bytí zůstává „přidušené“ (zakonzervované – kvůli ochraně vlastního já se nemůže rozvinout a naplnit); já se nerozvíjí v my – nevytváří prostor pro nový život (projev v odmítání rodičovství)

- společné soužití „na zkoušku“:

snaha nalézt své já v ty druhého – bez bytostné vzájemnosti (my jsme), tj. bez existenciálního závazku – obrana před manželstvím degradovaným na zvyk → odmítání bytostné vzájemnosti – mé já není spojeno s ty bytostně a zůstává skrytě uzavřeno v sobě

→ možnost dehonestovat druhého na prostředek mého zájmu, možnost ho odložit (nedostatek bytí – já nejsem zcela pro druhého, nejsme skutečné a trvalé my)

rodina jako instituce – má bytostnou hodnotu, zavazuje nitro (měla by být vyjádřena i jako společenská instituce; v reakci na znevážení společenského postavení rodiny, viz možnost rozvodů atd. – tendence k „pouze“ vnitřnímu sjednocení)

- trampské osady (analogicky i jiné subkultury s turistickým, ekologickým, uměleckým, historizujícím, eticko-náboženským apod. zaměřením):

snaha o dosažení vzájemnosti, která je bytostná → proto vlastní „trampská“ jména, znaky příslušnosti ke společenství (vlajky, znaky osad na oděvech, společný typ odívání)

snaha o sdílení intimity, o sdílení vlastního já → citlivost pro jednotlivce a pro jeho uplatnění se v rámci společenství

→ pokud by se jednalo o jediný a výlučný horizont sdílení vlastní intimity, pak by sdílení zůstávalo uzavřené ve sféře nevšedního a bylo by iluzorní

→ pokud se jedná o vědomě a svobodně uskutečňovanou „hru“, pak může obohatit a rozvíjet schopnost bytostného sdílení s bližními

12.6 Dodatek: Ontologické tajemství člověka v události smrti

a) Smrt jako ztráta všeho co „mám“ - trvají jenom vztahy:

- ztrácím vše, co „mám“ - svůj život

- jen pokud mají vztahy absolutní hodnotu (*jsem* díky vztahům), mohou existovat i navzdory smrti (odlesk v pamatování na mrtvé; hodnota hřbitovů)

b) Odevzdání se absolutnímu bytí, resp. absolutní lásce:

- končí život - existence trvá pouze tehdy, pokud je bytí darem, pokud jsem absolutně chtěný - zde se v plnosti stávám „dítětem“ (*jsem* díky daru) → transcendentní naplnění dětství člověka

c) Hodnota pohřbu:

- druzí mne odevzdávají a zpřítomňují odevzdání mého já v lásce (viz metafyzika lásky) → výraz lidské vzájemnosti („jsme my“) přesahující hranice smrti

- ve smrti se lidské „my“ proměňuje a naplňuje

d) Smrt jako „milost“:

- představa života bez smrti je děsivá - znamenalo by to nemožnost se zcela odevzdat - nekončící vězení ve své uzavřenosti

e) plnost bytí jako jednota života a smrti

Zde předkládáme pouze některé fragmenty široké problematiky. Ucelená filosofická reflexe tématu: SCHERER, Georg. *Smrt jako filosofický problém*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

Kontrolní otázky

1. Popište různé stupně přející lásky.
2. Co znamená, že dynamika přející lásky je bezmezná?
3. Jak bezmezná láska určuje lidské já, k čemu jej zaměřuje? Jak se v tom projevuje způsob lidského bytí (jak se v bezmezné lásce ukazuje, co pro člověka znamená „já jsem“)?
4. Proč má manželství ontologickou hodnotu? Jak zpřítomňuje a zviditelňuje bytostné určení lidského já?
5. Co v daném kontextu vyjadřuje rodinný domov?
6. Pokuste se stručně charakterizovat, jak se projevuje způsob lidského bytí (jak „já jsem“) v události smrti?
7. Vytvořte, prosím, stručné myšlenkové schéma této kapitoly.

Souhrn

V kapitole jste byli seznámeni s možností transcendentálně-fenomenologické reflexe události lásky (a smrti). Láska, ve které se lidské já přejícím způsobem obrací k druhému, má různé stupně směřující k plnosti.

Dynamika lásky je nezměrná: láska má nekonečný horizont a směřuje k *bezmezné lásce*, ve které člověk celé své „já“ zcela sdílí druhému jako svému „ty“. Bezmezná láska je přitom přirozeně nedosažitelná: lidské já se na ní účastní po způsobu obdarování (přijímá ji jako ryzí dar) a vztahuje se k ní jako k nepodmíněnému horizontu vlastního bytí.

V bezmezné lásce lidské já plně vychází ze sebe, spočívá v druhém a ve společné vzájemnosti: existence lidského já se tak vyjevuje jako účast na dynamice ryzí *extáze* (vyjítí ze sebe k druhému jako k „ty“), *kenoze* (otevřenosti „já“ pro druhého) a *perichoreze* (společnosti spolu s druhým v „my“ vzájemného sdílení). V tomto smyslu platí, že být člověkem znamená existovat na horizontu nepodmíněné lásky „já-ty-my“.

Účast lidského já na dynamice bezmezného sdílení lásky ve vztahu „já-ty-my“ se nenahraditelným způsobem projevuje v manželství: to v sobě spojuje momenty mezilidské *jednoty* (být jedno), *diference* (být jinak – v odlišnosti muže

a ženy) a *plodné vzájemnosti* (být spolu otevřeností novému já); manželství tak vyjadřuje, že člověk je identitou v transcenci.

Manželská láska je spojena s nárokem úcty a věrnosti: tím vyjadřuje a zpřítomňuje esenciální nenahraditelnost a nezpředmětnitelnost lidské osoby. Vyjadřuje požadavek lidské osoby na uznání její nepodmíněné důstojnosti a na to, aby nebyla redukována na nástroj (neinstrumentalizovatelnost).

Rodinný domov (nikoliv jen příbytek) je místem *sdílené intimacy*: je vyjádřením podstatné vzájemnosti („my“) mezi „já“ a „ty“ spojených v lásce.

V dodatku ke kapitole bylo poukázáno, že smrt lze chápat i jako výraz toho, že lidské já nakonec ztratí vše, co může „mít“. Smrt se tak stává projevem toho, že „být“ pro člověka (pro lidské já) znamená být ukotven ve vztazích, resp. v účasti na sdílení nepodmíněné lásky.

Literatura

LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Praha: Vyšehrad, 1970.

MARITAIN, Jacques. *Láska a přátelství*. Praha: Krystal OP, 2005.

SCHERER, Georg. *Smrt jako filosofický problém*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

HOJDA, J. *Extáze, exodus a exitus Juraje Hordubala*. Jablonec nad Nisou: In, 2013.

HOJDA, J.; PAVIENSKÝ, Z. *Hledání vzájemnosti. Obraz rodiny v konceptuální fotografii – pokus o teologickou interpretaci*. Jablonec nad Nisou: In, 2012. 123 s.

HOJDA, J. Diakonia jako účast člověka na věčném sdílení trojiční lásky. *Studia theologica*, 2016, roč. 18, č. 3, s. 131–146.

Příloha č. 1: Kontrolní otázky testu ke kapitole č. 8

Člověk v řeckém myšlení

1. Z čeho vyrůstá filosofické myšlení?
2. Co znamená, že řecký pohled je upřen na kosmos, univerzum? Jaké postavení v tomto pohledu zaujímá člověk?
3. Je antropologické východisko vždy stejně zřetelné? Pokud ne, proč?
4. Čím specificky lidským se zabývala filosofie odedávna (ještě před vznikem „filosofické antropologie“)?
5. Co přinášejí mýticko-náboženské výklady o člověku?
6. Jak je vnímán člověk u jónských přírodních filosofů?
7. V čem se liší Herakleitos a Parmenides? Co mají společného – jak se už zde projevuje ústřední bod řeckého pojetí člověka?
8. Co přinášejí ohledně reflexe lidského bytí sofisté – jaký obrat se zde děje?
9. Co sdílí a čím se liší Sokrates od sofistů?
10. Proč je podle Platona duše nadřazena proměnlivému světu a proč je dle něho nesmrtelná?
11. Jak se dle Platona jeví tělo, proč nemůže být chápána kladně?
12. Co je podle Platona cílem člověka?
13. Co znamená platonský dualismus, spiritualismus a intelektualismus?
14. Jak se Aristoteles snaží překonat platonský dualismus duše a těla?
15. Čím působí později Aristotelova nauka na křesťanství?
16. Proč Aristotelický intelektualismus neumožňuje docenit svobodu, odpovědnost, lidskou osobní lásku a společenství?
17. Jaké jsou prvky dějinnosti v řeckém myšlení?

Člověk v křesťanském myšlení

1. Jaký je základní rozdíl mezi řeckým myšlením a křesťanskou zvěstí?
2. Jak je dle křesťanské zvěsti vnímán původ zla?
3. Ničí zlo Boží záměr, jeho sebesdílení lidem, tedy dějiny; co je to vykoupení?
4. Jak křesťanství vnímá člověka, čím se toto vnímání liší od řeckého pojetí?:
5. Jak se v křesťanství proměňuje základní řecké pojetí člověka (mikrokosmos)?
6. Jaká jsou dvě základní pojetí týkající se vztahu vůle a rozumu?
7. Jaká jsou pojetí vztahu duše a těla – v čem panuje shoda a v čem jsou přístupy rozdílné?

Člověk v novověkém myšlení a antropologický obrat ve filosofii

1. V čem spočívá novověký obrat v pojetí člověka; srovnajte novověký přístup ke skutečnosti s dosavadním?
2. Jaké změny v pojetí člověka způsobili nominalismus, humanismus, reformace a koperníkovský obrat?
3. Proč zmíněné krize navozovaly otázku po člověku? Proč nevznikla už na začátku novověku filosofická antropologie – na co byl zúžen obrat k člověku?
4. Co znamená obrat k subjektu, s jakým myslitelem je spojován? Je "já-subjekt" v jeho pojetí konkrétní člověk?
5. Co znamená karteziánský dualismus? Proč nebylo možné na jeho základě vybudovat celistvou antropologii?
6. Jakou trhlinu způsobuje karteziánský dualismus ve filosofickém myšlení novověku? Jaké reduktivní přístupy vyvolává?
7. Jak se snaží překonat protiklad racionalismu a empirismu Kant (1724–1804)? Co se mu nedaří a v čem má naopak trvalý význam pro filosofickou antropologii, a pro filosofii obecně?
8. Jak se snaží Kantovo přesvědčení o tom, že rozum je vázán na smyslovost a poznání omezeno na pouhý jev překonat německý idealismus?
9. Jaký záměr označuje (už od 16. stol.) slovo "antropologie"? Od čeho se liší?
10. Na co reaguje v 19. stol. a do jakých skupin můžeme tuto reakci rozčlenit?
11. Jaký radikální zvrát přinesl materialismus šířící se od 18. a 19. stol. v pojetí člověka? Jaký poměr zaujímá podle něho člověk vůči ostatním hmotným věcem, jak má být vykládáno jeho vědomí? Na jaké myšlenkové proudy navazuje?
12. Charakterizujte pozitivismus a jeho členění vývoje lidstva. Jaký má vliv pozitivismus na pojetí člověka?
13. Jak je třeba vykládat všechno, co existuje včetně lidského vědomí a jeho "duchovnosti" podle materialismu? Jak navazuje a jak se liší materialismus od pozitivismu?
14. Co nového vnáší do pojetí člověka Darwinova descendenční teorie?
15. Je myšlenka vývoje zcela nová? Kde ji můžeme sledovat ve starších přístupech, kde pro ní naopak není místo?
16. Jak byl v 19. stol. zprvu vysvětlován vývoj, o jakou teorii se toto vysvětlení opíralo, jak byla vyvrácena a jak Darwin vysvětlil vývoj nově?
17. Jakou povahu má Darwinova teorie? Je teorií světonázorovou či filosofickou?
18. Jak působí Darwinova teorie u Ernesta Haeckla (1834–1919), Friedricha Nietzscheho (1844–1900) a u Karla Marxe (1818–1883) spolu s Friedrichem Engelsem (1820–1895)?
19. Jak se liší dialektický materialismus (marxismus-leninismus) od pozitivistického materialismu?
20. Jak se dialektický materialismus projevuje jako materialismus historický?

21. Co znamená podle historického materialismu "ideologická nadstavba"? Proč působí "odcizení" člověka a jak jej lze překonat?
22. Jak Marx chápe člověka? Vytváří jeho myšlení místo pro jednotlivce v jeho osobní nezastupitelnosti?
23. Je evoluční teorie slučitelná s křesťanským pojetím člověka? Na základě jakého rozlišení?
24. Co spojuje myšlení existencialismu, filosofie života a personalismu? V čem jsou si jednotlivé směry blízké?
25. Čím předjímá existencialismus Blaise Pascal (1623–1662), jak charakterizuje člověka pojem srdce, v jakém napětí vnímá Pascal člověka?
26. Jaké postavení zaujímá mezi existenciálními filozofy Søren Kierkegaard (1813–1855), jaké hlavní rysy má jeho pojetí člověka?
27. Jak chápe lidský život Nietzsche, co znamená, když říkáme, že jej chápe voluntaristicky?
28. Můžeme vidět různé způsoby hledání transcendence člověka při srovnání Nietzscheho pojetí člověka a Kierkegaardova, příp. též Pascalova?
29. Co znamená ve filosofii života "elan vital"? Čím lze postihnout život (ve srovnání s pojmovým racionalistickým přístupem)? Kdo je hlavní představitel filosofie života?
30. Jaké jsou společné rysy filosofie existence?
31. V jakých fenoménech je člověk vrhán k sobě samému a poznává celistvost své existence?
32. Jaké podoby existencialismu představují J.-P. Sartre na jedné straně a G. Marcel na straně druhé?
33. Charakterizujte existenciální filosofii Martina Heideggera (1889–1976) a její význam pro antropologii.
34. Jak se snaží myšlení Karla Jaspersa (1883–1968) dojít k "vyjasnění existence"?
35. Co znamená pro personalisty, že člověk má personální svět?

Název: Ideové základy transkulturní komunikace 2: Úvod do filosofické antropologie

Autor: doc. Mgr. Jan Hojda, Th.D.

Vydalo nakladatelství Univerzity Hradec Králové, Gaudeamus jako svou 1794. publikaci.

Vydání: první

ISBN 978-80-7435-860-9 (online; pdf)

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons 4.0
CC-BY-SA 4.0 – Uveďte původ – Zachovejte licenci
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>